

Rakennushistoriaselvitys

Lääninhallituksen rakennukset

Hämeenlinna

2018

ark-byroo

Tilaaaja

Senaatti-kiinteistöt

Ohjausryhmä

Kiinteistökehityspäällikkö Elias Rainio, Senaatti-kiinteistöt

Kiinteistöpäällikkö Eeva Kareinen, Senaatti-kiinteistöt

Myyntipäällikkö Sirpa Rouhiainen, Senaatti-kiinteistöt

Intendentti Kaija Kiiveri-Hakkarainen, Museovirasto

Arkkitehti Johanna Närhi, Hämeenlinnan kaupunki, asemakaavoitus

Arkkitehti Tommi Terästö, Hämeenlinnan kaupunki, asemakaavoitus

Konsultti

Arkkitehtitoimisto Ark-byroo Oy

Kustaankatu 3

00500 Helsinki

info@arkbyroo.fi

www.arkbyroo.fi

p. 010 2350 566

Työryhmä

Marianna Heikinheimo, vastaava tutkija

Heini Ynnilä, tutkija

Olli Nieminen, tutkija

Janne Kankkunen, graafikko

Sami Heikinheimo, valokuvaus

Etukannen kuva

Lääninhallituksen talo torilta katsottuna vuonna 1910. Valokuvaaja Enok Rytönen. Hkm.

Suoritusajankohta

Syyskuu–joulukuu 2018. Työ on luovutettu 14.12.2018

© Arkkitehtitoimisto ark-byroo

ISBN 978-952-7239-90-2

Asiasanat

Hämeenlinna, tori, lääninhallitus, maaherran talo, aluehallintovirasto, Carl Ludvig Engel, Jonas Cedercreutz ja Helge Railo, 1830-luku, 1960-luku, empire, modernismi, kaupunkikuva, hallintorakennus, virastotalo

Sisällys

1. Johdanto	4
1.1 Kohde	4
1.2 Tehtävä	6
1.3 Perustiedot	7
2 Kaupunkitila	10
2.1 Hämeenlinnan kaupunkirakenteen muutokset ja lääninhallituksen kortteli	10
2.2 Kaupunkikuvallinen tarkastelu	20
3 Lääninhallituksen talo	34
3.1 Läänit	35
3.2 Arkkitehti C.L.Engel ja Intendentinkonttori	36
3.3 Rakentaminen	39
3.4 Suunnitteluratkaisu	40
3.5 Muutosvaiheet	47
3.6 Nykytila	72
4. Virastotalo	102
4.1 Rakennuttamisen syyt ja rakentaminen	102
4.2 Arkkitehdit Cedercreutz ja Railo	103
4.4 Suunnitteluratkaisu	103
4.5 Muutosvaiheet	108
4.6 Nykytila	112
5. Piha	122
5.1 Pihan historialliset vaiheet	122
5.2 Pihan nykytila	127
6. Johtopäätökset	131
Lähteet	133

1. Johdanto

1.1 Kohde

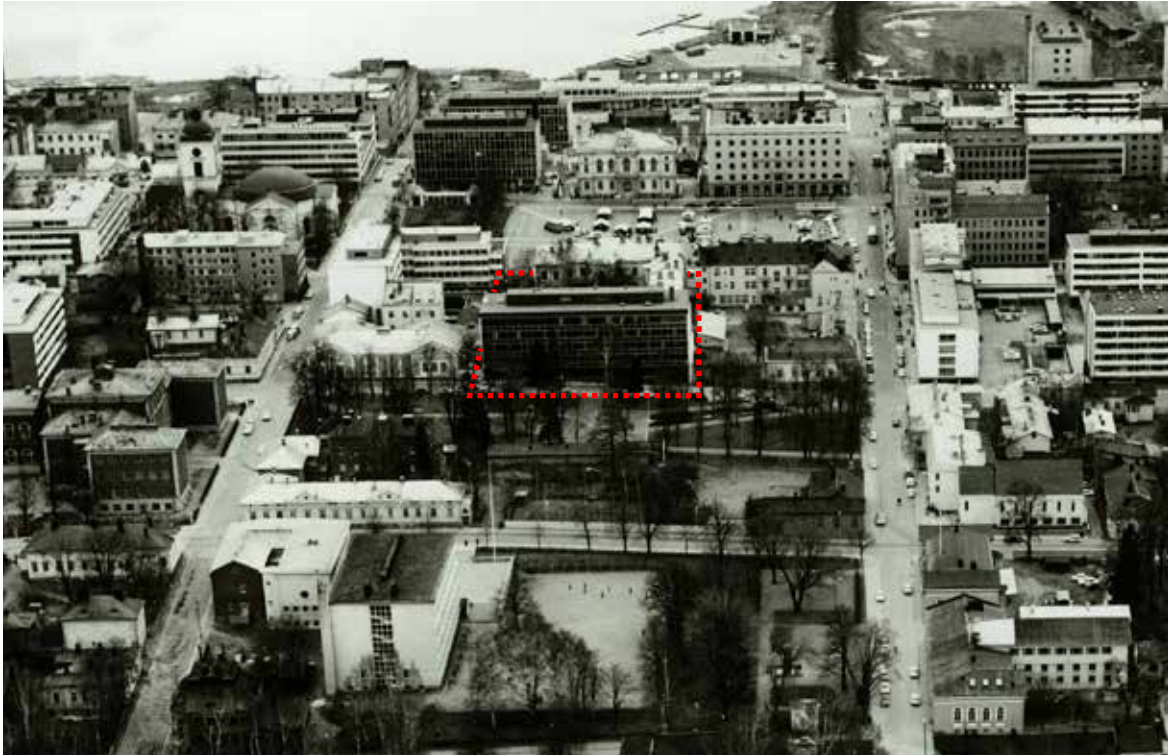
Hämeenlinnan lääninhallituksen talo on yksi kaupungin keskeisistä rakennuksista. Se sijaitsee Hämeenlinnan vanhimman ruutukaava-alueen keskipisteen, eli torin, pohjoislaidalla ja muodostaa yhdessä torin itälaidan kirkon kanssa kaupunkikeskustan vanhimpaan rakennuskantaan kuuluvan julkisten rakennusten parin. Kirkon ja lääninhallituksen talon sijainnit periytyvät jo Hämeenlinna kaupungin vanhimmasta, vuoden 1778 asemakaavasta.

Nykyinen lääninhallituksen talo valmistui 1836 ja sen suunnitteli Suomen suuriruhtinaskunnan merkittävimmissä asemassa toiminut, intendentinkonttorin johtaja Carl Ludvig Engel. Uusi lääninhallitus suunniteltiin Hämeenlinnassa vuonna 1831 riehuneessa palossa tuhoutuneen rakennuksen paikalle ja sen jalanjälki noudatteli vanhan rakennuksen kokoa. Täten rakennus on säilyttänyt ikäänsä vanhempaa kaupunkikuvaa. Korttelin toiselle puolelle, läpi korttelin kulkevalle tontille, sijoitettiin talousrakennukset ja pihan keskelle tuli muotopuutarha maaherran käyttöön.

Lääninhallituksen taloon on kohdistunut muutoksia sen käyttöhistorian aikana. Huomattavaa

kuitenkin on, että se on toiminut tähän päivään asti valtionhallinnon rakennuksena. Rakennusta laajennettiin sisäpihanpuoleisilla lisäosilla 1800-luvun aikana. 1960-luvulla läpi korttelin kulkevalta tontilta purettiin entiset talousrakennukset ja tilalle nousi moderni viisikerroksinen virastotalo, jonka suunnittelivat Jonas Cedercreutz ja Helge Railo. Samalla lääninhallituksen käytössä olevien tilojen määrä tontilla yli kaksinkertaistui. Muun muassa maaherran työsuhteasunto siirrettiin tähän uuteen rakennukseen. Viime vuosikymmenien muutoksista merkittävin on 1990-luvun alun peruskorjaus, jonka suunnittelivat Vilhelm Helander ja Juha Leiviskä. Tämän korjauksen pohjatyönä tutkittiin rakennuksen historiaa ja sen toteutuksessa pyrittiin rakennus modernisoimaan vanhaa kunnioittaen.

Tässä työssä käsiteltävillä rakennuksilla on lukuisia eri nimityksiä. 1830-luvun rakennuksesta käytetään käsillä olevassa työssä nimitystä lääninhallituksen talo, joka on Museoviraston käyttämä nimitys kohteesta rakennusperintörekisterissä. 1960-luvun rakennuksen nimeksi on tässä työssä valittu virastotalo.

Ilmakuvassa vuodelta 1968 on nähtävissä lääninhallituksen tontin pohjoisosaan vuonna 1966 valmistunut uudisrakennus ja sen takana oleva matalampi 1830-luvun rakennus. Rakennukset ovat kuvan keskiössä katkoviivalla korostettuna. Kuvaa on rajattu. HKM.

Ajantasainen ortoilmakuva Hämeenlinnan torista ympäröivine kortteleineen. Lääninhallituksen rakennusten tontti on korostettuna punaisella katkoviivalla. Hämeenlinnan torin, kirkon ja Pikkutorin RKY-alue on rajattu karttaan keltaisella värillä. MML.

1.2

Tehtävä

Rakennushistoriaselvitys laadittiin tilanteessa, jossa valtiovallan tilantarve toimintoihinsa on vähentynyt ja tulee vähenemään seuraavina vuosikymmeninä. Tyhjillään tai vajaakäytössä oleville rakennuksille etsitään uudenlaista käyttöä.

Tämä selvitys kohdistuu koko kiinteistöön, joskin työn painopiste on 1836 valmistuneessa rakennuksessa. 1960-luvun virastotaloa käsitellään yleisemmällä tasolla. Myös pihaa, etenkin entistä muotopuutarhan osaa, on tarkasteltu erikseen. Lisäksi on kiinnitetty huomiota rakennusten kaupunkikuvaliseen asemaan ja tontin historiaan Hämeenlinnan kaupungin kaavoituksen eri vaiheissa.

Koska lääninhallituksen rakennuksesta on laadittu kattava rakennushistoriaselvitys 1990-luvun peruskorjauksen valmistelun yhteydessä (Heste oy 1988), on tässä työssä paneuduttu etenkin edellisestä selvityksestä puuttuvan kaava- ja piirrosaineiston esittelyyn ja työstä tehty vahvasti visuaalinen. Lisäksi kohteen rakennushistoriallisia tietoja on täydennetty 1990-luvun peruskorjauksen ja sen jälkeisten vaiheiden osalta.

Vuoden 1988 rakennushistoriaselvityksessä on käsitelty kattavasti myös lääninhallituksen rakennusta edeltänyttä, ensimmäistä maaherran residenssiä, sekä käyty läpi Engelin suunnitteleman rakennuksen rakennuttamiseen liittyvää arkistoaineistoa. Käsillä oleva työ keskittyy olemassa oleviin

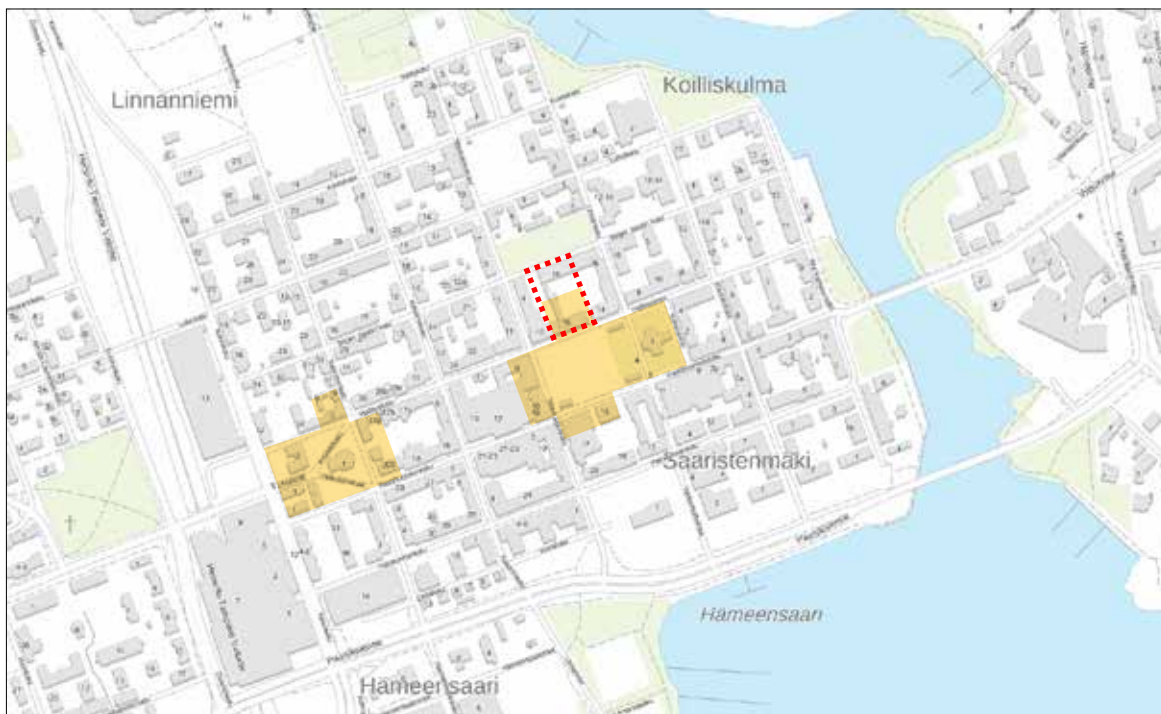
rakennuksiin ja tässä työssä on referoitu vuoden 1988 rakennushistoriaselvitystä oleellisin osin.

Työhön on sisältynyt arkisto- ja kirjallisuustutkimusta, kenttätöitä ja eri lähteistä peräisin olevan tiedon yhdistämistä ja analysointia. Työssä on esitetty rakennusten keskeiset suunnittelu- ja muutostyöpiirustukset, sekä Hämeenlinnan torimiljööseen ja kaupunkikuvaan vaikuttaneet eri aikaiset asemakaavat. Nämä aineistot on varustettu teksteillä, joihin on tiivistetty keskeiset huomiot. Nykytilaa on kuvattu rakennusosittain, tiivistäen inventointikortteihin. Rakennukset ja piha-alueet on myös dokumentoitu valokuvaamalla. Valokuvien ottopaikat on merkitty inventointikorttien yhteydessä esitettyihin nykytilapohjakaavioihin.

Merkittävimpiä kirjallisia lähteitä tässä työssä olivat Heste oy:n vuoden 1988 rakennushistoriaselvitys. Tärkeitä arkistolähteitä olivat kansallisarkiston sekä Senaatti-kiinteistöjen piirustukset. Valokuvien osalta tärkeimmät lähteet olivat Hämeenlinna kaupunginmuseon ja Museoviraston kuvakokoelmat. Muita hyödyllisiä lähteitä olivat Hämeenlinnan Lydia-verkkopalvelu. Suullisia tietoja on antanut Aluehallintoviraston erikoissuunnittelija Hannu Vähätalo, joka on työskennellyt lääninhallituksen talossa vuodesta 1987 alkaen. Käytetyt lähteet käyvät ilmi lähdeluettelosta ja tekstissä on käytetty alaviitteitä.

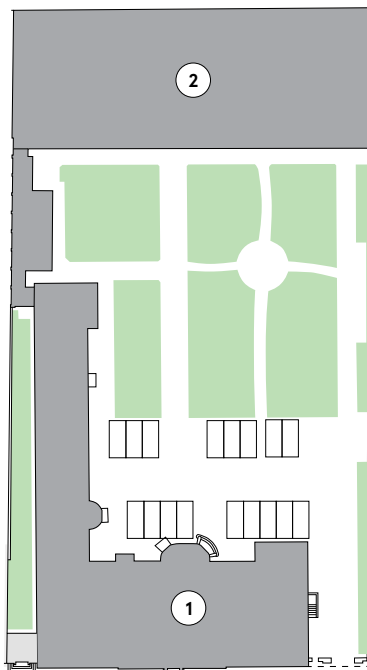
1.3

Perustiedot

Hämeenlinnan keskustan taustakartassa lääninhallituksen rakennusten tontti on korostettuna punaisella katkoviivalla. Hämeenlinnan torin, kirkon ja Pikkutorin RKY-alue on rajattu karttaan keltaisella värillä. Pohjakartta: MML.

Birger Jaarlin katu

Hallituskatu

Asemapiirros. Rakennusten tontti on pitkänmuotoinen ja läpi korttelin ulottuva. Rakennusten väliin jää piha-alue.

① Lääninhallituksen talo 1836

② Virastotalo 1966

Tontti

Kiinteistötunnus: 109-2-10-32

Kaupunginosa: 2. kaupunginosa, keskusta

Kortteli: 10

Tontti: 32

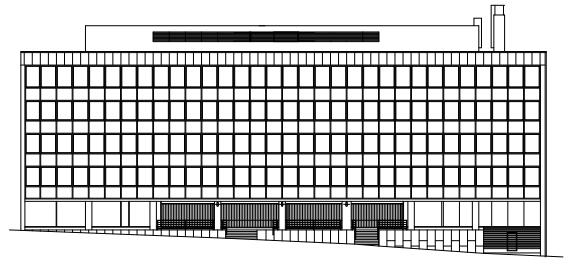
Tontin koko: 4394 m²

Tonttihistoria

Tontti on mitattu vuonna 1933 ja rekisteröity vuonna 1937. Tontin pinta-ala on 4394 m². Tätä ennen oli vuonna 1887 suoritettu sitova tonttijako.¹

Tontin on omistanut valtio Hämeenlinnan kaupungin perustamisesta alkaen nykyiselle paikalle 1700-luvulla.

¹ KTJ kiinteistörekisteriote 11.10.2018.

1 Lääninhallituksen talo

Muita nimityksiä: Maaherran talo

Rakennettu: 1832–1836

Rakennuttaja: Valtio

Arkkitehti: Carl Ludvig Engel

Osoite: Hallituskatu 16

Rakennusnumero: (VTJ-PRT)103162068M

Laajuustietoja

Kerrosala yhteensä: 2172,0 m²

Bruttoala yhteensä: 2517,3 m²

Kerroksia: 2 + kellari & ullakko

Rakennusvaiheet

1846 uusi pihasiipi

1870-luku pihasiiven jatke (Dahlström & Lindqvist)

1898 uudet porraskäytävät ja pihasiiven jatke (Alfred Caween)

1938 uusi länsipuolen sisäänkäynti ja sisätilan uudelleenjärjestely (Väinö Vähäkallio)

1966 maaherran asunnon käytöstä poisto ja alkupe-
räisen piharakennuksen purkaminen (J. Laurila)

1992 peruskorjaus ja osittainen restaurointi (Helander-Leiviskä)

Käyttöhistoria

1836–1966 Hämeen läänin maaherran asunto

1836–2009 Hämeen/Etelä-Suomen lääninhallituksen toimitilat

2010– Etelä-Suomen aluehallintoviraston toimitilat

Nykyinen käyttö

Tällä hetkellä rakennuksen ensimmäisessä kerroksessa on aluehallintoviraston pelastus- ja varautuminen -vastuualueen sekä hallinto- ja kehitys -vastuualueen henkilökuntaa. Toisessa kerroksessa on yliohtajan ja johtajan tukena työskentelevien henkilöiden työhuoneet sekä edustustilat. Siipirakennuksen kummassakin kerroksessa on työsuojelu-vastuualueen henkilökuntaa ja kellarissa kokous- ja taukotiloja.

2 Virastotalo

Muita nimityksiä: Lisärakennus, 66-rakennus

Rakennettu: 1966

Rakennuttaja: Valtio

Arkkitehti: Jonas Cedercreutz ja Helge Railo

Osoite: Birger Jaarlinkatu 15

Rakennusnumero: (VTJ-PRT) 103162067L

Laajuustietoja

Kerrosala yhteensä: 3653,0 m²

Bruttoala yhteensä: 5108,6 m²

Kerroksia: 5 + kellari & ullakko

Rakennusvaiheet

1966 uudisrakennus (Cedercreutz-Railo)

1992 uusi yhdyskäytävä vanhaan lääninhallituksen taloon (Helander-Leiviskä)

1994 uudet vastaanottotilat (Hyvämäki-Karhunen-Parkkinen)

1996 peruskorjaus (Hyvämäki-Karhunen-Parkkinen)

2008 ikkunakorjaus (Havas Roseberg oy)

2010 toisen kerroksen sisätilamuutokset (Matti Takala oy)

Käyttöhistoria

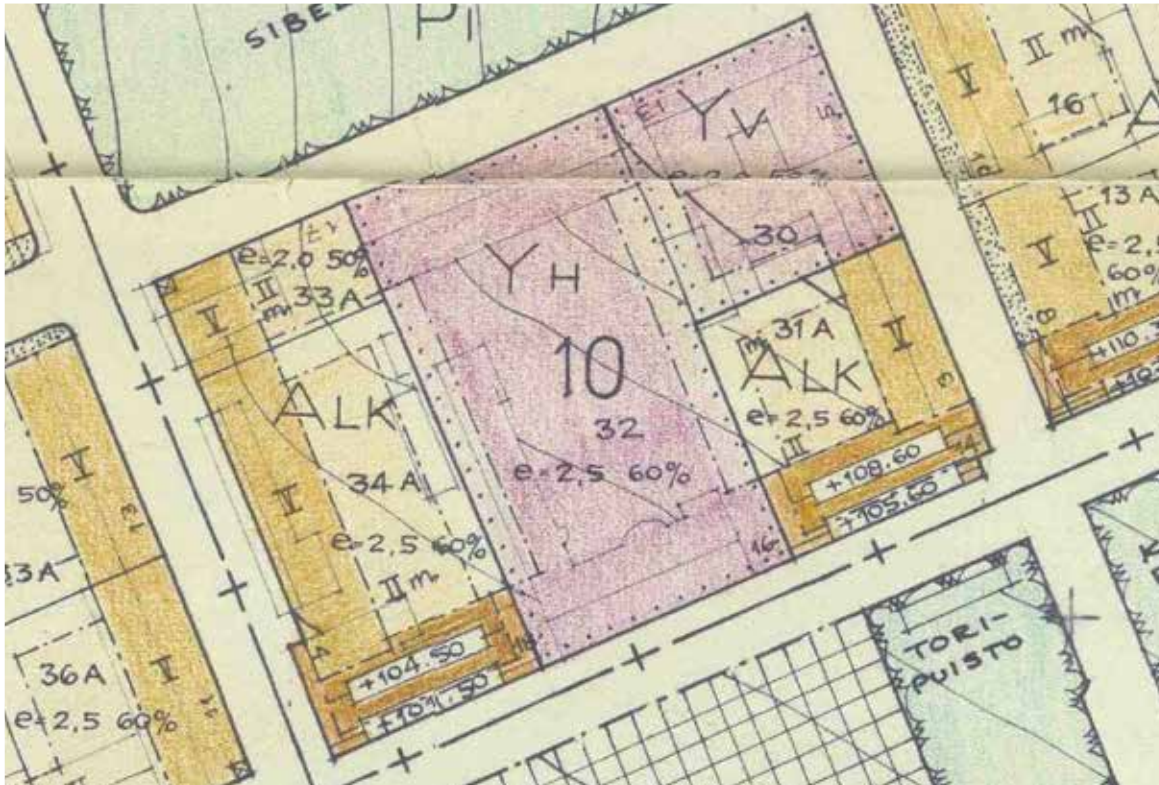
1966–1990-luku Hämeen läänin maaherran asunto

1966–2009 Hämeen/Etelä-Suomen lääninhallituksen toimitilat

2010– Etelä-Suomen aluehallintoviraston toimitilat

Nykyinen käyttö

Tällä hetkellä rakennuksen ensimmäisessä kerroksessa on virastomestareiden tilat, toisessa kerroksessa on aluehallintoviraston ympäristölupa-vastuualueen henkilökuntaa, sekä hallinto- ja kehitys -vastuualueen kirjaamo ja yleishallinto. Kolmannessa kerroksessa on peruspalvelut, oikeusturva ja luvat -vastuualueen henkilökuntaa ja neljännessä kerroksessa on Hämeen maistraatin Hämeenlinnan toimipiste, sekä aluehallintoviraston opetus- ja kulttuuritoimi -vastuualueen henkilökuntaa. Viidennessä kerroksessa on peruspalvelut, oikeusturva ja luvat -vastuualueen henkilökuntaa, kokoustilat sekä ulkopuolisen yrittäjän pyörittämä lounasravintola. Kellarissa on arkisto, väestönsuoja, autotallit ja sosiaalitilat.

Ote lääninhallituksen rakennusten ajantasa-asetakavasta. Tässä vuonna 1966 hyväksytyssä asemakaavassa tontti on hallinto- ja virastorakennusten korttelialuetta (YH). Hk.

Ajantasa-asetakavaa

Tontilla on voimassa vuonna 1966 hyväksytty ja 12.2.1968 vahvistettu asemakaava numero 620. Tontti on hallinto- ja virastorakennusten korttelialuetta (YH). Tontin tehokkuusluvaksi (e) on merkitty 1,5 ja korkein sallittu rakennettu osuus tontista on 60 %.² Katso luku 2 asemakaavahistorian osalta.

Rakennussuojelu

Lääninhallituksen talo on suojeltu valtion omistamien rakennusten suojelusta annetun asetuksen (480/85) nojalla valtioneuvoston päätöksellä 2.12.1993. Rakennuksen suojeluluokitus on S1, eli se on suojeltu kokonaan.³

Lääninhallituksen talo on osa Valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä (RKY) nimeltä Hämeenlinnan tori, kirkko ja Pikkutori. Tontilla sijaitseva 1960-luvun virastotalo rajautuu tämän RKY-alueen ulkopuolelle.⁴

Rakennuksia ei ole suojeltu asemakaavassa.

² Hämeenlinnan kaupunki, ak 620.

³ Museovirasto, kyppi, rakennusperintökohteet, https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/rapea/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=200048.

⁴ Museovirasto, http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1912.

Kaupunkitila

2.1

Hämeenlinnan kaupunkirakenteen muutokset ja lääninhallituksen kortteli

Hämeenlinnan historiaan liittyy oleellisesti valtiojohtoinen rakentaminen. Hämeen linna perustettiin 1200-luvulla kuninkaan toimesta ja rakennustyön tavoitteena oli vahvistaa valtiovallan läsnäoloa Hämeessä. Hämeenlinnan kaupunki sen sijaan on Kanta-Hämeen maakunnan vanhin kaupunki ja maan vanhin sisämaakaupunki. 1600-luvun ensimmäisellä puoliskolla linnan viereen perustettu kaupunki tuli läänin pääkaupungiksi 1770-luvulla. Tämän myötä kaupunki siirrettiin linnan pohjoispuolelta nykyiselle paikalleen Niementaustan mäelle. Tässä yhteydessä kaupunki sai uuden asemakaavan. Tehtävä uuden asemakaavan laatimiselle annettiin kuningas Kustaa III toimesta linnoitustöiden päällikkö Axel Magnus von Arbinille. Arbinin kustavilaisessa ruutukaavassa määriteltiin kaupungin keskukseksi tori, jota ympäröivät kaupungin tärkeimmät rakennukset.⁵

Kaupungin keskukseksi suunnitellun torin ympärille sijoituivat maaherran virkatalo, kirkko ja raatihuone. Tämä kolmen keskusrakennuksen ydin on säilynyt tähän päivään asti. Arbinin asemakaavan ajalta on näistä kolmesta rakennuksesta jäljellä vain suomalaisittain harvinainen pyörökirkko, jonka esikuvana on antiikin pyöreä temppeli. Se valmistui 1790-luvulla ja se on sittemmin muutettu ristikirkoksi. Arbinin asemakaavassa raatihuoneelle oli varattu paikka kirkkoa vastapäätä. Ensimmäinen maaherran virkatalo rakennettiin hieman ennen pyörökirkkoa. Se valmistui 1780-luvulla ja

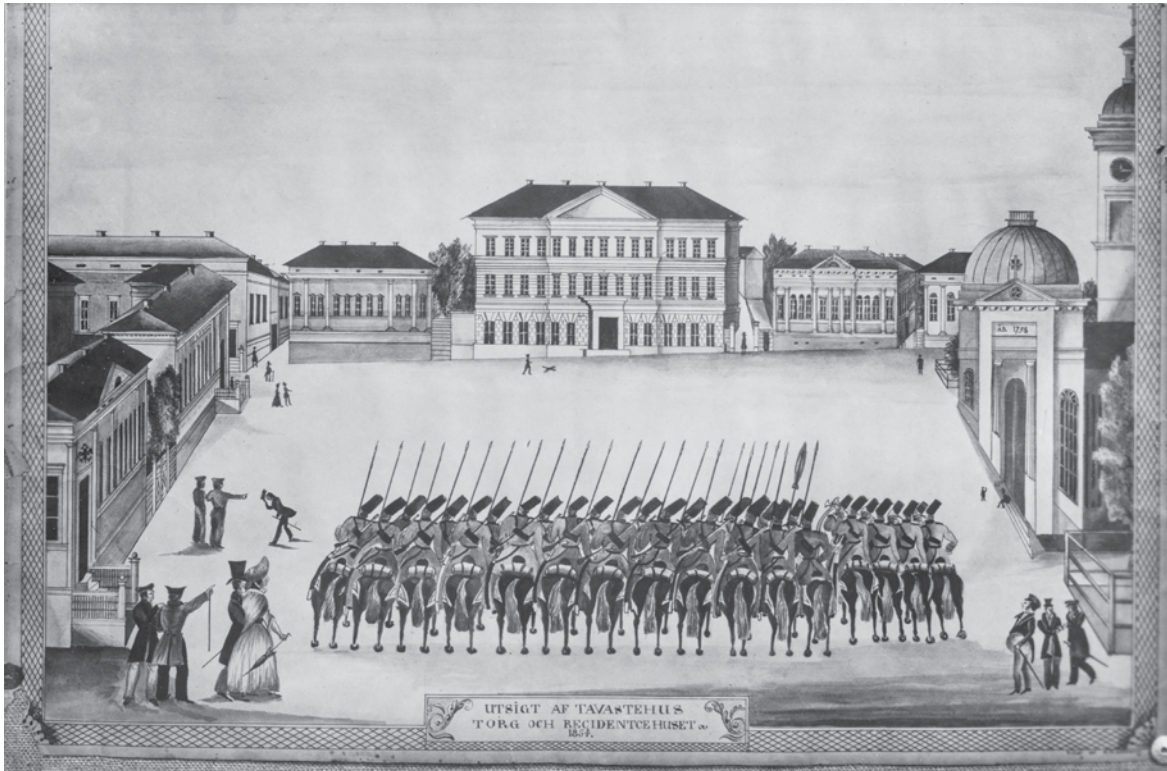
oli valmistuessaan kaupungin suurin ei-kirkollinen rakennus. Kaksikerroksisen puurakennuksen mansardikatto oli aumattu, ja rakennuksessa oli terassitorille päin. Ulkomuodossa voidaan havaita yhteneväisyyttä aikakauden mallikirjoissa esitettyihin rakennuksiin.⁶ Virkatalon sijoituksessa huomioitiin Hämeen linna ja sieltä kaupunkiin johtava puistoakseli. Samaa linjaa puistoakselin kanssa sijoitettu residenssirakennus edusti valtiovallan jatkumoa Hämeenlinnan hallintokaupungissa. Nykyinen, sarjassaan toinen maaherran virkatalo valmistui 1836. Rakennuksen suunnittelusta vastasi Suomen intendentinkonttorin johtaja, arkkitehti Carl Ludvig Engel. Engelin rakennus säilytti edeltäjänsä mitta-kaavan, sillä se rakennettiin edeltäneen maaherran talon kivijalan päälle.⁷

Engelin kädenjälki Hämeenlinnassa ei rajoitu pelkästään maaherran taloon, josta käytetään tästä lähtien tässä työssä nimitystä lääninhallituksen talo, vaan hän laati kaupungille uuden asemakaavan. Vuonna 1831 tulipalo tuhosi noin 2/3 osaa Arbinin 1770-luvun asemakaavan pohjalta rakennetusta kaupungista, mukaan lukien vanhan maaherran talon. Tuhoiset palot koettelivat monia Suomen kaupunkeja 1800-luvulla, minkä seurauksena uudet asemakaavat suunniteltiin torjumaan paloja. Tämä tarkoitti muun muassa leveämpiä katuja, väljempää kortteleita ja säännöllistä ruutukaavaa. Samalla asemakaavoitus joutui senaatin ja intendentinkonttorin tarkkaan valvontaan. Intendentinkonttorin

⁵ Arbinin asemakaava 1778, <https://lydia.hameenlinna.fi/items/show/309>.

⁶ Heste oy 1988, 4.

⁷ Putkonen et al. 2003, 58, 100–101.

Piirustus Hämeenlinnan torista vuodelta 1854. Engelin suunnittelema lääninhallituksen talo on kuvassa keskellä, oikealla 1798 valmistunut pyörökirkko. Museovirasto.

johtaja Engel muokkasi maanmittari A. W. Zittingin laatiman ruutukaavan pohjalta uuden asemakaavan Hämeenlinnaan, mikä hyväksyttiin 17.1.1832. Se edustaa tyypillistä uusklassista asemakaavoitusta, jolle on ominaista kaupunkirakenteen väljyyden lisäksi runsaat istutukset. Engelin kaava toteutui pääosiltaan ja olosuhteiden pakosta nopeassa tahdissa, joskin Vanajaveden rantaan rajoittuvaa säännönmukaista korttelirivistöä ei toteutettu suunnitelman mukaisesti.⁸ Kaupunki rakennettiin uudeleen pääosin yksikerroksisena ja puurakenteisena. Kaksikerroksinen kivirakenteinen lääninhallituksen talo muodosti poikkeuksen.

Engelin kaavassa lääninhallituksen talo sijaitsee 1770-luvun asemakaavan tavoin kaupungin keskipisteinä olevan suurtorin, Stora Torgetin, pohjoisen reunan muodostavan korttelin keskellä. Sen vastinparina on torin etelälaitaa reunustava raatihuone, joka on piirretty kaavaan samanmuotoisena ja samankokoisena. Nykyinen raatihuone on lääninhallituksen taloa 50 vuotta nuorempi rakennus 1880-luvulta ja se edustaa lääninhallituksen taloa huomattavasti koristeellisempaa uusrenessanssia. Torin itä laidalla sijaitsee palosta selvinnyt pyörö-

kirkko ympäröivine puistoinen. Sen vastinparina torin länsipuolella on Engelin kaavassa puistokuja ja sitä ympäröiviä rakennuksia. Kaupungin kortteli jaettiin pääosin kuuteen tonttiin, pois lukien muun muassa lääninhallituksen talon kortteli, joka muodostui kolmesta, läpi korttelin kulkevasta tontista. Poikkeuksena muihin kortteleihin nähden lääninhallituksen korttelin keskiosiin on piirretty kaksi viheraluetta, ilmeisesti maaherran yksityiseen käyttöön. Niiden pohjoispuolella on kaksi kivirakenteiseksi merkittyä L-kirjaimen muotoista rakennusta, jotka kuuluivat olennaisesti maaherran residenssin kokonaisuuteen.

Asemakaavaa uudistettiin vuonna 1845, jolloin ruutukaava-alue laajeni pohjoiseen. Kaavan laati Carl Johan Edvard Gustafsson (1815–1868) intendentinkonttorista, ja se noudatti pitkälti Engelin kaavaa.⁹ Tässä kaavassa esitettiin viheralueita perustettavaksi kaupungin koilliskulmaan. Vuoden 1845 kaavasta periytyy lääninhallituksen talon korttelin pohjoispuolella sijaitseva, puolen korttelin kokoinen Sibeliuksenpuisto. Lääninhallituksen talo esitetään Engelin suorakulmaisesta rakennuksesta poiketen vuoden 1845 asemakaavassa L-kirjaimen muotoi-

⁸ Engelin vuoden 1832 asemakaava, <http://lydia.hameenlinna.fi/items/show/302>.

⁹ Gustafssonin asemakaava 1845, <http://lydia.hameenlinna.fi/items/show/303>.

sena. Talousrakennukset on merkitty toteutuneen mukaisesti puurakenteisina.

Seuraavassa, vuoden 1872 asemakaavassa, jonka laati arkkitehti ja Hämeen läänin rakennuskonttorin konduktööri Georg Wilenius (1831–1892),¹⁰ on lääninhallituksen talo kuvattu U-kirjaimen muotoon, jossa toinen sakara on toista lyhyempi. Rakennusta laajennettiin 1872 ja sitä laajennettiin lisää 1897.

Uuden asemakaavan valmistelu käynnistyi alle kymmenen vuotta Wileniuksen kaavan valmistumisesta. Sen laati Hämeen läänin lääninarkkitehtina vuosina 1876–1907 toiminut arkkitehti Carl Alfred Caween (1836–1912). Kaava laadittiin uuden rakennusjärjestyksen johdosta. Sen perusrakenne noudatteli kuitenkin edeltäjiään.¹¹ Huomattavampia muutoksia tässä 1887 senaatin vahvistamassa asemakaavassa on kaupungin itäreunalle veden ääreen merkityt viheralueet, jotka tosin muistuttavat vuoden 1845 kaavassa esitettyä suunnitelmaa. Sen sijaan lääninhallituksen talon korttelialueen osalta ei ole havaittavissa muutoksia. Lääninhallituksen talon muoto on sama kuin edellisessä asemakaavakartassa.

Vuoden 1887 asemakaava pysyi pitkään voimassa, keskustan osalta aina 1960-luvulle saakka. Sen pohjalta laadittiin 1900-luvun alun kartat, kuten 1912 valmistunut maanmittari J. F. Sevónin kartta¹². Tässä kartassa lääninhallituksen osalta merkittävimmät muutokset liittyvät sen edessä sijaitsevaan toriin. Lääninhallituksen rakennuksen eteläpuolelle, torin itäiseen osaan, kirkon eteen, on merkitty uusi puistoalue, joka esiintyy kartoissa tästä lähtien. Seuraavassa Hämeenlinnan kaupungin rakennuskonttorin vuoden 1926 kartassa ei ole merkittäviä muutoksia.¹³ Tästä seuraavassa, vuoden 1959 Hämeenlinnan kaupungin keskusta-alueen asemakaavassa lääninhallituksen tontti ja rakennukset on kuvattu samassa muodossa kuin 1800-luvun lopussa. Tontin tehokkuusluvuksi (e) merkitty 2,5 ja korkein sallittu rakennettu osuus tontista on 60 prosenttia.¹⁴

Vuonna 1966 hyväksytty uusi kaupungin keskustan asemakaava kuvastaa lääninhallituksen korttelin osalta tilannetta, jossa tontin pohjoispuoleiseen osaan oltiin rakentamassa uudisrakennusta. Jonas Cedercreutzin ja Helge Railon suunnitteleman uudisrakennuksen piirustukset hyväksyttiin 1962. Valmisteilla ollut rakennus on kuvattu kaavadokumenttiin ja tontti on hallinto- ja vira storakennusten korttelialuetta (YH). Tontin tehokkuusluvuksi (e) merkitty 1,5 ja korkein sallittu rakennettu osuus tontista on 60 prosenttia.¹⁵

10 Wileniuksen asemakaava 1872, <https://lydia.hameenlinna.fi/items/show/305>.

11 Caweenin asemakaava 1887, <https://lydia.hameenlinna.fi/items/show/306>.

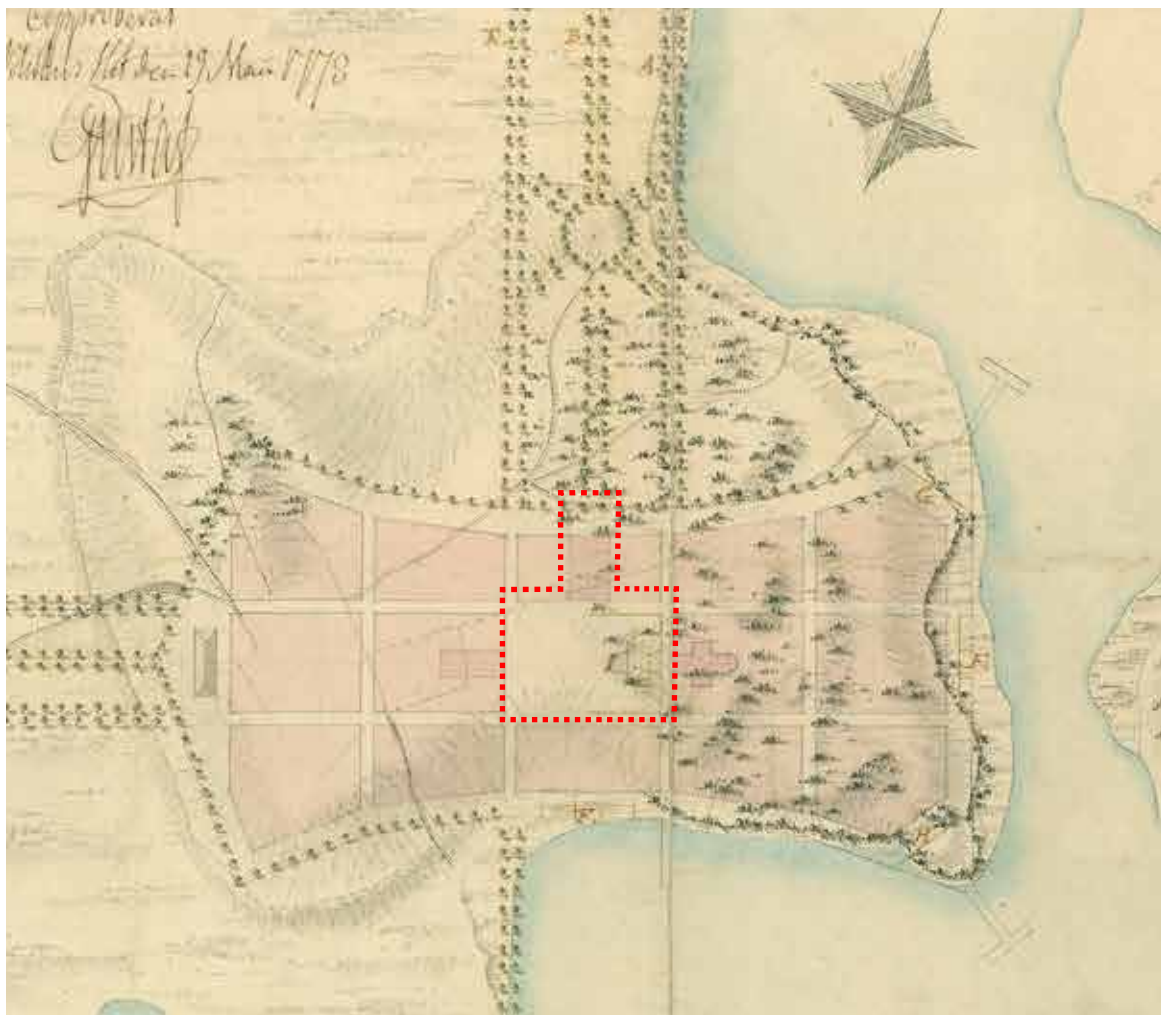
12 Sevónin kartta 1912, <https://lydia.hameenlinna.fi/items/show/761>.

13 Hämeenlinnan kaupungin rakennuskonttorin asemakartta, <https://lydia.hameenlinna.fi/items/show/308>.

14 Hämeenlinnan kaupunki, ak310.

15 Hämeenlinnan kaupunki, ak620.

Arbinin asemakaava 1778

Hämeenlinnan asemakaava 1778, laatinut Axel Magnus von Arbin. Lydia. Punaisella katkoviivalla on merkitty nykyisen lääninhallituksen tontin ja torin rajat.

Havaintoja

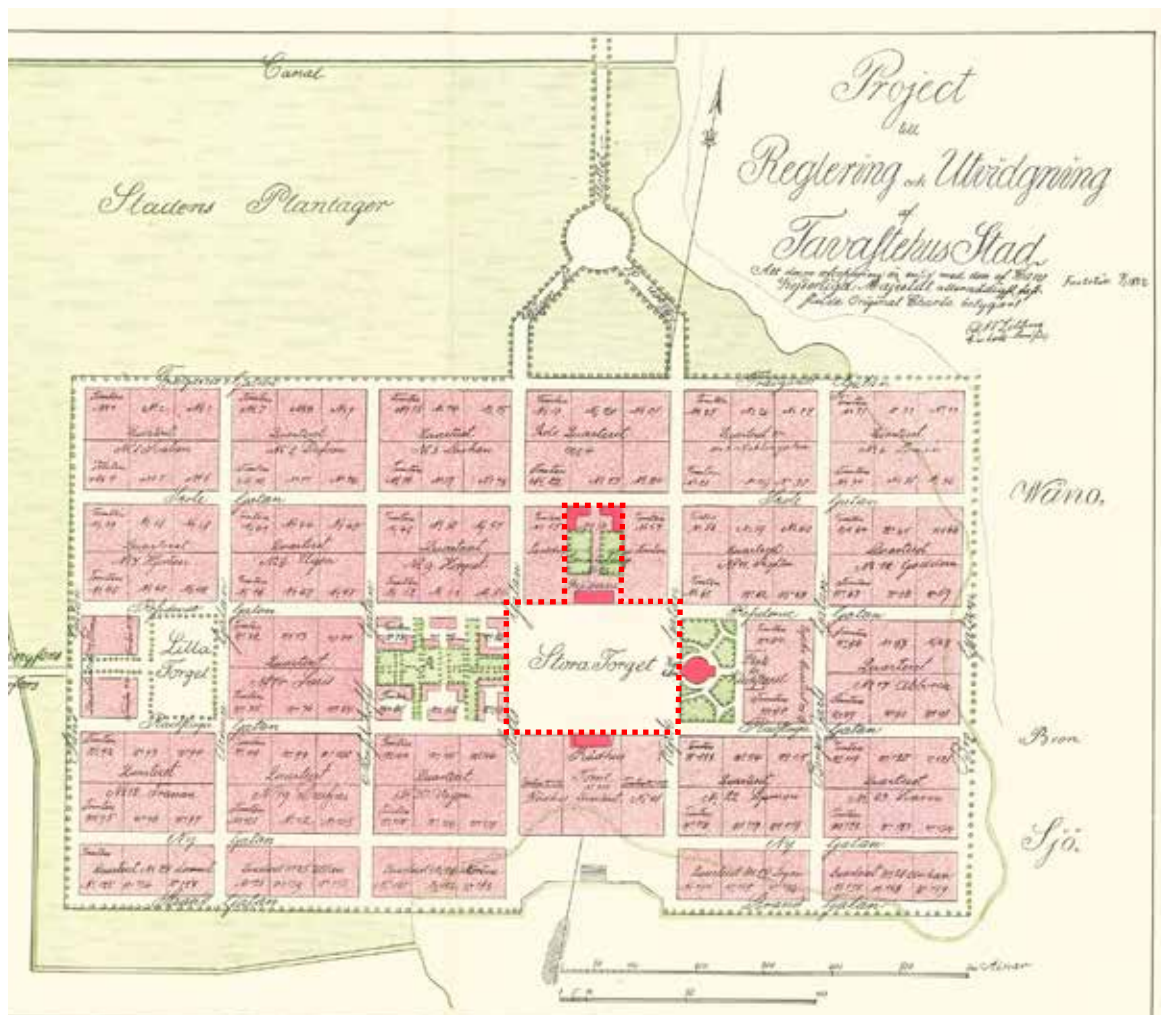
Yleistä

- Kaavan mukaan rakennettu kaupunki tuhoutui lähes täysin tulipalossa 1831.
- Kaavasta on säilynyt keskustorin paikka, koko ja muoto. Tori on kahden pääakselin risteymäkohdassa. Myös kirkon ja lääninhallituksen talon nykyiset paikat ovat peräisin tästä kaavasta.
- Pohjoiseen Hämeen linnalle johtava puistoakseli on yhä osittain olemassa, sekä lännen suuntainen akseli, jonka määrittä Turun maantie.
- Tien ja kaupungin yhtymäkohdassa oli pieni aukio, jonka paikka on edelleen säilynyt nykyisen Pikkutorin muodossa.

Erityistä

- Tämä asemakaavavaihe määrittä torin sijainnin ja mittasuhteet etelä-pohjois- ja itä-länsi -suuntaisten akseleiden risteyskohdassa.
- Torin itä-, pohjois- ja länsilaidalle on hahmoteltu paikka kiviaineiselle julkiselle rakennukselle.
- Itä-länsi -akseli torin poikki korostuu, sillä rakennuksilla on vastinpari.

Engelin asemakaava 1832

Hämeenlinnan asemakaava 1832, laatinut Carl Ludvig Engelin suunnitelman pohjalta A. W. Zitting. Lydia.

Havaintoja

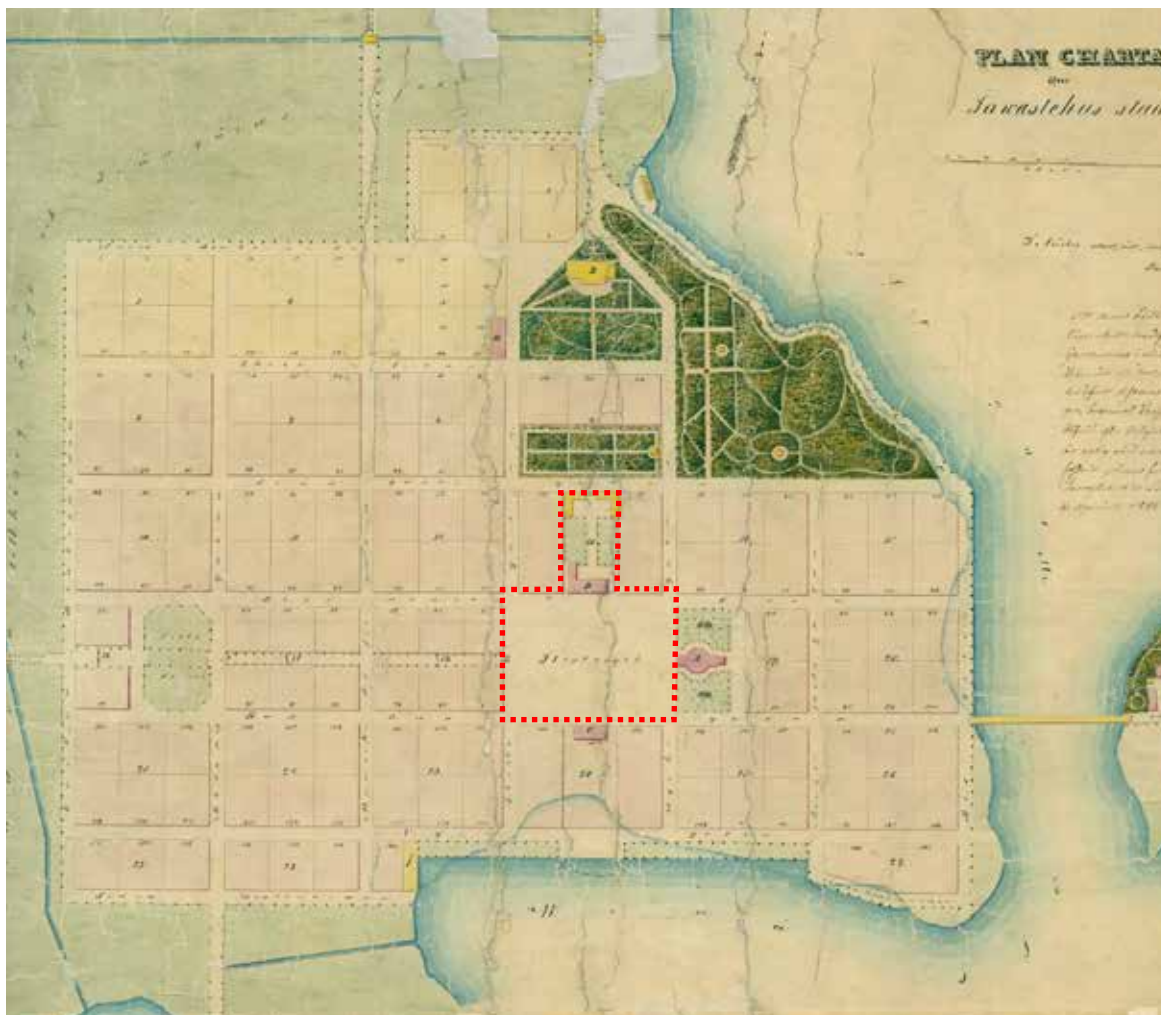
Yleistä

- Tulipalon jälkeistä jälleenrakennusta ohjanneessa kaavassa keskustori, pohjoisen puistoakseli sekä länteen johtava Turun maantie ovat yhä samoilla paikoillaan, maantien päätepisteeseen on lisätty toinen pienempi tori (Lilla Torget).
- Kirkkorakennus selvisi tulipalosta, päätoria hallitsee nyt vallan pyhä kolminaisuus kirkon, lääninhallituksen talon sekä raatihuoneen muodossa.
- Korttelimuoto on vakiintunut empirelle ominaiseksi säännölliseksi suorakaiteeksi, jokainen kortteli on jaettu kuuteen tasakokoiseen tonttiin, joiden sisäosissa kulkee niin kutsutut palokujat.
- Yksityiskohtaisemmin piirretty kortteli torin länsilaidalla on kaavan selostuksen mukaan piirretty esimerkiksi siitä, miten rakennukset voisi kortteleihin sijoitella.

Erityistä

- Engel säilytti torin paikan ja mittasuhteet palon jälkeen.
- Lääninhallituksen talo sai vastinparin torin etelälaidalle, mikä korostaa ja pohjoinen-eteläsuuntaista hallinnollista akselia.
- Länsilaidan julkinen rakennus on korvattu puistosommitelmalla ja yksityisillä rakennuksilla. Kaksi kortteliä torista länteen sijoittuva pieni tori, Lilla Torget, säestää suurta toria samalla akselilla.
- Engelin suunnitelma korostaa siten aktiivisen kaupunkielämän tiloja, toreja, ja hallinnollista akselia voimakkaammin kuin kirkollista akselia, joka oli määräävämpi 1770-luvun kaavoitusvaiheessa.
- Lääninhallituksen kortteli ja raatihuoneen kortteli torin etelälaidalla on jaettu kolmeen tonttiin, kun muut keskustakorttelit on jaettu lähtökohtaisesti kuuteen.
- Lääninhallituksen tontilla oleva puisto on merkitty kaupungin asemakaavaan, mikä korostaa sen julkista tai puolijulkista, edustuksellista luonnetta.

Gustafssonin asemakaava 1845

Hämeenlinnan asemakaava 1845, laatinut Carl Johan Edvard Gustafsson. Lydia.

Havaintoja

Yleistä

- Kaavassa koilliskulman korttelit on korvattu puistoalueella, sen sijaan kortteleita on lisätty luoteiskulmaan.
- Eteläinen rantaviiva on muuttunut edelliseen kaavaan nähden, muutama sinne aiemmin sijoitetuista kapeista kortteleista on jätetty kaavasta pois.
- Kaupungin länsipuolella on lisätty silta jonka takana Keinusaaressa sijaitsee lääninsairaala sekä nykyisin Hämeenlinnan taidemuseona toimiva viljasilo.
- Maaherrantalon pohjoispuolella sijaitseva nykyinen Sibeliuksenpuisto (silloinen Tähtiapuisto) esiintyy nyt ensimmäistä kertaa, se jatkaa pohjois-eteläsuuntaista puistoakselia, jonka kolmiomalliseen kärkeen on nyt lisätty myös seurahuone.
- Pikkutori on muokattu puistoalueeksi, Turun maantieltä alkavaa näkymäakselia on jatkettu aina kirkolle saakka kortteleita halkovalla uudella katulinjauksella. Kyseinen suunnitelma ei toteutunut.

Erityistä

- Lääninhallituksen rakennus on piirretty epäsymmetrisenä, eli vuoden 1845 asemakaava on ainakin tässä kohdalla luonteeltaan toteava ennemmin kuin uutta luova.
- Lääninhallituksen talon vastaparina on kivirakennus.
- Itä-länsi -akselin sommitelma on muuttunut arkinemmaksi. Kuusijakoisia kortteleita torin länsipuolella katu halkoo katu. Tälle akselille sijoittuva pikkutori on esitetty puistona.
- Puisto lääninhallituksen talon pohjoispuolella korostaa korttelin asemaa kaupunkirakenteessa ja symmetriaa sommitteluperustana.
- Lääninhallituksen tontilla oleva puisto vastaa Engelin asemakaavaa.

Wileniuksen asemakaava 1872

Hämeenlinnan asemakaava 1872, laatinut Georg Wilenius. Lydia.

Havaintoja

Yleistä

- Uuden lyseorakennuksen paikka on kaavoitettu lääninhallituksen talon korttelista koilliseen päin. Lyseon uudisrakennus valmistui 1888.
- Kaavaan on merkattu uusi ortodoksinen kirkko Pikkutorin keskelle.
- Kaupunkia on laajennettu länteen päin puistovyöhykkeen taakse, itään on puolestaan lisätty rautatieasema. Suomen ensimmäisellä rautatiellä oli välitön vaikutus myös Hämeenlinnan kaupungin kasvuun.
- Eteläinen ranta on taas Engelin kaavan mukainen. Rantaviiva oli täytetty 1860-luvun lopulla.
- Koilliskulman puistoaluetta on pienennetty lisäämällä sen päälle yksi kortteli.

Erityistä

- Pikkutorille on sijoitettu ortodoksinen kirkko. Torin länsipuolisten kortteleiden keskeltä on poistettu itä-länsi -suuntainen katuakseli. Asemakaavoittaja ei ole halunnut muodostaa näkymälinjaa kirkkojen välille.
- Länsilaitaa ei ole korostettu tässä sommitelmassa ja kirkolla ei ole vastinparia torin toisella laidalla.
- Hallintoakseli on ennallaan ja korostuu entistä enemmän, kun pohjoinen-etelä -suuntaiselle pääakselille on avattu tori Vanajaveden rantaan.
- Lääninhallituksen pohjoispuolella sijaitsevassa puistossa on pieniä rakennuksia ja puistokäytäviä, jotka aktivoivat puistoa.

Kartta 1892

Hämeenlinnan kartta 1892, kartan tekijä ei ole tiedossa. Lydia.

Havaintoja

Yleistä

- Kartassa on esitetty erityisen yksityiskohtaisesti kaupungin rakennusten jalanjäljet ja se antaa erinomaisen kuvan kaupungin tuolloisesta rakenteesta.
- Keltaisella värillä merkatut rakennukset ovat puutaloja ja punaisella merkatut kivitaloja. Harmaa tarkoittaa puutaloa kivisellä pohjakerroksella, tumma vihreä tarkoittaa puutaloa turvekatolla.
- Kaupungin kaakkoiskulmassa on yhä selkeästi nähtävillä vuoden 1778 asemakaavan leimallinen satulamuoto, tämä kaupunginosa olikin ainoa, joka tulipalosta osittain selvisi.¹⁶

Erityistä

- Torin laidalle on rakennettu myös muita kivirakennuksia kuin julkiset rakennukset.
- Torin läntinen julkisivu on rakentunut yhtenäisenä talorivinä korttelijaosta poikkeavalla tavalla.
- Kirkko on saanut maallisen rakennuksen vastinparikseen.
- Lääninhallituksen korttelin kolmesta tontista kaksi on rakennettu täyteen. Ylipäättään Hämeenlinnan keskusta-alue on pitkälti rakentunut Engelin asemakaavan keskusta-alueen laajuudessa, ja pohjoislaidalla jopa hieman laajempaan.

¹⁶ Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy 2014, 8

Ilmakuva 1939

Ilmakuva Hämeenlinnan keskustasta vuodelta 1939. Kuvaa on rajattu. MML.

Havaintoja

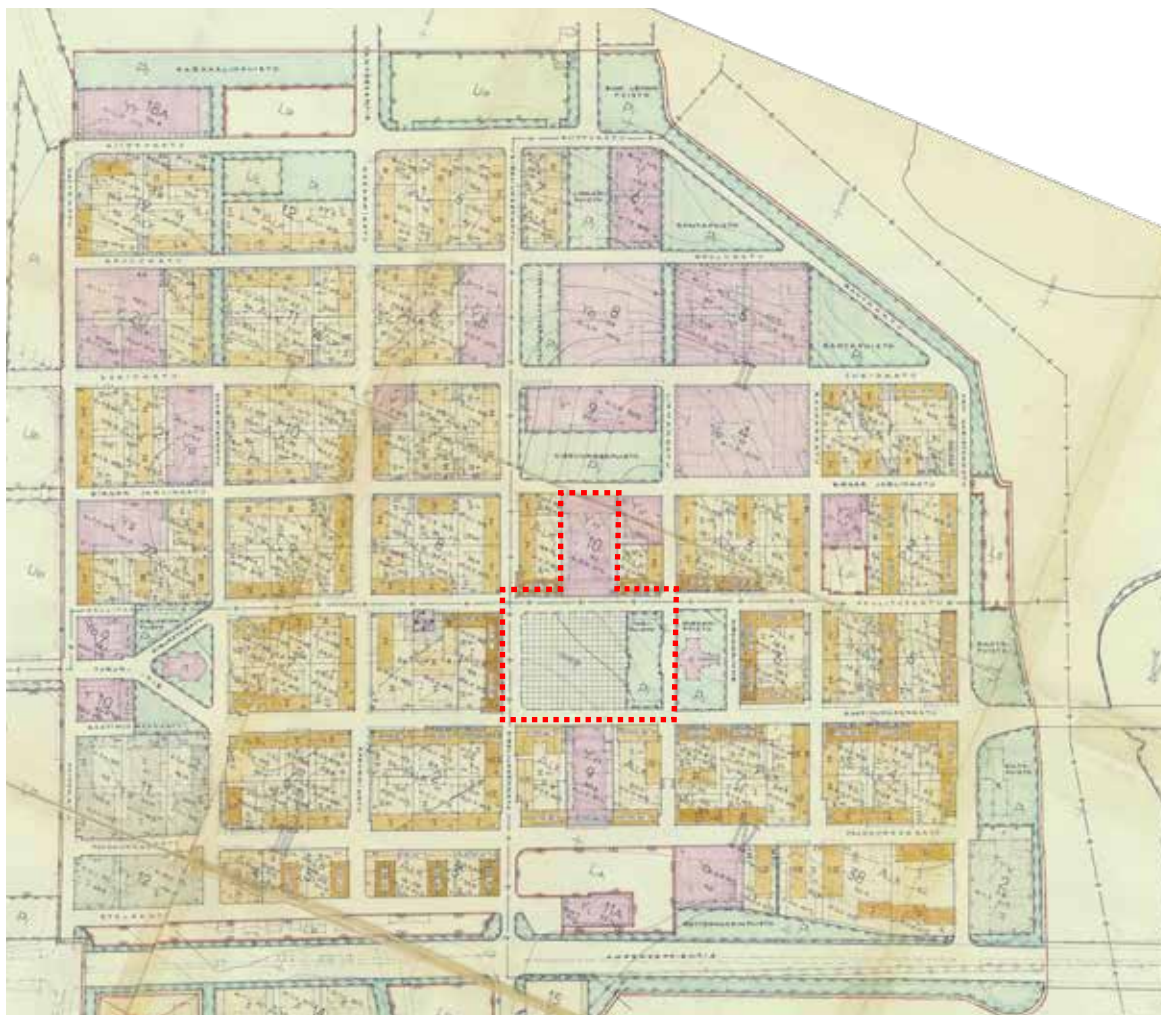
Yleistä

- Kaupunkirakenteen voidaan huomata muistuttavan vielä paljolti vuoden 1892 karttaa, luoteisosan korttelit ovat täyttyneet hieman.
- Vuoden 1872 asemakaava on toteutunut pitkälti.
- Kaupunki on yhä matala ja puutalovaltainen.
- Vuoden 1892 kartassa näkyvät 1700-luvun asema-kaavan jäänteet ovat nyt muokkautuneet muun kaupunkirakenteen kaltaisiksi.
- Kirkon eteen on lisätty kirkkopuisto.

Erityistä

- Kirkon eteen on rakennettu Armas Lindgrenin vuoden 1911 suunnitelmien mukaan "etupuisto". Suunnitelman periaatteena oli torialueen kaksijakoisuus, toinen puoli toimisi edustavana ylätorina ja toinen puoli arkisena kauppatorina.
- Ilmakuvassa näkyy raatihuone lääninhallituksen vastaparina.
- Torin lounaiskulmassa näkyy torikauppiaiden kojuja.
- Torin keskialueella on diagonaaliset käytävät, jotka risteävät pääakselilla eli pohjoinen-eteläsuuntaisella hallintoakselilla.
- Torin etelälaidalla on lounaiskulmassa pari naapureitaan huomattavasti korkeampaa rakennusta.
- Lääninhallituksen piha ei hahmotu valokuvassa muotopuutarhana.
- Lääninhallituksen talousrakennus on sommitelmallisesti hallitsevassa asemassa pohjoisen puolella sijaitsevaan kaupunkitilaan nähden.

Asemakaava 1966

Hämeenlinnan asemakaava 1966. HK.

Havaintoja

Yleistä

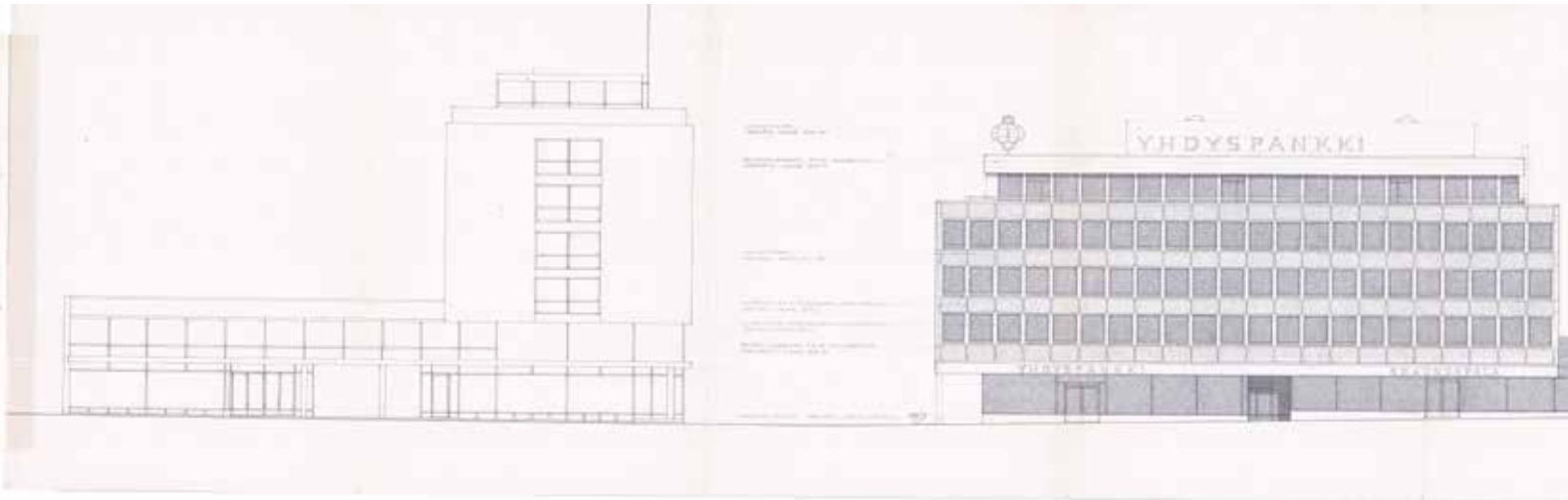
- Kaupungin liikennejärjestelyt ovat nykyaikaistuneet, itään päin on lisätty uusi silta, osaa kaduista on levennetty.
- Maanmittauskonttorin korttelia vastapäinen kortteli on saanut nykyisen, muusta kaupunkirakenteesta poikkeavan puistomaisen muotonsa.
- Kaupungin pohjois-eteläkselin päätteenä Ranta-torilla on nyt linja-autoasema.
- Vanhan keskustan eteläreunassa kulkee nyt uusi leveä maantie.

Erityistä

- Lääninhallituksen talon molemmin puolin on uudisrakennus, jotka ovat korkeampia kuin lääninhallituksen talo. Kummankin kerrosluku on kaksi enemmän kuin lääninhallituksen talossa.
- Torin laidan julkiset toimijat ovat samat kuin Engelin kaavassa: valtio, kaupunki ja kirkko.

2.2

Kaupunkikuvallinen tarkastelu

Hallituskadun pohjoispuolen julkisivunauha. Piirustus liittyy lääninhallituksen talon länsipuolella sijaitsevan Yhdyspankin talon/ as oy Tähtipuiston rakentamiseen ja se on vuodelta 1971. Moderneissa liike- ja asuintaloissa lääninhallituksen talon kumminkin puolin on pyritty noudattamaan vanhemman rakennuksen mittakaavaa vetämällä ylimmät kerrokset sisään katuulkisivusta. Hka.

Lääninhallituksen korttelin muotopuisto on etsitty aikaisempia vaiheita pienempänä, kun pihasiipi on ”työntänyt” muotopuutarhaa pohjoisen suuntaan Hämeenlinnan tori, kirkko ja Pikkutori muodostavat yhdessä valtakunnallisesti merkittävän kulttuuriympäristön. Tämä kaupunkikuvallinen tarkastelu kohdistuu toriin, sitä ympäröiviin rakennuksiin sekä lääninhallituksen kortteliin. Tarkastelukeinoina on historiallisten valokuvien rinnastaminen muutosten havainnollistamiseksi sekä nykyisten rakennusten ja kaupunkinäkyminen inventointi.

Hämeenlinnan torin laidalla on yhdeksän rakennusta ja sen lisäksi nurkkarakennukset. Tori rajautuu etelässä Raatihuoneenkatuun, idässä Linnankatuun, pohjoisessa Hallituskatuun ja lännessä Sibeliuksenkatuun.

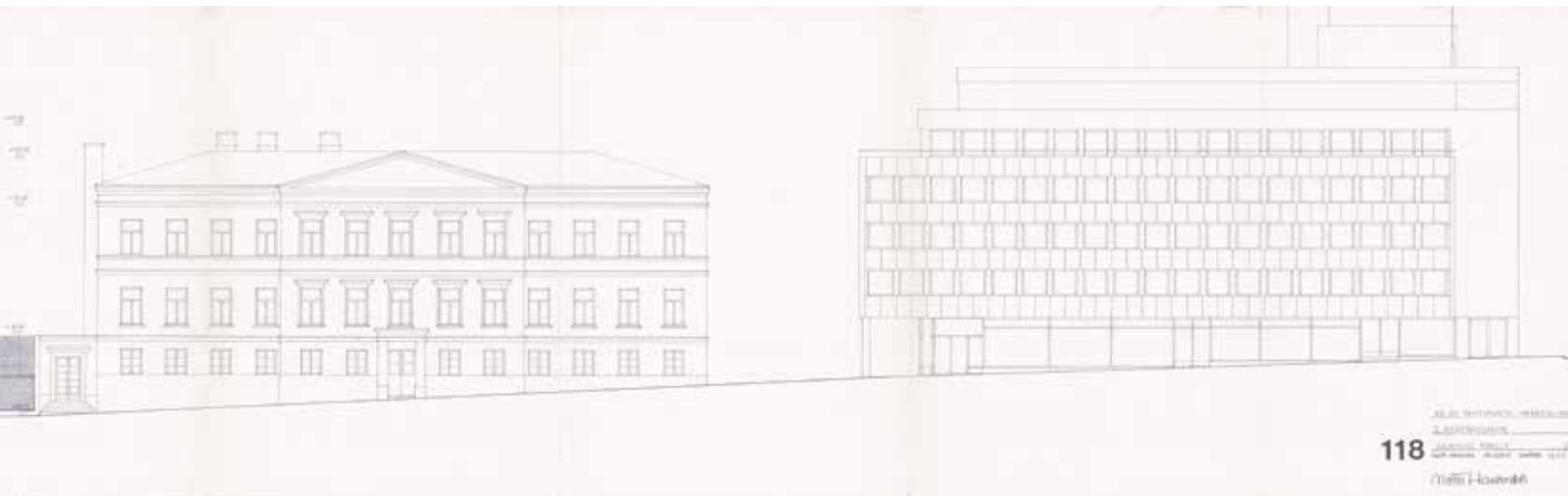
Julkiset rakennukset, kirkko, lääninhallitus ja raatihuone, ovat torin vanhimpia. Torin lounaiskulmaan on muodostunut 1910–1930 -luvulla rakennettujen rakennusten joukko, joiden mittakaava on kasvanut. Erityisesti 1920-luvun klassismia edustava torin etelälaidalla sijaitseva Hämeen Suomalaisen Säästöpankin talo on varsin korkea. Se on olemukseltaan niin monumentaalinen, että raatihuone jää sen rinnalla melko vaatimattomaksi. Näiden 1900-luvun alun kiinteistöjen rakennuttajat olivat pankkeja ja vakuutuslaitoksia. Heti kun Suomi alkoi toipua toisen maailmansodan koettelemuksista, Osuusliike

Häme rakennutti torin länsilaidalle ennätyskorkean, seitsenkerroksisen asuin- ja liikerakennuksen.

Torin ilme muuttui oleellisesti 1960- ja 1970-luvun mittaan, jolloin sen laidalle ja kulmiin nousi kuusi rakennusta. Lääninhallituksen kummallakin puolella on tämän aikakauden rakennuksia, jotka ovat sitä korkeampia, vaikkakin julkisivuja on jossain määrin sopeutettu ympäristöönsä porrastamalla niitä. Eteläsivun liikerakennuksia ei ole vastaavalla tavalla pyritty massoittelemaan torin historiallista sommitelmaa reunustaviksi aiheiksi.

Torialueen ilmettä ovat muuttaneet kirkon eteen on rakennettu puisto ja paviljongit 1910-luvulla, sekä kiinteä kioski torin lounaiskulmassa 1980-luvulta. Toria on viime aikoina kehitetty jonkinlaisena tapaa-mispaikkana ja muun muassa lapsille on rakennettu lääninhallituksen edustalle kiinteästi leikkikenttä. Torin edustuksellinen luonne on työnnetty sivumalle ja toria on kehitetty eräänlaisena olohuoneena.

Torin laidan rakennusten materiaalin kirjo on suuri. Kaikkien paitsi yhden vuoteen 1951 mennessä rakennettujen rakennusten julkisivut ovat rapattuja. Vuonna 1914 valmistuneen pankkirakennuksen pääjulkisivumateriaali on punatiilimuuraus. 1960- ja 1970-luvun rakennusten ilme on melko yhteneväinen koska niiden julkisivuissa on käytetty pääasiassa lasia. Lisäksi julkisivut ovat verkkorakenteisia. Myös lääninhallituksen tontin pohjoislaidalle

1966 valmistuneenvirastotalon julkisivu lukeutuu tähän joukkoon. Lasi oli 1960-luvulla arvostettu materiaali. Tämän materiaalin valinta kertoo, että tuon ajan rakennuksissa on ymmärretty paikan erityisyys ja käytetty oman aikansa arvokkaaksi koettua materiaalia, vaikka se poikkeaa tyystin vanhempien rakennusten julkisivukäsittelystä. Tästä näkökulmasta käsin torirakennusten julkisivut edustavat kerroksisuutta torin laidalla.

Hämeenlinnan keskusta on rakentunut 1770-luvulta alkaen ruutukaavan varaan. Torin mittakaava ja koko keskusta-alueen mittakaavan perustana olivat alueen ensimmäiset asemakaavat 1778 ja 1831. Keskeisiä piirteitä uusklassismin asemakaavoissa olivat symmetria-akselit ja hierarkisuus. Toria ympäröivien rakennusten mittakaavan kasvaessa rakennusten välinen hierarkia on hämärtynyt. Erityisesti raatihuone on kärsinyt ympäröivän mittakaavan kasvaessa. Kirkko ja lääninhallitus sijaitsivat siksi korkeammilla paikoilla, että niiden asema on turvatumpi. Engelin kaavalema hallinto-akseli ei siis erotu kovin voimakkaana. Myös kirkon suhde toriin ja itä-länsi-akseliin on heikentynyt 1800-luvun puolivälistä alkaen asteittain. 1900-luvun aikana hallitsevaan asemaan ovat nousseet julkisten rakennusten sijaan yksityisten pankkien, osuusliikkeiden ja vakuutuslaitosten liikepalatsit.

Paraati Hämeenlinnan torilla keväällä 1924. Kuvassa lääninhallituksen taloa ympäröivät rakennukset on sittemmin purettu. Museovirasto.

Hämeenlinnan torin mittakaavamuutos on huomattava. Ylempi kuva on ajoitettu vuosien 1900 ja 1910 välille, alempi kuvaa nykypäivää. Ylempi kuva: Hämeenlinnan kaupunginmuseo.

Tontin Birger Jaarlin kadun puoleinen osa vuonna 1963 (yllä) ja nykypäivänä. Alkuperäinen puinen piharakennus purettiin virastotalon tieltä 1960-luvulla. Ylempi kuva: Hämeenlinnan kaupunginmuseo.

Seuraavassa esitellyt rakennukset on numeroitu 1-13 vastapäivään kirkosta lähtien. Jokainen rakennus on kuvattu tarkemmin tässä luvussa. Katutilanäkymävalokuville on annettu kirjaimet A-D ja ne esitellään luvun lopussa.

Toria ympäröivien rakennusten rakentamisajankohdat

 1770-1872	1 Kirkko	8 Sibeliuksenkatu 7 Raatihuoneenkatu 10
 1873-1917	2 Hallituskatu 12	9 Raatihuoneenkatu 19 Sibeliuksenkatu 5
 1918-1939	3 Hallituskatu 14	10 Raatihuoneenkatu 17
 1940-1959	4 Lääninhallituksen talo	11 Raatihuone
 1960-1979	5 Hallituskatu 18	12 Raatihuoneenkatu 13
	6 Hallituskatu 20 Sibeliuksenkatu 11	13 Raatihuoneenkatu 11 Linnankatu 11
	7 Sibeliuksenkatu 9 Hallituskatu 9	

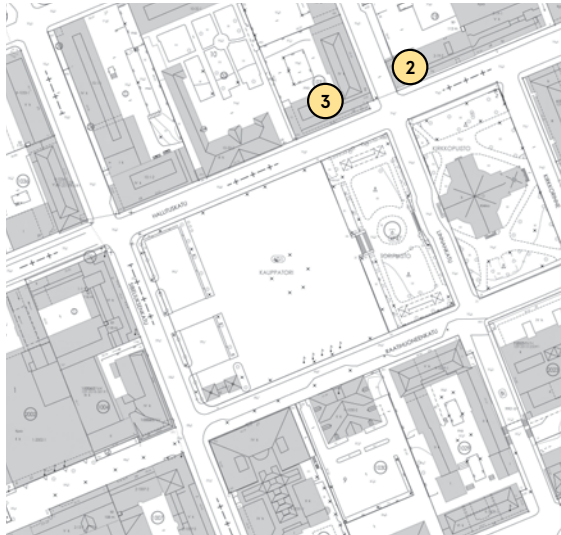

Kirkko

Vuonna 1798 valmistuneen pyörökirkon suunnitteli arkkitehti Louis Jean Desprez. Kirkkoa laajennettiin ristikirkoksi 1892 Josef Stenbäckin piirustusten mukaan. Kirkko on uusittu 1960-luvun alussa arkkitehti Aarno Ruusuvuoren suunnitelmien mukaan.¹⁷ Kirkko on lähes pyörökirkko, jossa on erittäin lyhyet, tasapitkät ristivarret. Sen ulkoasussa korostuvat geometriset perusmuodot.

Tapuli on valmistunut 1837 intendentinkonttorin piirustusten mukaan, eli Engelin valvonnassa.

¹⁷ Putkonen *et al.* 2003, 101.

Hallituskatu 12

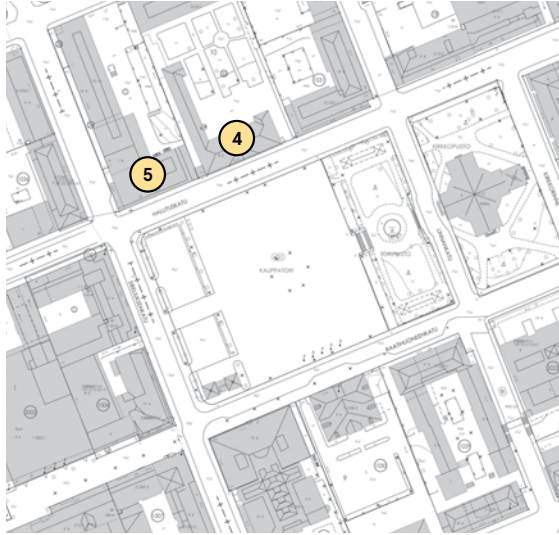
Linnankadun ja Hallituskadun kulmatalon päädyssä Linnankadun puolella on lyhyt arkadi, joka muodostaa porttiaiheen. Sen viisi pylvästä on verhottu kiiltäväksi hiottulla mustalla kivellä. 1960-luvun liike- ja asuinrakennuksen julkisivut on uusittu. Ensimmäisen kerroksen liiketiloissa on lasiseinät. Kerroksissa kahdesta neljään on käytetty turkoosia metallikasettia ja nauhamaisten ikkunoiden väleissä on harmaata metallikasettia. Viides kerros on sisennetty. Julkisivun jatkeena on kuitenkin lasikaide julkisivulinjassa, joka saa aikaan vaikutelman korkeammasta rakennuksesta. Itäpään rungon sisäpuolisiin parvekeisiin on lisätty julkisivulasitukset. Pihajulkisivu on rapattu ja selkeästi hierarkkisesti vaatimattomampi. Rakennus sijaitsee kirkon vieressä, mäen päällä.

Hallituskatu 14

1960-luvun alun liikeyrakennus Hallituskatu 14 muodostaa tiivistä umpikorttelia. Siinä on selkeästi pää- ja sivujulkisivu, joiden eroja on korostettu materiaalein ja sommittelun avulla. Hallituskatu 14 on korkeampi kuin viereinen lääninhallituksen talo, joka sijaitsee lisäksi alarinteessä.

Vakuutusyhtiö Pohjolan liikeyrakennus 1960-luvun alusta sijaitsee lääninhallituksen talon naapurissa, Hallituskadun ja Linnankadun kulmassa, kaupunkikuvallisesti merkittävällä paikalla. Arkkitehti Eino Tuompo on korostanut suunnittelunsa rakennuksen kulmaa jättämällä siihen tyhjää tilaa ja verhoamalla julkisivun tummanharmaalla, kiillotetulla graniitilla. Rakennus on torin suuntaan viisikerroksinen. Alin kerros on sisennetty ja verhottu graniittilaatalla. Siinä sijaitsee liiketiloja. Länsipäässä torilta on ajo pysäköintilaitokseen. Julkisivu toisesta neljänteen kerrokseen on ulokeellinen. Materiaalina on käytetty sinistä lasia ja nauhaikkunaa. Ikkunoiden välissä on alumiinilevyt. Viides, kattokerros on sisennetty. Ylempissä kerroksissa on toimistoja.

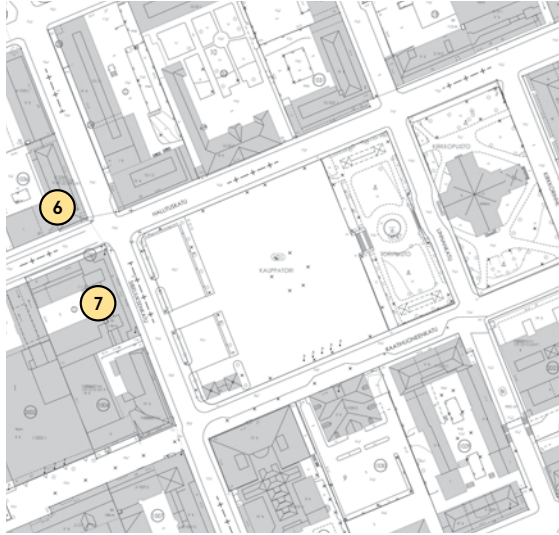
Hallituskatu 16 Lääninhallituksen talo

Katujulkisivustaan kolmikerroksena näyttäytyvä, 1830-luvun empireä edustava rakennus, johon olennaisesti liittyy sivulle jatkuvat muuri. Keskirisaliitti ja päätyaihe korostavat torin poikki kulkevaa hallintorakennusten akselia.

Hallituskatu 18

Viisikerroksinen 1970-luvun elementtitalo on naapuriaan lääninhallituksen taloa korkeampi. Yhdyspankin rakennuttama massiivinen liikerakennus muodostaa torin suuntaan umpikorttelia. Maantasokerroksessa sijaitsee liiketiloja ja sen julkisivu on näyteikkunaa. Talossa toimivan apteekin seinässä on laatta, joka kertoo Elias Lönnrothin työskennelleen paikalla sijainneessa apteekissa 1820–1822. Julkisivu torin suuntaan toisesta neljänteen kerrokseen on ruskeaa lasia, jota rytmittää alumiiniverkko. Ylin kerros on sisäänvedetty ja siitä näkyy katutasoon betoninen otsa. Kulmatalossa Sibeliuksenkadun puolella on lyhyt arkadi. Katujulkisivujen välillä on selvä hierarkia. Sisäpiha aukeaa pohjoiseen ja on luonteeltaan tekninen.

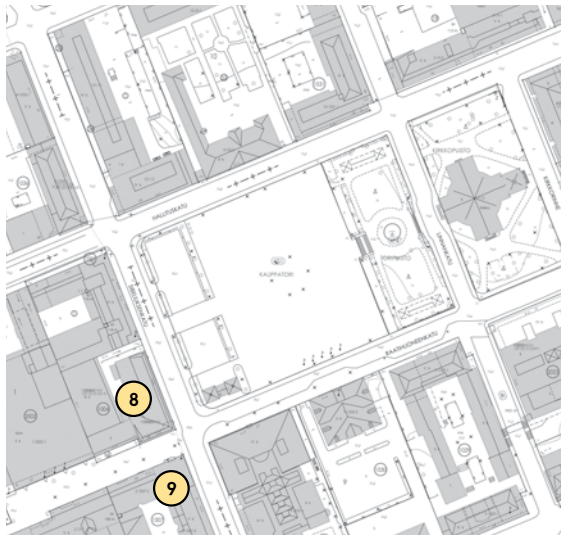
Hallituskatu 20 – Sibeliuksenkatu 11

Yhdyspankin talo, Hallituskatu 20, on yksi torin neljästä nurkkarakennuksesta. Kuusikerroksisen 1960-luvun elementtitalon kaksi alinta kerrosta on lasiseinäisiä liiketiloja. Yläpuolisissa kerroksissa on asuntoja. Julkisivuelementit ovat pieniä ja kivipintaisia. Kulmassa on yksi pylväk ja liiketilan sisäänkäynti.

Sibeliuksenkatu 9 – Hallituskatu 9

Osuusliike Hämeen rakennuttama ja arkkitehti Jaakko Tähtisen suunnittelema seitsemänkerroksisen liike- ja asuinrakennus oli valmistuessaan 1951 kaupungin korkein. Edustavan As Oy Hämeentorin ylin kerros on sisäänvedetty ja siinä on kattoterassi. Alakerrassa on kauppia. Alimman kerroksen julkisivu on hakattua graniittia ja osittain kiillotettua graniittia. Muuten julkisivu on terastirapattu. Parvekelinjat julkisivun reunoilla muistuttavat klassisen jäsentelyn risaliiteista. Ikkunavyöhyke parvekelinjojen välissä on tasaisesti jäsenneily. Pystysuuntaisten ikkunoiden alapuolella on kenttä vaaleaksi maalattua alkuperäistä poimitettua peltiä. Hallituskadun puoleinen julkisivu on vaatimattomampi ja kerrosta matalampi. Julkisivujen välillä on selkeä hierarkia. Tämän modernin liikerakennuksen julkisivujäsentelyssä on klassismin piirteitä, erityisesti torijulkisivun symmetria. Toisaalta myös arvokkaat materiaalit korostavat merkittävää kaupunkitilaa. Tämä oli ensimmäinen rakennus torin laidalla, jossa esiintyy kattoterassi.

Sibeliuksenkatu 7 – Raatihuoneenkatu 10

1914 valmistunut, arkkitehti Vilho Penttilän suunnittelema Kansallis-Pankin entinen liikeyrakennus on kolmikerroksinen ja siinä on korkea ullakko. Alakerrossa toimii nykyisin kahvila. Alimman kerroksen julkisivut ovat verrattain sulkeutuneita paitsi Raatihuoneenkadun päädyssä, jota on muutettu (n. 1980-luku). Torijulkisivun sokkeli on hakattua harmaagraniittia, ja ylemmät kerrokset muusta toriympäristöstä poiketen punatiiltä. Hämeenlinnan kulttuurihistoriaa tutkineen taidehistorioitsija Lauri Putkosen tulkinnan mukaan kansallisromanttisen rakennuksen materiaallivalinta viittaa Hämeen linnaan ja Hattulan keskiaikaiseen kirkkoon¹⁸. Ikkunoita kehystävät tiilimuuriin upotetut koristeelliset rappauslistat. Toista kerrosta reunustavat erkkerit symmetrisesti. Räystäällä on hammastus. Raatihuoneenkadun päätyyn on leikattu lyhyt sisennetty alue talon alkuperäisestä volyymistä. Sisäänkäynnin edessä on pylväk ja seinäpinta on näyteikkunaa ja harmaagraniittilaattaa.

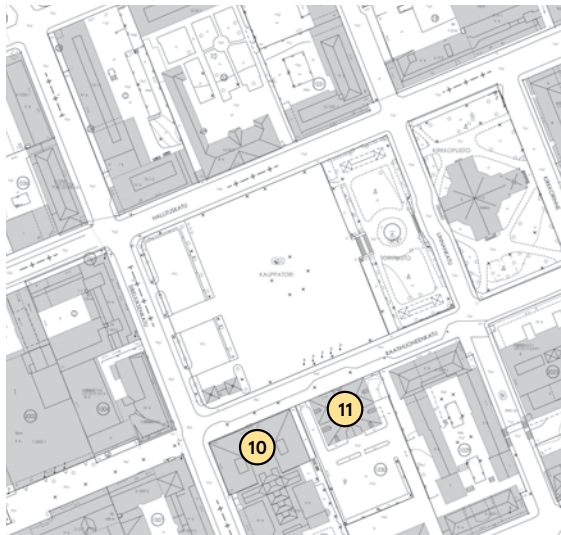
¹⁸ Putkonen 2003, 102.

Raatihuoneenkatu 19 – Sibeliuksenkatu 5

Torin kulmassa sijaitsee Hämeen Vakuutusyhtiön rakennuttama viisikerroksinen 1938 valmistunut, arkkitehti Harry W. Schreckin piirtämä liike- ja asuinrakennus. Modernin julkisivun nurkkaa on korostettu vetämällä molempien katujen kohdalla ylin kerros sisään. Sibeliuksenkadun puolella ylimmässä kerroksessa on asuntoja ja kattoterassi. Rapatun talon maantasokerros on graniittilaatalla verhoitettu. Rakennus liittyy Sibeliuksenkadun alkupään 1930-luvun kaupunkikuvaan¹⁹.

¹⁹ Putkonen 2003, 102.

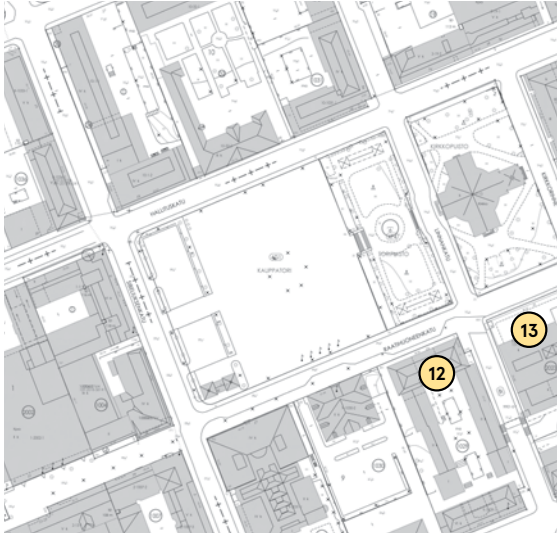
Raatihuoneenkatu 17

Entinen Hämeen Suomalaisen Säästöpankin talo Raatihuoneenkatu 17 edustaa 1920-luvun klassismia. Arkkitehti Oiva Kallion viisikerroksisessa talossa on korkea ullakko ja koristeellinen kattolistajärjestelmä. Symmetrisen, tasaisella maalla sijaitsevan rakennuksen yleisvaikutelma on monumentaalinen. Sokkeli on hakattua graniittia ja julkisivun ylemmät kerrokset ovat rapattuja. Toisen kerroksen lunetti-ikkunat rakennuksen reunoilla ja kapea, korkea pääsisäänkäynnin porttiaihe graniitista korostavat julkisivun symmetrisyyttä. Julkisivu on kauttaaltaan erittäin koristeellinen. Pankin ja raatihuoneen välissä on kuvanveistäjä Gunnar Finnen luoma Ilves-patsas portin tolpassa.

Raatihuoneenkatu 15 Raatihuone

Vuonna 1887 valmistunut, lääninarkkitehti Alfred Caweenin suunnittelema Hämeenlinnan raatihuone asettuu torin etelälaidalle vastapäätä lääninhallituksen taloa. Uusrenessanssirakennuksessa on kaksi korkeaa kerrosta, sivu- ja keskirisaliitti. Keskilinjaa komistaa torniaihe. Rapattu julkisivu on täysin symmetrinen. Ensimmäinen kerros on harkotettu. Toisessa kerroksessa on suuret kaari-ikkunat ja parveke. Parvekkeella on kaksi puoliplastista pilari-riparia, joissa on korinttilaiset kapiteelit. Tonttinsa keskellä sijaitsevan rakennuksen sivuilla on raudasta taotut aidanpätkät ja portit. Rakennuksessa on mittasuhteidensa liioittelun puolesta barokkista tunnelmaa.

Raatihuoneenkatu 13

Arkkitehti Mika Ernon piirtämä, Keskustaloksi nimetty Raatihuoneenkatu 13 sijaitsee torin etelä-laidalla rinteessä. 1964 valmistunut liike- ja asuinrakennuksen läpi on kulku sisäpihan liikekeskukseen, Kauppapihalle. Katusiipi on kuusikerroksinen ja sen alin kerros on hieman sisennetty. Katutasossa sijaitsee liiketiloja ja julkisivu on pääosin suurta näyteikkunaa. Torin puoleinen alumiininen verkkojulkisivu on verhottu mustalla lasilla ikkunanauhojen välissä.

Raatihuoneenkatu 11 - Linnankatu 11

Hämeenlinnan kaupungintalo ja palvelupiste Kastelli on Säästöpankin rakennuttama. Raatihuoneenkatu 11 valmistui vuonna 1967-68 ja sen ovat suunnitelleet Mika Erno ja Veikko Niemelä Rakennussuunnittelutoimisto ARK-KI:lta. Kuusikerroksisen rakennuksen ylin kerros on sisennetty. Katutason julkisivu on lasinen ja myös hieman sisennetty. Wetterhoffin ja Raatihuoneenkadun kulmassa on sisennetty sisäänkäyntialue ja kaksi pylvästä. Elementtirakenteisessa julkisivussa vuorottelevat ikkunanauha ja kivipintainen pesupesty elementti.

Näkymä Linnankadun ja Hallituskadun kulmasta etelään. Keskustaloksi kutsuttu 1960-luvun kerrostalo hallitsee näkymää. Engelin asemakaavaan perustuva näkymäakseli jatkuu aina rantaan saakka.

Näkymä Linnankadun ja Hallituskadun kulmasta länteen. Hallituskadun myötäistä näkymää hallitsevat 1960-luvun toimistotalot molemmin puolin lääninhallituksen taloa. Rakennusten mittakaava on pyritty pitämään lääninhallituksen talon mukaisena.

Näkymä Hallituskadun ja Sibeliuksenkadun kulmasta itään. Lääninhallituksen talo ei enää nouse julkisivulinjasta esiin mittakaavallaan mutta sen vaalea väri ja materiaalit erottavat sen yhä kiintopisteeksi torin ympäristössä.

Näkymä Hallituskadun ja Sibeliuksenkadun kulmasta etelään. 1951 valmistunut kerrostalo oikealla on mittakaavaltaan yksi torin laitojen suurimmista. Myös Suomalaisen säästöpankin vaaleankeltainen talo on mittakaavaltaan huomattava.

Näkymä Sibeliuskadun ja Raatihuoneenkadun kulmasta pohjoiseen. Kansallis-Pankin punatiilestä ja graniitista tehty jugendtyylinen rakennus erottuu naapureista.

Näkymä Sibeliuskadun ja Raatihuoneenkadun kulmasta itään. Raatihuoneenkadun näkymässä itse raatihuone jää nykyisin Suomalaisen Säästöpankin talon varjoon.

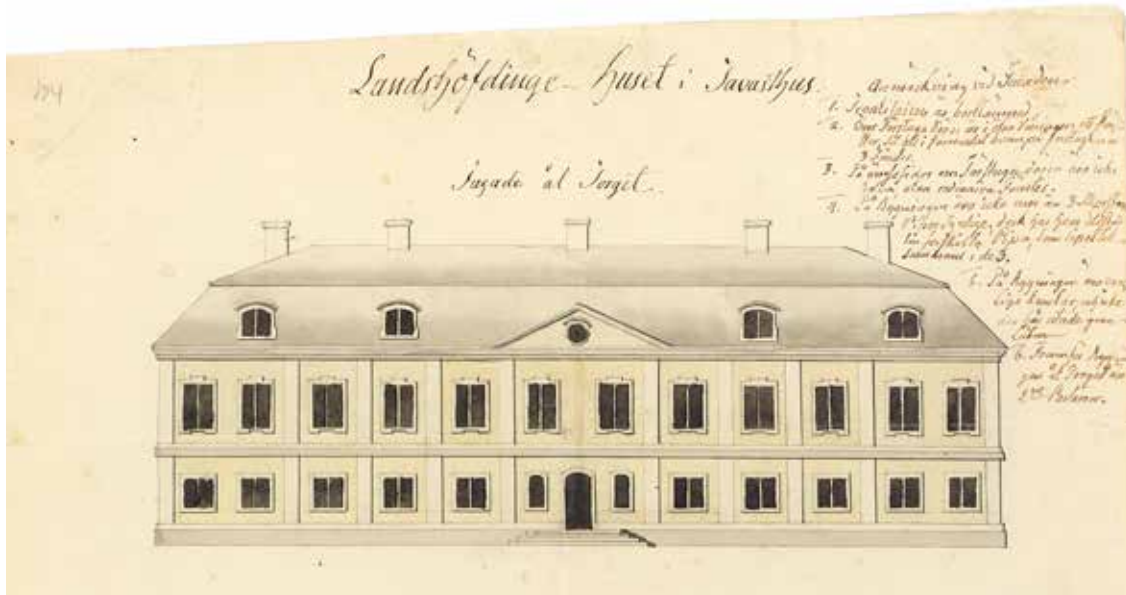

Näkymä Raatihuoneenkadun ja Linnankadun kulmasta länteen. Raatihuone on molemmin puolin suurempimittakaavaisten rakennusten varjostama, eikä enää nouse julkisivurivissä esiin muuten kuin tyylillisesti.

Näkymä Raatihuoneenkadun ja Linnankadun kulmasta pohjoiseen. Engelin asemakaavassa linjattu näkymäakseli jatkuu Hämeen linnalle asti, kiintopisteinä vasemmalla näkyy 1960-luvun toimistotalo Hallituskadulla.

Lääninhallituksen talo

Hämeenlinnan maaherran virkatalon suunnitelma 1800-luvulta. Museovirasto.

Hämeenlinnan lääni- ja maakuntahistorian vaiheet

1634–1640 Hämeen ja Uudenmaan lääni

1640–1648 Hämeen lääni

1648–1831 Hämeen ja Uudenmaan lääni

1831–1997 Hämeen lääni

1997–2009 Etelä-Suomen lääni

2010– Kanta-Hämeen maakunta

3.1

Läänit

Vuonna 1635 Suomeen luotiin silloisessa Ruotsin kuningaskunnassa lääninjako emämaan malliin. Läänien toimintaa johti lääninhallitus, jonka johdossa oli maaherra. Läänien lukumäärä ja läänirajat muuttuivat useaan kertaan vuosisatojen aikana. Järjestelmä oli toiminnassa aina vuoden 2009 loppuun, jonka jälkeen niiden tehtäviä tuli hoitamaan aluehallintovirastot ja ELY-keskukset. Läänien tehtävänä on ollut kautta aikojen olla valtiovallan toimeenpanevana elimenä. Samalla ne ovat valvoneet, että kunnat toteuttavat valtion asettamia määräyksiä.

Ruotsin vallan aikana läänejä oli alun perin viisi ja Hämeenlinna kuului Uudenmaan ja Hämeen lääniin. Hämeenlinna oli vanha hallintokaupunki ja tätä läänin johdettiin sekä Helsingistä että Hämeenlinnasta käsin. Vuoden 1832 alusta, samana vuonna jolloin nykyisen lääninhallituksen talon arkkitehti piirustukset valmistuivat, läänejä oli kahdeksan. Hämeen ja Uudenmaan läänin erotettiin toisistaan omiksi lääneiksi. Myös itsenäisen Suomen aikana läänejä oli aluksi kahdeksan. Vaikka läänijako muuttui eri vuosikymmeninä ja läänien määrä kasvoi kahteentoista, Hämeen läänin rajat pysyivät muuttumattomina aina vuoteen 1960. Hämeenlinna toimi läänin pääkaupunkina. Vuosina 1997–2009 toimivat suurläänit, joita oli kuusi. Hämeenlinna kuului Etelä-Suomen lääniin ja säilytti paikkansa tämän läänin pääkaupunkina.²⁰

Lääninhallituksen rakenne ja tehtävät

Läänejä johtavan maaherran vaikutusvalta lääninsä kehitykseen oli suuri, sillä hän toimi läänin suorana edustajana senaatin suuntaan, esittäen aloitteita ja antaen lausuntoja läänin koskeviin hankkeisiin. Hän johti alaisiaan, ja näin oli vastuussa valtiollisten toimien, kuten verotuksen, tuomioistuinten ja järjestyksenpidon toimivuudesta läänissään. Lääninhallitus jakautui kahteen osaan: lääninkansliaan, jota johti lääninsihteeri, sekä lääninkonttoriin, jota johti lääninkamreeri. Lääninkanslian tehtäviin kuuluvat hallinnolliset asiat, joita hoidettiin muun muassa senaatin, kenraalikuvernöörin ja valtiollisten kes-

kusvirastojen välillä. Lääninkonttorin tehtäväkenttään kuuluivat erinäiset verotukseen, maanjakoon, valtion omaisuuteen ja tilityksiin liittyvät tehtävät.

1830-luvulla Hämeenlinnan lääninhallituksen virkamiehiä olivat edellä mainittujen lisäksi varalääninsihteeri ja -lääninkamreeri, läänin kassasta vastannut lääninrahastonhoitaja, tilikirjaa pitänyt lääninkirjanpitäjä, kirjallisia dokumentteja laatinut lääninkanslisti, sotilaallisesta kirjanpidosta vastannut sotilaskirjanpitäjä, sekä veronkantoa ja omaisuudenhallintaa valvonut lääninviskaali. Heidän lisäksi lääninhallituksessa toimi venäjän kielellä saapuneiden asiakirjojen kielenkääntäjä, ja kruununjyvastön hoitaja. Lääninhallituksen taloon sijoittui aluksi myös maanmittauskonttori. Monilukuisen virkamiehistön lisäksi oli huomattava määrä avustavaa henkilökuntaa.²¹ Lääninhallituksen virkamiesten alaisina toimivat paikalliset virkamiehet, kuten nimismiehet.

Läänien hallintorakennusten rakentaminen

Läänijakoa perustettaessa 1635 määrättiin, että läänejä johtavien maaherrojen tuli asua niin kutsutuissa valtakunnan linnoissa. Tosin vasta 1700-luvun puolella ryhdyttiin suunnittelemaan varsinaisia uusia rakennuksia maaherraa ja tämän hallintoa varten. Hämeenlinnaan tätä varten suunniteltu ja vuonna 1783 valmistunut rakennus jäi kuitenkin ainoaksi varta vasten lääninhallituksen käyttöön rakennetuksi hallintorakennukseksi maakunnissa. Muissa maakunnissa hallintorakennukseksi muokattiin muuhun käyttötarkoitukseen alun perin suunniteltuja rakennuksia.

Näissä hallintorakennuksissa vakiintui 1700-luvulla tilajako, jossa sekä maaherran residenssi että lääninkanslia ja lääninkonttori joko eroteltiin kolmeen erilliseen rakennusmassaan, tai sitten ne yhdistettiin saman katon alle. Yhdessä rakennuksessa ollessaan asuintilat sijoittuivat yläkertaan ja toimistotilat alakertaan. Hämeenlinnan hallintorakennus edusti tätä jälkimmäistä rakennustyyppiä. Engel lähti suunnittelemaan Hämeenlinnan lääninhallituksen uudisrakennusta tulipalossa tuhoutuneen

²⁰ Wikipedia, Suomen läänit, fi.wikipedia.org/wiki/Suomen_läänit.

²¹ Kaukovalta 1931, 37–40.

rakennuksen paikalle, käyttäen sen kivijalkaa, joten on luonnollista, että Engel pitäytyi vanhan rakennuksen tilaohjelmassa rakennuksen kahden kerroksen toiminallisen jaon osalta. Toisaalta Engelin rakennus edustaa suunnittelijansa tyyppillistä muotokieltä, joka on leimallinen aikakautensa valtion rakennuksena.²²

22 Lilius 1990a, 290–291, Lilius 1990b, 297.

3.2

Arkkitehti C.L.Engel ja Intendentinkonttori

Arkkitehti C. L. Engel

Saksalaissyntyinen Carl Ludwig Engel (1778–1840) on maamme yksi tunnetuimmista arkkitehteistä ja hänen vaikutusvaltansa 1800-luvun julkiseen rakentamiseen ja kaupunkisuunnitteluun on huomattava. Berliiniläisen muurarimestarin poika Engel oli aluksi isänsä opissa. Hän valmistui maanmittariksi vuonna 1800 ja arkkitehdiksi vuonna 1804, minkä jälkeen siirtyi työskentelemään Preussin rakennushallintoon. Kun maa hävisi sodassa Napoleonin joukoille, rakennustoiminta tyrehtyi ja Engel etsi töitä muualta. Hän siirtyi Tallinnaan kaupungin rakennusmestariksi 1809, mutta sielläkään eivät työt riittäneet. Hän ryhtyi yksityisarkkitehdiksi ja työskenteli Turussa pietarilaisen tehtailijan toimeksiannon parissa vuodet 1814–1815. Turussa Engel tapasi pääkaupungiksi tulleen Helsingin uudelleenrakennusta johtamaan valitun Johan Albrecht Ehrenströmin, joka oli laatinut kaupungille uuden asemakaavan. Engelin rakennuspiirustuksista vaikuttanut Ehrenström suositti keisarille Engelin valintaa uudelleenrakennuskomitean arkkitehdiksi. Tähän virkaan hänen nimitettiin vuonna 1816.

Uudessa roolissaan Engelin tehtäväkenttään kuuluivat kokonaisen kaupungin rakennussuunnitelmat ja töiden toimeksiantajana toimi keisari. Tämä työrupeama kesti aina Engelin kuolemaan saakka. Hänen omaksuma pietarilainen usklassismi, jossa oli paljon vaikutteita palladiolaisesta arkkitehtuurista, oli keisarin mieleen. Kun Engel vuonna 1824 siirtyi johtamaan Suomen suuriruhtinaskunnan julkista rakentamista valvovaa elintä, Intendenttikonttoria, hänen empiretyylinsä levisi

C. L. Engelin rintakuva. Carl Julius Senffin litografia intendentinkonttorin johtajasta vuodelta 1829. Sinebrychoffin museo.

laajemmalti maahan sekä hänen itsensä suunnitelmien, että konttorin muiden arkkitehtien laatimien piirustusten myötä.²³ Engelin aikana konttorissa toimi intendentin lisäksi kaksi konduktööriä, sekä harjoittelijoita. Intendentin tehtävä oli johtaa konttoria, suunnitella tärkeimmät rakennukset ja laatia työnjako ensimmäiselle ja toiselle konduktöörille.²⁴

23 Lilius 2000.

24 Halila 1967, 32.

Intendentinkonttori

Sekä Ruotsin että Venäjän vallan aikana valtionhallinnon rakennukset keskittyivät maakunnissa läänien pääkaupunkeihin. Ruotsin ajalta peräisin olevan käytänteen mukaan näiden hallintorakennusten suunnittelusta vastasi rakennushallinnon valtiollinen keskusvirasto, joka 1830-luvulla tunnettiin nimellä intendentinkonttori. Näiden hallinnon rakennusten, joihin lukeutui muun muassa tulli- ja postitaloja, lääninsairaaloita, lääninvankiloita- ja lääninhallitusten taloja, rakennuskustannuksista vastasi valtio. Vaikka intendentinkonttori vastasi rakennusten suunnittelusta ja rakentamisesta, tuli 1800-luvun alussa tavaksi, että rakennusten suunnitteluun osallistuivat myös kyseisen hallinnonalan virkamies tai asiantuntija. Heidän kynästään olivat lähtöisin etenkin tilaohjelmat. Näin esimerkiksi Helsinkiin valmistuneen Suomen ensimmäisen valtiollisen mielisairaalan suunnitelmiin vaikutti huomattavasti arkkitehti Engelin lisäksi Lääkintäylihallituksen johtaja.²⁵ Myös senaatti otti aktiivisesti kantaa valtiollisten rakennusten suunnitteluun. Hämeenlinnan lääninhallituksen rakennusten suunnitelmiin vaikutti kuvernööri Johan Fredrik Stichaesus, joka nimitettiin 1832 Hämeen läänin ensimmäiseksi vakinaiseksi maaherraksi.²⁶

Lääninhallitusten rakennusten typologia muodostuu

Engelin johtaessa intendenttikonttoria hän sai suunnittelakseen kaksi lääninhallituksen taloa. Ensimmäinen suunnitelma Hämeenlinnaan valmistui 1832 ja toinen Mikkeliin 1838. Näissä kahdessa rakennuksessa on havaittavissa Engelin suunnittelulle tyypillinen piirre: hän pyrki samankaltaiseen toteutukseen samaa tarkoitusta palvelevissa rakennuksissa, ja näin erilaiset rakennustypologiat lähtivät kehittymään. Toisaalta Engel antoi jokaiselle suunnitelmalleen rakennukselle myös omanlaista ilmettä.

Engel piti Hämeenlinnan lääninhallituksen taloa niin onnistuneena, että hän näki sen eräänlaisena lääninhallitusten rakennusten prototyyppinä, ja halusi lähteä suunnittelemaan myös Mikkeliin rakennettavaa rakennusta Hämeenlinnan esikuvan pohjalta. Hämeenlinnan suunnittelutyössä oli

pitäydytty ruotsin vallan ajalta periytyvässä tilajäsentelyssä, jossa rakennus oli jaettu kerroksittain kahteen toiminalliseen osaan: maantasossa sijaitsivat viraston tilat, yläkerrassa maaherran asuintilat. Myös rakennuksen sisällä oli tapahtunut tiettyä pohjakaavojen vakiintumista jo 1700-luvulla. Engelin suunnitelmissa jatkettiin tätä, mm. sydänmuuriin ja lyhyisiin keskikäytäviin perustuvien ratkaisujen hyödyntämistä. Hämeenlinnan ja Mikkelin lääninhallitusten rakennusten kautta onkin hahmoteltavissa typologian syntyä juuri sisäisen tilajaon ja huonesommitelmien suhteen, sen sijaan ulkoisesti rakennukset edustavat hyvin tyypillistä aikansa julkista rakentamista.²⁷

Kiinnostavaa onkin juuri Hämeenlinnan ja Mikkelin lääninhallitusten vertailu. Rakennukset ovat pohjakaavaltaan saman muotoisia. Tilajäsentely oli pitkälti samankaltainen. Kummankin rakennuksen pääportaikko sijaitsi keskimuurin pihanpuoleisella osalla. Ulkoiselta jäsentelyltään rakennukset poikkeavat toisistaan, vaikka saman tyylin ja muotokielen edustajina niissä on myös paljon yhteistä. Kummankin pohjakerrokset on rustikoitu, kattomuotona on aumakatto ja rakennuksen keskellä on päätykolmiolla varustettu keskirisaliitti. Mikkelin lääninhallituksen rakennuksen julkisivun plastinen sommittelu on rikkaampi, Hämeenlinnan riisutumpi. Mikkelin lääninhallituksen rakennuksen julkisivua voidaan luonnehtia riisutuksi versioksi Helsinkiin valmistuneista senaatin ja yliopiston rakennuksista.²⁸ Varhaisempi rakennus Hämeenlinnassa muistuttaa ulkoisesti lähinnä Engelin laatimia koulu- ja sairaalarakennuksia.

25 Ark-byroo 2017a.

26 Lilius 1990b, 297–299.

27 Lilius 1990a, 291, Lilius 1990c, 301.

28 Lilius 1990c, 301, 303.

Mikkelin lääninhallituksen talo, J. Ahrenbergin ja O. Kiseleffin muutospiirustus. Suunnitelmassa on rakennuksen keskelle lisätty sisäänkäynti, Engelin alkuperäisessä suunnitelmassa pääsisäänkäynti oli takapihan kautta. Piirustusta on rajattu. Kansallisarkisto.

3.3

Rakentaminen

Kun Hämeenlinnan kaupunki oli tuhoutunut pahoin vuoden 1831 palossa, jälleenrakennuksen ensimmäiseksi lähtökohdiksi otettiin lääninhallituksen talon uudelleenrakentaminen entiselle paikalleen. Senaatin päätöksestä uusi rakennus muurattiin tiilestä, sen sijaan että se olisi tehty aiemman rakennuksen tavoin puusta. Kuten monet Engelin töistä, myös Hämeenlinnan lääninhallituksen talon suunnitelmat valmistuivat nopealla aikataululla. Kun hän vuonna 1832 sai tehtäväkseen matkustaa Hämeenlinnaan tutustuakseen rakennuspaikkaan ja selvittääkseen, oliko palaneen talon kivijalkaa mahdollista käyttää uudisrakennuksessa, jo saman vuoden syyskuussa olivat Engelin piirustuksen valmiit. Ne vahvistettiin vielä saman vuoden puolella marraskuussa.²⁹ Engelin piharakennussuunnitelmat valmistuivat syyskuussa 1834 ja niihin kuului myös muotopuutarhamainen pihasuunnitelma sekä talouspiha.³⁰

Urakkasopimus lääninhallituksen talon rakennustöistä vahvistettiin joulukuussa 1833. Urakan sai vastuulleen kauppias Vasili Uschakoff 46 000 ruplan hintaan. Kuten valtion rakennustöissä oli tapana, työtä valvoi rakentamista tunteva henkilö. Itse rakennustyöt saatiin ilmeisesti aloitettua jo samassa kuussa. Vastikään tulipalossa tuhoutuneesta kaupungista ei löytynyt kylliksi osaavaa työvoimaa tai raaka-aineita, jonka vuoksi rakennusmateriaaleja ja -ammattilaisia jouduttiin hakemaan kaupungin ulkopuolelta, mikä puolestaan hidasti rakennusurakan edistymistä. Toukokuussa 1834 rakennuksen perustukset oli kuitenkin saatu jo alkuun. Samana kesänä jouduttiin rakennustöiden edetessä myös ostamaan kaistale naapuritonttia, sillä uudessa asemakaavassa lääninhallituksen talon tontti oli hieman entistä leveämpi torin suuntaisesti.³¹

Päärakennus oli jo vesikattoa myöten valmis syksyllä 1835 ja aivan lopullisesti se valmistui vuotta myöhemmin syksyllä 1836. Maaherra hallituksineen muutti rakennukseen vasta vuotta myöhemmin, sillä hän koki, että vastavalmistuneen rakennuksen sisätilat olisivat liian kosteita.³²

Rakennustyön aikaisiin muutoksiin kuuluu se, että rakennuksen huonejärjestys toteutettiin suunnitelmista poiketen alkuperäisten piirrosten peilikuvana. Tämä ei ollut poikkeuksellista, näin kävi muun muassa myös Lapinlahden sairaalan rakentamisen yhteydessä. Muutosten syynä lieenee olleen jokin toiminnallinen muutos, kuten sairaalan kohdalla oli.

Myös piharakennusten urakoitsijaksi tuli pääarakennuksen urakasta vastuussa ollut kauppias Vasili Uschakoff 9 150 ruplan hinnasta. Lopullisen työn hinta kuitenkin nousi 1458 ruplalla, sillä alkupe-
räisissä suunnitelmissa kivijalan korkeus oli tontin rinnemuotoon nähden arvioitu aivan väärin.³³ Myös piharakennukset olivat valmiina syyskuussa 1837 suoritettussa loppukatselmuksessa.³⁴

²⁹ Lilius 1990b, 297.

³⁰ Heste oy 1988, 16–17.

³¹ Heste oy 1988, 15–16.

³² Heste oy, 18–19.

³³ Heste oy 1988, 18–19.

³⁴ Heste oy 1988, 24.

3.4

Suunnitteluratkaisu

Sijoittelu tontille

Lääninhallituksen talo on sijoitettu kolmeen pitkänomaiseen tonttiin jaetun torin pohjoislaitaa reunustavan korttelin keskimmäisen tontin eteläreunaan kiinni. Rakennus on tontin reunan suuntainen ja suoraan kiinni kadussa. Länsipuoleltaan rakennus on lähempänä tontin reunaa, itäpuolelle on jätetty tilaa ajoportille. Rakennus ei siis ole aivan tontin keskilinjassa. Alkuperäisessä suunnitelmassa rakennus oli irti molemmista naapuritaloistaan, ja sen molemmin puolin oli sijoitettu muurinpätkä, joista itäisessä oli ajoportti. Länsipuolelle on myöhemässä rakennusvaiheessa lisätty uusi sisäänkäynti, joka on nykyisin aivan tontin länsireunassa kiinni.

Julkisivut

Lääninhallituksen talo on ulkoisesti hyvin tyypillinen empiren aikakauden julkinen rakennus. Se on kolmikerroksinen, muodoltaan U-kirjaimen muotoinen, pääjulkisivun lisäksi sisäpihan puolelle työntyi rakennuksen yksityisempiä osia. Pääjulkisivun alin puolikerros sekä ensimmäinen kerros oli rustikoitu, ylempi kerros sileäksi rapattu. Rakennuksen kiintopisteinä on keskirisaliitti, jonka päätykolmio nousee aumatun kattomuodon ylle.

Rakennuksen paikka torin pohjoislaidalla on epätasainen. Maan pinta laskee rakennuksen kohdalla idästä länteen. Korkeuseroa on tasattu vaihtelevan korkuisella sokkelilla. Sokkelikorkeus on huomattava rakennuksen länsipuolella, matala rakennuksen itäpuolella. Sokkelin päällä on ensimmäisen kerroksen tavoin rustikoitu puolikerros, joka kuitenkin on erotettu täydestä ensimmäisestä kerroksesta vaakalistan avulla. Rustikoitu umpimuuri noudattelee puolikerroksen korkeutta. Portin sivupilasterit nousevat samalle korkeudelle kuin pääsisäänkäynnin vaakapalkki. Tässä alimmassa vyöhykkeessä rustikointi imitoi kiviharkkoja, ensimmäisen kerroksen rustikoinnissa on lähinnä vain vaakasuorat saumat.

Pääsisäänkäynnin doorilaiset pilarit kulkevat sokkelin ja puolikerroksen läpi, ja pilareita yhdistävä palkki nousee ensimmäisen kerroksen tasalle. Kerroksia jakavat toisistaan vaakalistat. Sisäänkäynti-

tiovea ei ole piirretty, mutta se oli ilmeisesti ajan tavan mukaan kaksilehtinen ootrattu puuovi. Kaikki julkisivun ikkunat ovat suorakulmaisia. Ensimmäisessä kerroksessa ne on varustettu alakamanalla. Tämän lisäksi kaikki risaliitin ikkunat on kehystetty. Ikkunoiden lasitusjakoa ei ole piirretty, mutta ne olivat tyypillisesti kuusiruutuisia.

Tilajäsentely

Engelin suunnittelua ja aikakauden lääninhallituskia tutkinut Henrik Lilius on kiteyttänyt Engelin tilajäsentelyn seuraavalla tavalla: ”Pohjakaavat jäsen-tyvät pitkittäisen sydänseinän varaan; sydänseinän käyttö on ominaista juuri lääninhallituksille samalla tavalla kuin keskikäytävä on leimallinen sairaaloille ja vankiloille”.³⁵

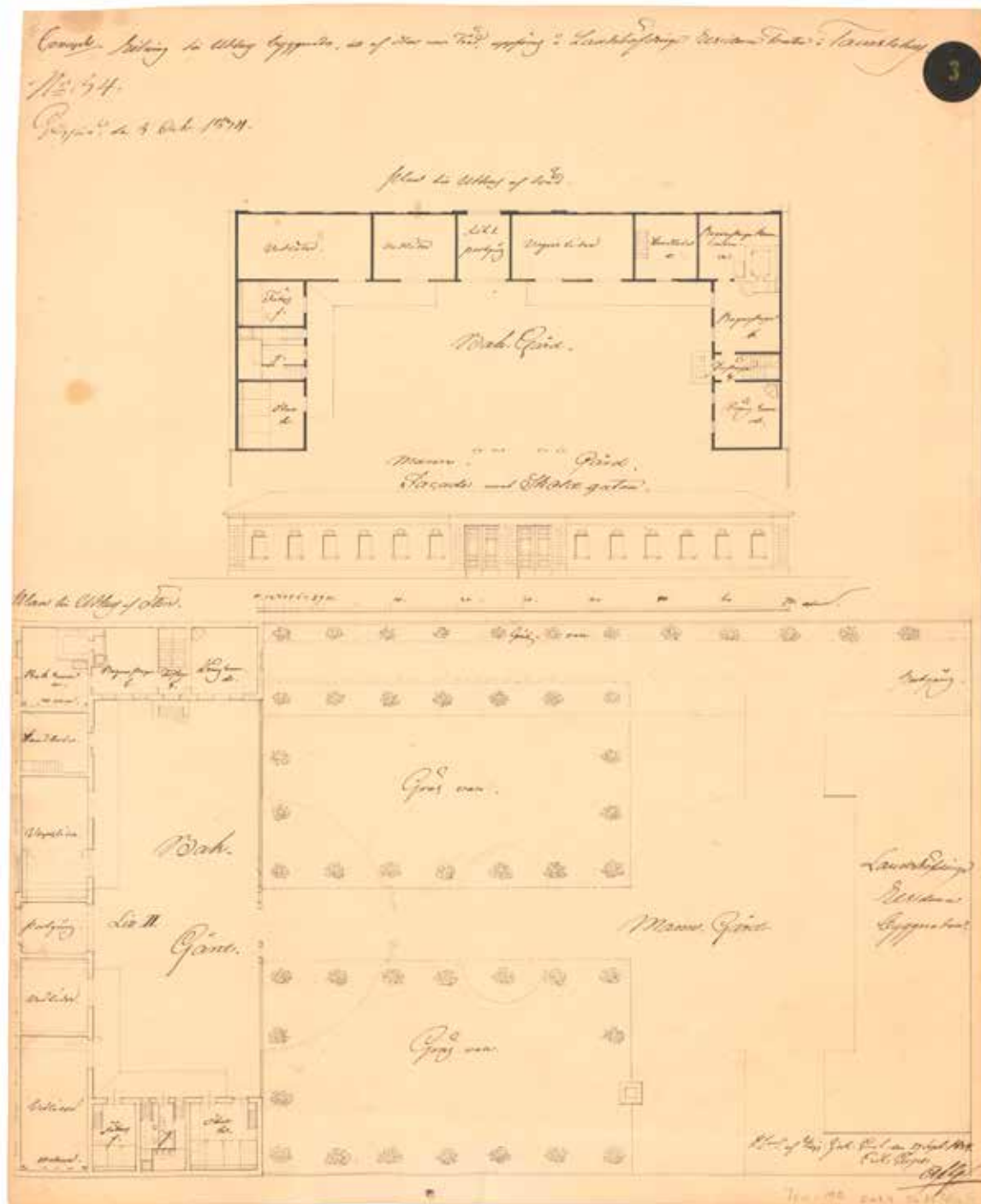
Rakennuksen sisällä tilaa jakavana elementtinä toimii julkisivun keskellä sijaitseva pääsisäänkäynti. Rakennuksen alimmassa kerroksessa se johti eteistilaan. Eteisen vieressä, sen itäpuolella, oli pienempi huone, joka oli vahtimestarien käytössä ja tästä seuraava oli jälleen suurempi tila, joka oli arkistokäytössä. Eteisestä länteen oli kaksi kellaritilaa, joihin pääsi eteisen lisäksi myös takapihalta.³⁶ Alimman kerroksen rakenteissa hyödynnettiin aiemmasta residenssirakennuksesta peräisin olevaa kahta kivekkellaria ja kaikki tilat olivat holvattuja.

Puolikerroksen yläpuolella sijaitsevan kerroksen keskellä oli aula, joka oli yhteydessä rakennuksen takaosassa sijaitsevaan holvattuun porrashuoneeseen. Aulatilaa itäpuolelle sijoittui lääninkonttori, länsipuolelle lääninkanslia. Rakennuksen keskellä, torin puoleisella sivulla, sijaitsi yhteiskäyttöön tarkoitettu edustava kokoushuone, ja sen ympärillä olivat yksiköiden omat, pienemmät kokoushuoneet sekä yleisöpalvelutilat. Sisäpihan puolella sijaitsi länsiosassa lääninkanslian arkisto ja maanmittauskonttorin tilat, itäisellä puolella lääninkonttorin arkisto ja kirjanpitohuoneet, sekä niihin liittyvät kassaholvit.³⁷ Tässä kerroksessa sijaitsi myös pihanpuoleisen keittiöportaan eteinen ja sisäänkäynti.

³⁵ Lilius 1990b, 299.

³⁶ Heste oy 1988, 13, 20–21.

³⁷ Lilius 1990b, 299.

Lääninhallituksen talo sijaitsi Engelin suunnitelmassa edeltäjänsä paikalla, torin laidalla. Tontin pohjoisenpuoleiseen osaan hän suunnitteli kaksiosaisen talusrakennuksen ja rakennusten väliin jäi uudisrakennusvaihetta edeltäneen vaiheen tavoin puutarha-alue. Yllä piharakennuksen pohjapiirustus ja katuulkisivu, alla asemapiirros. Engelin piirustus on päivätty 29.9.1834. Kansallisarkisto.

Yläkerrassa kuvernöörin asunto koostui kolmesta kokonaisuudesta, jotka sisälsivät työskentelytilat, asuin- ja edustustilat, sekä palvelu- ja aputilat. Kuvernöörin perheen asuin- ja edustustilat keskityivät torin puoleiseen osaan, muodostaen pitkän tilasarjan tällä puolella taloa. Tilasarjan länsipäässä sijaitsi sali, sitten olohuone, maakuuhuone ja lastenhuone. Rakennuksen luoteiskulmassa oli kuvernöörin työhuonekokonaisuus, joka koostui erilaisista työskentely- ja vastaanottotiloista. Rakennuksen itäpäässä sen sijaan oli keittiö liitännäisine tiloineen. Kolmannen kerroksen eteistilasta oli kulkuyhteys rakennuksen ullakolle.

Lilius on luonnehtinut rakennuksen edustavan ”lääninhallitusten perinteisen tilajäsentelyn ja pohjakaavamudostuksen sekä empiren tyylipyrkimysten synteesiä”.³⁸ Tyypillisiä piirteitä olivat etenkin peräkkäisten huoneiden tilasarjat, jotka mahdollistivat pitkiä näkymiä samassa linjassa sijaitsevien oviaukkojen läpi. Toinen piirre oli se, että edustustilat ovat pääjulkisivun eli torin puolella, aputilat sisäpihan puolella.

Materiaalit

Rakennuksen kiviljalka oli harmaakiveä ja kulkumakivet olivat karkeaksi hakattuja. Myös sekä torinpuoleisen että sisäpihanpuoleisen ulko-oven portaat olivat samaa harmaakiveä ja sitä oli käytetty pihanpuoleisen sisäänkäynnin kynnyksessä ja ovea reunustavissa pilasteriessa. Rapatut ulkoseinät oli maalattu vaaleiksi ja päädyissä sekä pääjulkisivussa oli yhteensä yksitoista öljyvärillä mustaksi maalattua ikkunaa. Näitä ikkunoita ei ole Engelin piirustuksiin kuvattu, ne sijaitsivat ilmeisesti rystäslinjan alapuolisessa listassa.³⁹ Katto oli pellitetty rautapellillä ja myös savupiiput ja listat oli pellitetty ja öljyvärillä maalattu mustiksi.⁴⁰

Rakennuksen sisällä seinät olivat sileäksi rapatuja ja maalattu eri väreillä. Rakennuksen loppukatselmuspöytäkirjassa maaleista puhutaan vesiväreinä. Katot olivat kipsikoristein varustettuja ja niitä kutsutaan pöytäkirjoissa kipsikatoiksi. Osassa rakennusta oli öölantilaista kivilaattaa olevaa lattiaa, osassa puiset laualattiat. Kivilattioita oli etenkin alimassa puolikerroksessa sekä portaissa ja käytä-

vissä. Vastaavaa materiaalia käytettiin vastaavissa paikoissa myös muissa Engelin suunnittelemissa valtiovalan rakennuksissa.⁴¹

Rakennuksen ikkunat olivat alusta alkaen kaksilasisia. Alimassa puolikerroksessa ja osassa sen yläpuolella olevaa kerrosta oli ikkunoissa rautaluukut. Ikkunanpuitteet ja puuovet oli maalattu öljyväreillä valkoisiksi. Ovet olivat puisia peiliovia tai rautaoivia. Kakluunit olivat yksinomaan lasittamatonta kaakelia alimassa puolikerroksessa, sen sijaan ylemmissä kerroksissa oli myös valkoista lasitettua kaakelia olevia tulisijoja. Luukut olivat messinkiä tai rautaa. Myös kolmannen kerroksen keittiötiloissa sijaitseva leivinuuni oli päällystetty valkoisella kaakelilla.⁴²

Rakenne ja talotekniikka

Rakenteeltaan lääninhallituksen talo oli kantaviini tiiliseiniin tukeutuva kivitalo. Ulkoseinien lisäksi rakennuksen keskellä oli sydänmuuri. Rakennuksen perustuksista osa oli peräisin 1700-luvun vanhasta maaherrantalosta. Vesikatto oli puurakenteinen. Kellarin huoneista osa oli tehty suoraan maapohjalle lasketulle laattakivilattialle.⁴³ Osassa kellarin ja ensimmäisen kerroksen tiloja, sekä toisen kerroksen porrashuoneessa, käytettiin sisäkatoissa erilaisia holvaustekniikoita: kappa-, risti-, ja tynnyriholveja.

Rakennus lämmitettiin haloilla. Myös keittiössä oli valurautainen puuhella ja leivinuuni. Rakennuksessa ei tietävästi ole ollut alun perin juoksevaa vettä tai vesiklosetteja, vaikka Engel laati suunnitelmia tällaisista teknisistä järjestelmistä 1830-luvulla muihin rakennuksiin.⁴⁴

Piharakennus

Lääninhallituksen talon kokonaisuuteen kuului myös ulkorakennus. Se ei kuulunut alkuperäisiin suunnitelmiin, mutta siitä laadittiin hieman myöhemmin piirustukset. Ensimmäiset suunnitelmat laati silloinen kuvernööri Stichaeus, mutta senaatti ei hyväksynyt niitä, vaan pyysi Engeliä laatimaan riisutummat suunnitelmat, joko tiilestä tai puusta rakennettavaksi. Engelin piirustus sisälsi ulkorakennuksen lisäksi puistosuunnitelman. Lääninhalli-

38 Lilius 1990b, 299.

39 Tällaisia ikkunoita oli muun muassa Lapinlahden sairaalarakennuksessa. Ark-byroo 2017a.

40 Heste oy 1988, 20.

41 Ark-byroo 2017a, Ark-byroo 2017b.

42 Heste oy 1988, 20–24.

43 Heste oy 1988, 29.

44 Arkbyroo 2017a.

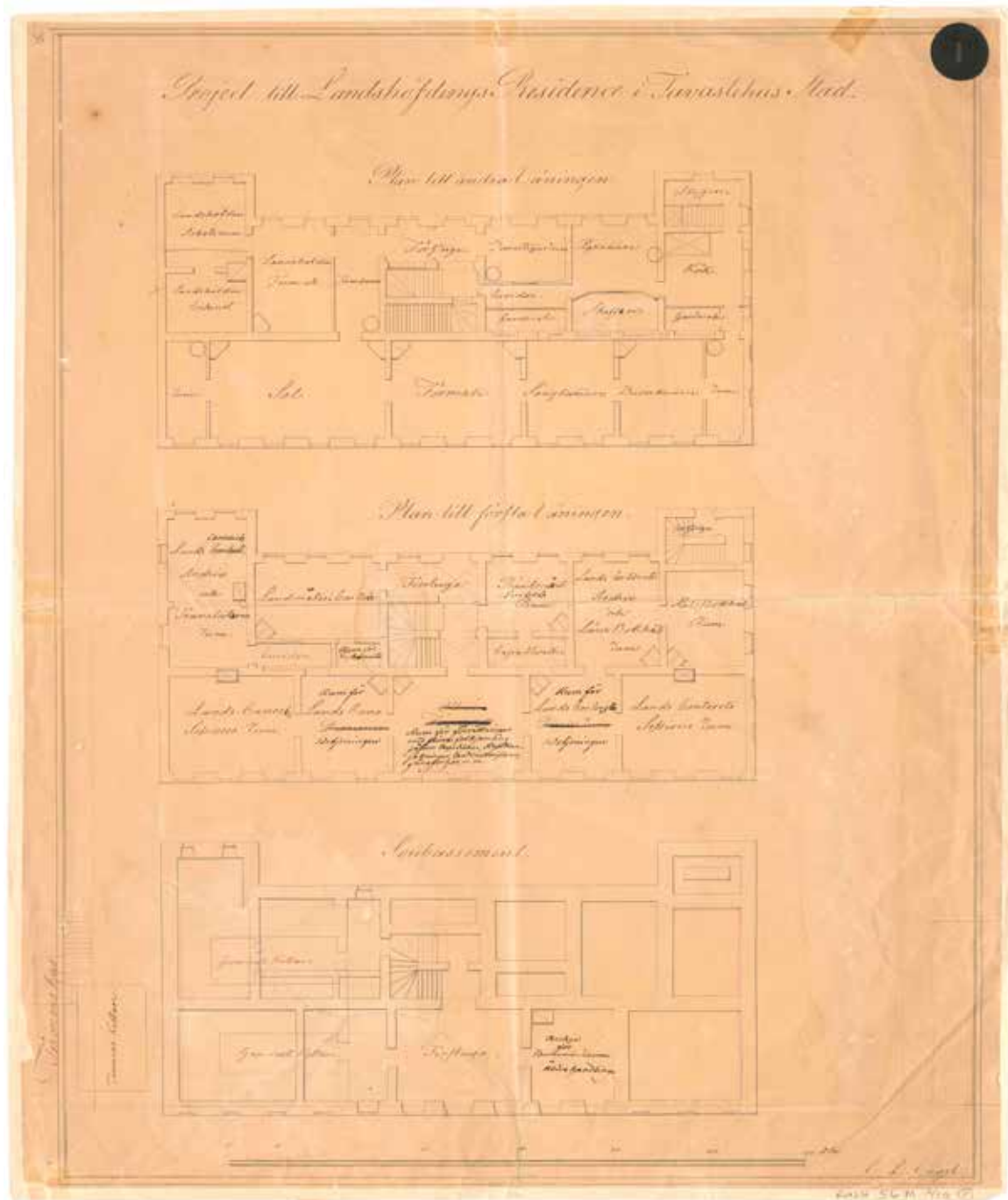
Lääninhallituksen korttelin piharakennuksen sisäpihalta kuvattuna. P. O. Welin 1964, Museovirasto.

tuksen talon piha toimi jatkeena kaupungin pohjois-eteläsuuntaiselle puistoakselille. Rakennuksen julkisivu oli monumentaalinen. Rakennus toteutettiin puisena versiona.⁴⁵

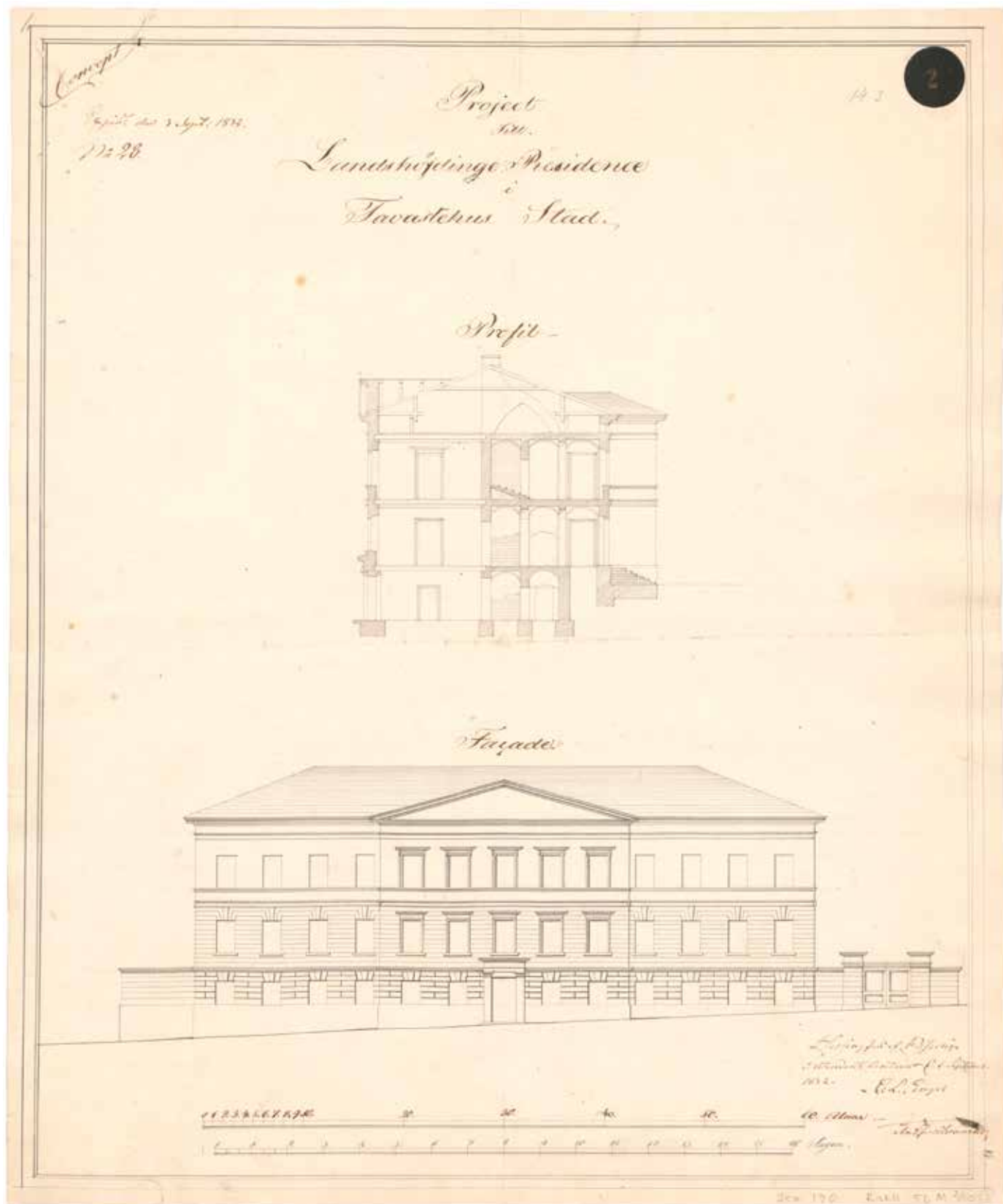
Piharakennus oli U-mallinen yksikerroksinen rakennus aumatulla katolla. Piharakennus oli erotettu päärakennuksesta aidalla ja sen edessä oli talouspiha. Piharakennus sijaitsi päärakennukseen nähden epäsymmetrisesti, sillä päärakennus oli sijoitettu irti tonttinsa itäreunasta ajoportin avaamiseksi tähän kohtaan. Piharakennus puolestaan täytti koko tontin pohjoisen reunan, ja myös sen keskelle sijoitettiin ajoportti. Engel ratkaisi tästä aiheutuvan keskeissommitelman kannalta haasteellisen tilanteen sijoittamalla piharakennuksen ajoportin viereen toisen valeportin niin, että oikea portti on yhä lääninhallituksen talon päärakennuksen keskiakselilla ja että kadulta nähtynä kaksi porttia ovat yhdessä julkisivun keskilinjassa. Piharakennuksen kadunpuoleinen julkisivu koristettiin myös valeikkunoin.

Piharakennukseen sijoitettiin ainakin leivin- ja pesutuvat, rengin asuintilat, talli neljälle hevoselle, vaunutalli sekä halkovajoja. Rakennuksessa oli myös sikala, navetta sekä käymälät.

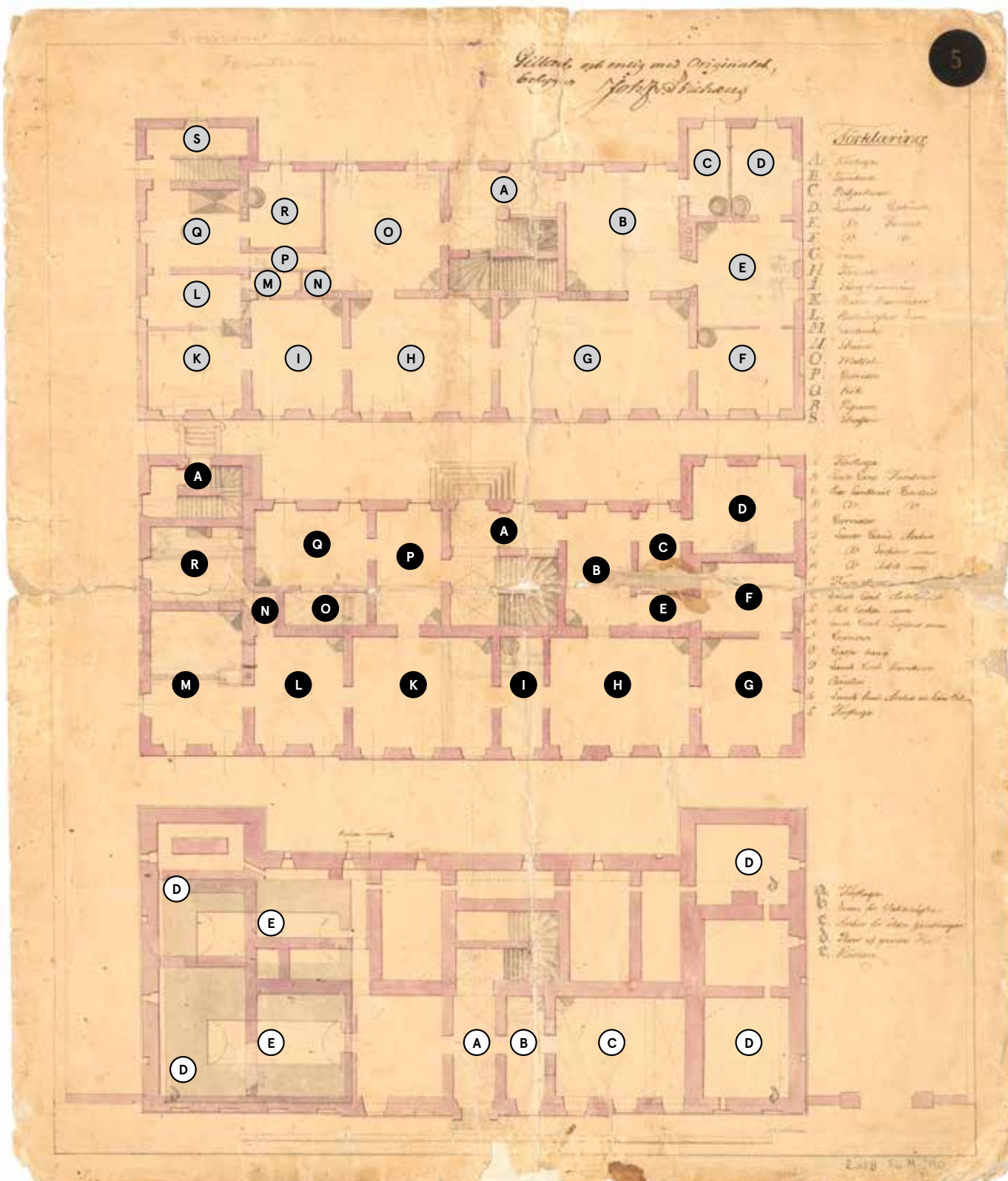
⁴⁵ Lilius 1990, 299.

Engelin ensimmäinen suunnitelma lääninhallituksen talon kolmen kerroksen pohjapiirustuksiksi. Kansallisarkisto.

Leikkaus ja julkisivu. Engelin allekirjoittama piirustus on vuodelta 1832. Kansallisarkisto.

Lääninhallituksen talon toteutunut, hyväksytty suunnitelma. Kolmen kerroksen pohjapiirustukset toteutettiin peilikuvana alkuperäiseen suunnitelmaan nähden. Alinna kellari, keskellä ensimmäinen kerros ja ylinnä toinen kerros. Piirustuksessa on kuvernööri Sticheausin allekirjoitus. Kansallisarkisto.

Kellarikerros

- (A) Eteishalli
- (B) Vahtimestarin huone
- (C) Vanhojen asiakirjojen arkisto
- (D) Vanhojen asiakirjojen arkisto
- (E) Kellari

1. kerros

- (A) Eteishalli
- (B) Lääninkanslian eteinen
- (C) Maanmittauskonttorin toimisto
- (D) Sama kuin yllä
- (E) Käytävä
- (F) Lääninarkiston arkisto

- (G) Lääninarkiston kokoushuone
- (H) Lääninarkiston työhuone
- (I) Kääntäjä
- (K) Lääninkonttorin työhuone
- (L) Sotilaskirjanpitäjän huone
- (M) Lääninkonttorin kokoushuone
- (N) Käytävä
- (O) Kassa
- (R) Rahasto
- (Q) Lääninkonttorin arkisto

2. kerros

- (A) Eteishalli
- (B) Eteinen

- (C) Palvelutila
- (D) Lääninmaaherran työhuone
- (E) Lääninmaaherran seurusteluhuone
- (F) Sama kuin yllä
- (G) Salonki
- (H) Seurusteluhuone
- (I) Makuukamari
- (K) Lastenhuone
- (L) Taloudenhoitajan huone
- (M) Vaatehuone
- (N) Komero
- (O) Ruokasali
- (P) Käytävä
- (Q) Keittiö

3.5

Muutosvaiheet

Pihasiipi 1842–1846

Rakennuksen tilat osoittautuivat erityisesti maanmittauskonttorin kannalta riittämättömiksi melkein heti niiden käyttöönoton jälkeen. Konttorille osoitettiin pian uudet toimitilat rakennuksen osittain maanalaisesta pohjakerroksesta, idän puoleisista holvikattoisista huoneista. Nämä tilat osoittautuivat kuitenkin välittömästi vielä ongelmallisemmiksi, sillä niissä vallinnut ilmankosteus vahingoitti konttorin ylläpitämiä arvokkaita karttakokoelmia. Huoneiden kivilattiat oli rakennettu suoraan maapohjalle ja ne olivat torin maantason alapuolella. Intendentti E. B. Lohrmann kävi arvioimassa tilanteen vuoden 1842 alussa ja päätyi puoltamaan maanmittauskonttorin pyyntöä uusien toimitilojen suhteen. Asialle saatiin myös senaatin tuki ja piirustukset tilattiin intendentinkonttorilta uuden sivurakennuksen lisäämiseksi lääninhallituksen taloon.⁴⁶

Intendentinkonttori päätyi sijoittamaan uudet konttoritilat rakennuksen sisäpihan puoleiseen uuteen rakennussiipeen. Rakennussiiven paksuus määräytyi Engelin alkuperäisen lyhyen ulokeosan mukaan, pituuden puolestaan määräsi pihalla jo 1700-luvun vanhan maaherrantalon piirustuksissa esiintyvä kaivo.⁴⁷ Siipirakennuksen piirustukset on intendentinkonttorissa laatinut silloinen konttorin ensimmäinen konduktööri A. Arppe ja ne on päivätty 20. joulukuuta 1842. Suunnitelmassa siipirakennus on kaksikerroksinen ja kuuden ikkuna-akselin pituinen.

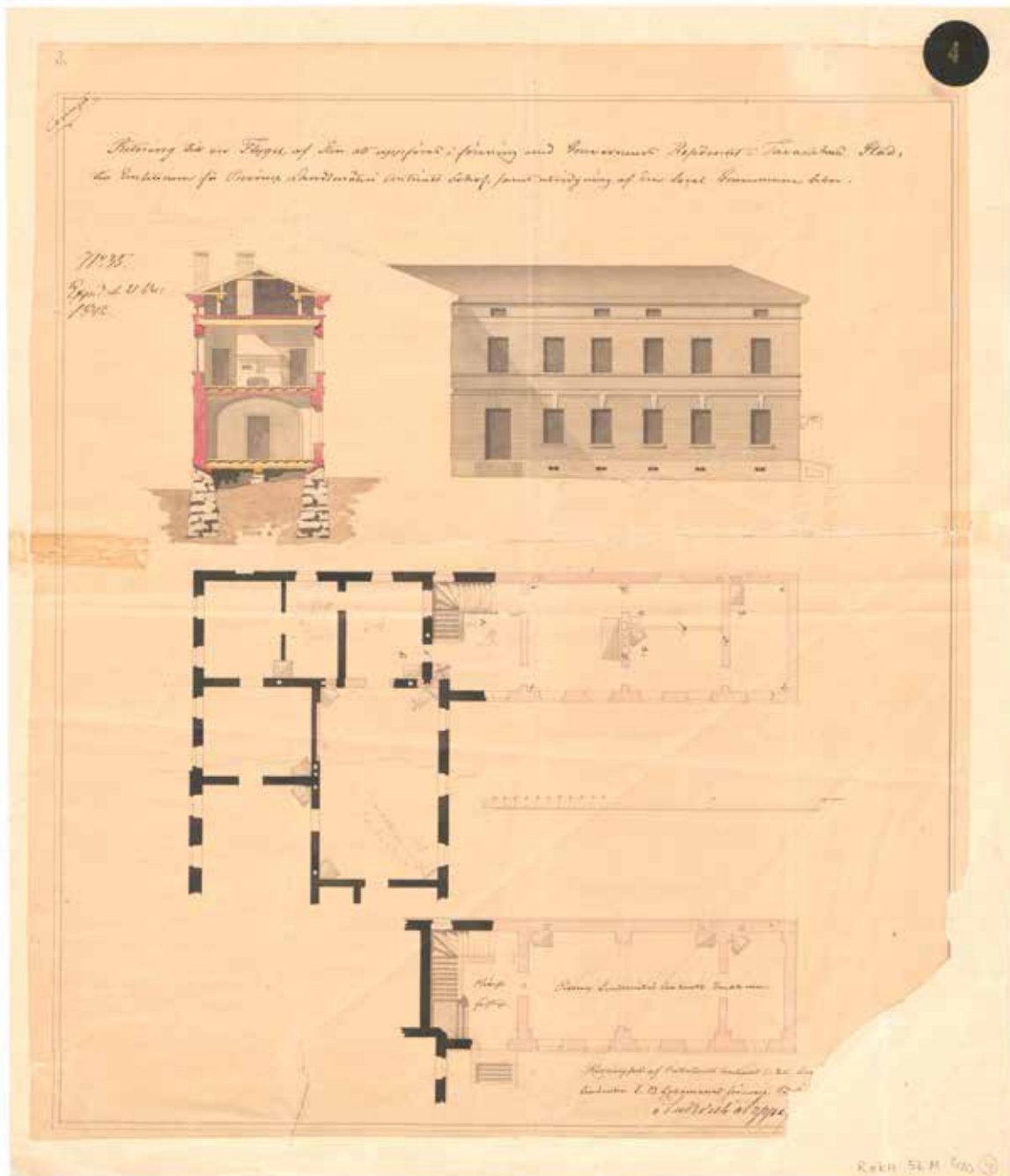
Länsiseinällä ikkunoita on ainoastaan yksi toisessa kerroksessa. Julkisivut on suunniteltu toistaen Engelin runkorakennuksen koristeaiheita. Pohjakerroksesta, johon käydään sisään erillisen sisäpihan puoleisen oven kautta, on ylös johtava porras vanhalla paikallaan uuden siiven ja runkorakennuksen nivelkohdassa. Lisäksi kerroksessa on isohko, kahden ristiholvin kattama sali sekä pohjoispäädyssä risti-holvikattoinen, erillinen huone. Toisessa kerroksessa on neljä pienempää huonetilaa, ja myös sisäkautta yhteys runkorakennukseen. Toiseen kerrokseen on sijoitettu muun muassa leivinuuni, ja siitä olikin kaa-vailtu maaherran asunnon uutta keittiötä.

Arppen laatimien piirustusten mukainen siipirakennus ei kuitenkaan koskaan toteutunut, sillä senaatti ei katsonut suunnitteluratkaisua sopivaksi. Ongelmalliseksi katsottiin ainakin keittiön sijoittaminen kartta-arkiston ympärille paloturvallisuussyihin vedoten. Lisäksi katsottiin, että keittiön palvelusväen sekä maanmittauskonttorin virkamiesten ei ollut sopivaa käyttää samaa sisäänkäyntiä. Lopulliseen siipirakennukseen tehtiin Arppen piirustuksia muistuttava holvattu alakerta, johon kartta-arkisto sijoitettiin. Siipirakennus sai myös uuden, oman porraskäytävänsä, joka sijoitettiin sen pohjoispäätyyn. Toiseen kerrokseen sijoitettiin maanmittauskonttorin työtiloja. Korjattu ehdotus hyväksyttiin ja uusi siipirakennus valmistui vuonna 1846.⁴⁸

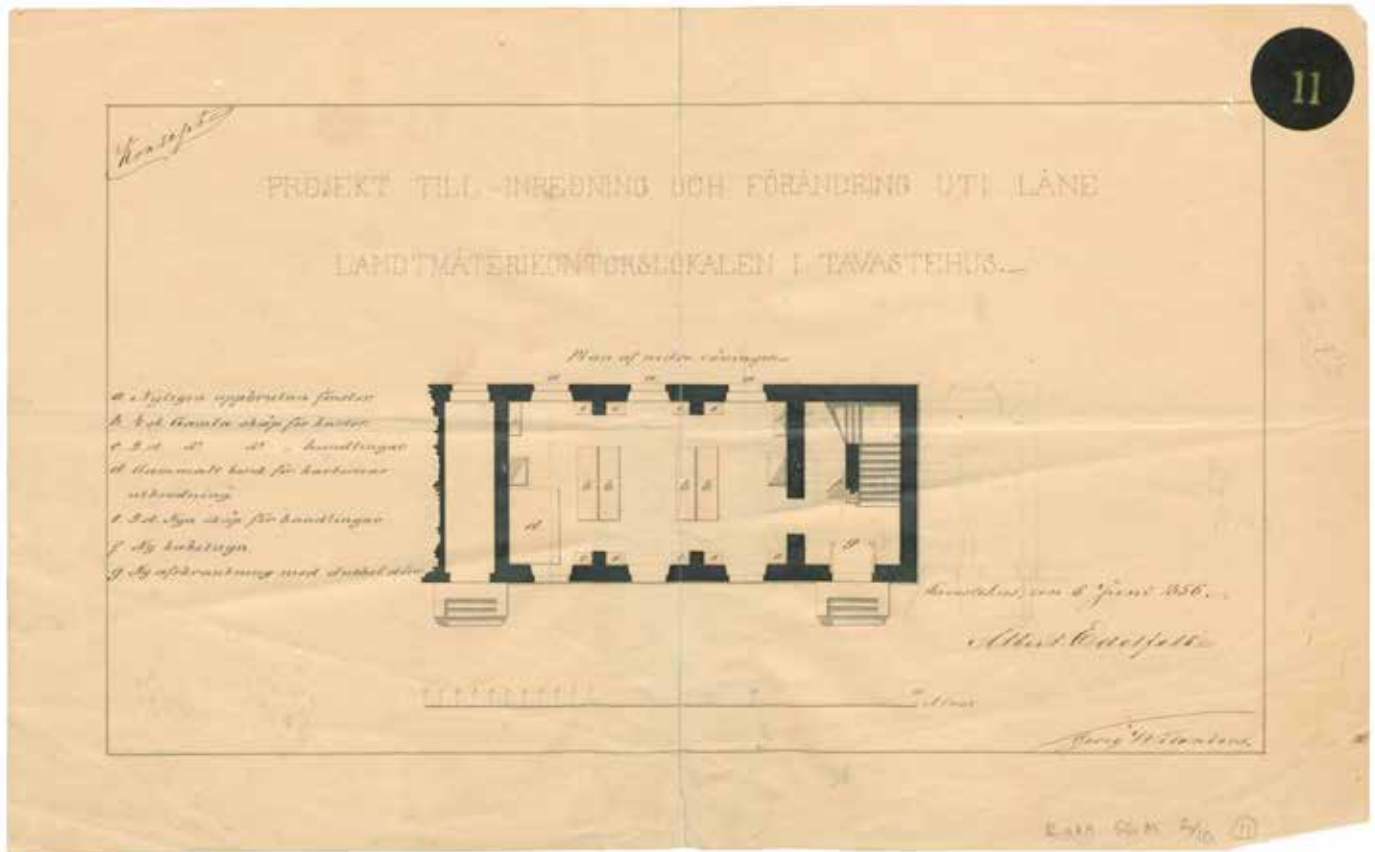
⁴⁶ Heste oy 1988, 28–29.

⁴⁷ Heste oy 1988, 29–30.

⁴⁸ Heste oy 1988, 30–32.

Lohrmannin ja Arppen suunnitelma vuodelta 1842. Lisäsiiven leikkaus, julkisivu sisäpihalle ja pohjapiirustukset. Kansallisarkisto.

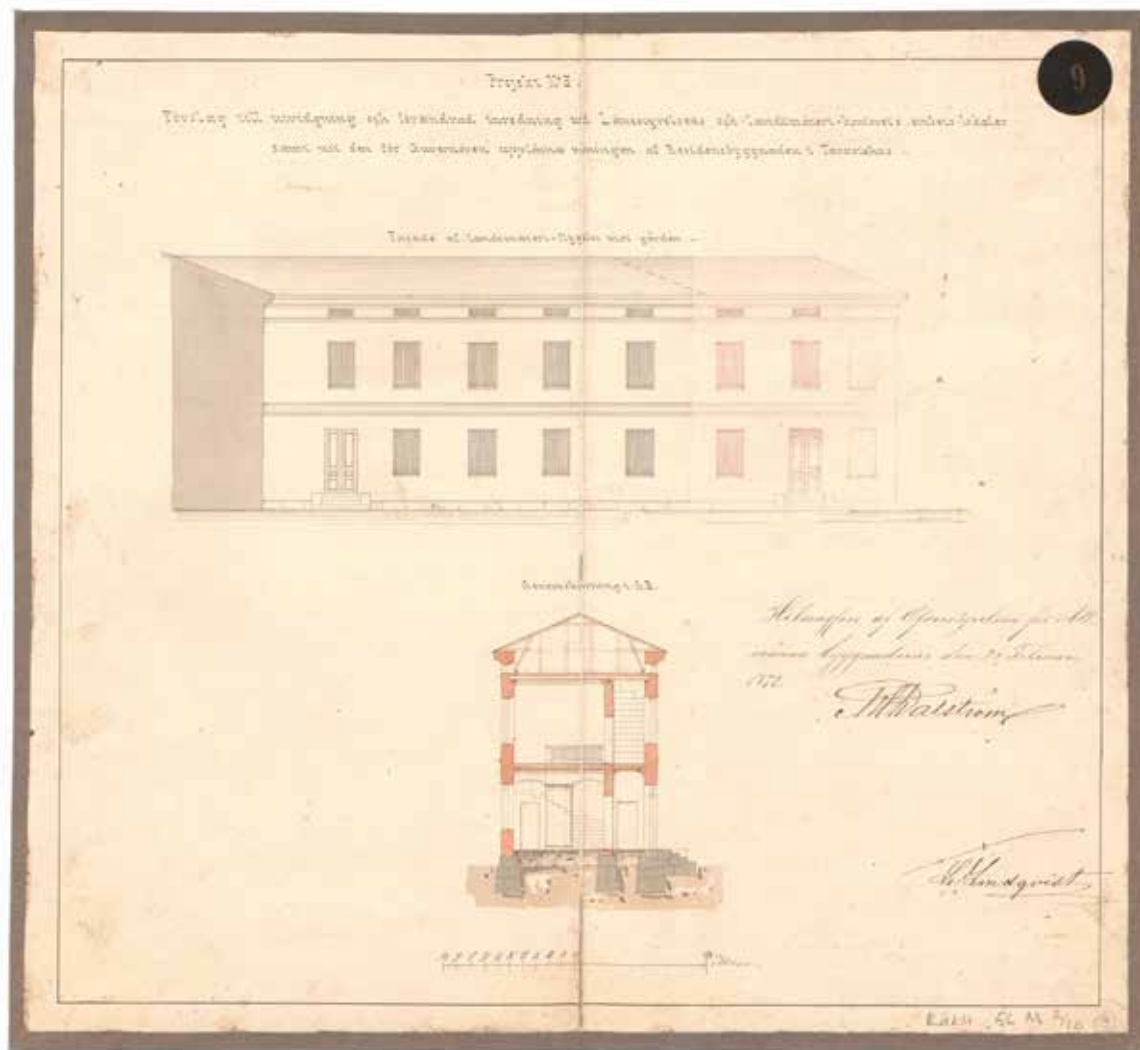

C. A. Edelfeltin 6.7.1856 allekirjoittama muutospiirustus. Ensimmäisen kerroksen pohjapiirustus. Kansallisarkisto.

1850-luvun muutokset

Maanmittauskonttorin kosteusongelmat jatkuivat myös uuden siipirakennuksen puitteissa. Konttori toimi jonkin aikaa kaupungin vuokratiloissa, kunnes 1856 laadittiin uusi ehdotus lääninhallituksen siipirakennuksen tilojen parantamiseksi. Suunnitelmassa, jonka on intendentinkonttorissa kuudes kesäkuuta 1856 allekirjoittanut silloinen Hämeen läänin lääninarkkitehti C. A. Edelfelt, rakennussiiven aiemmin umpinaiseen länsiseinään on avattu neljä ikkunaa sen alakerroksessa sijainneen kartta-arkiston kohdalle. Näiden muutosten myötä maanmittauskonttorin toiminta siirtyi takaisin lääninhallituksen taloon. Saman vuoden aikana toteutettiin myös pieniä huonejärjestysmuutoksia runkorakennuksen virkatiloihin.⁴⁹

⁴⁹ Heste oy 1988, 34–36.

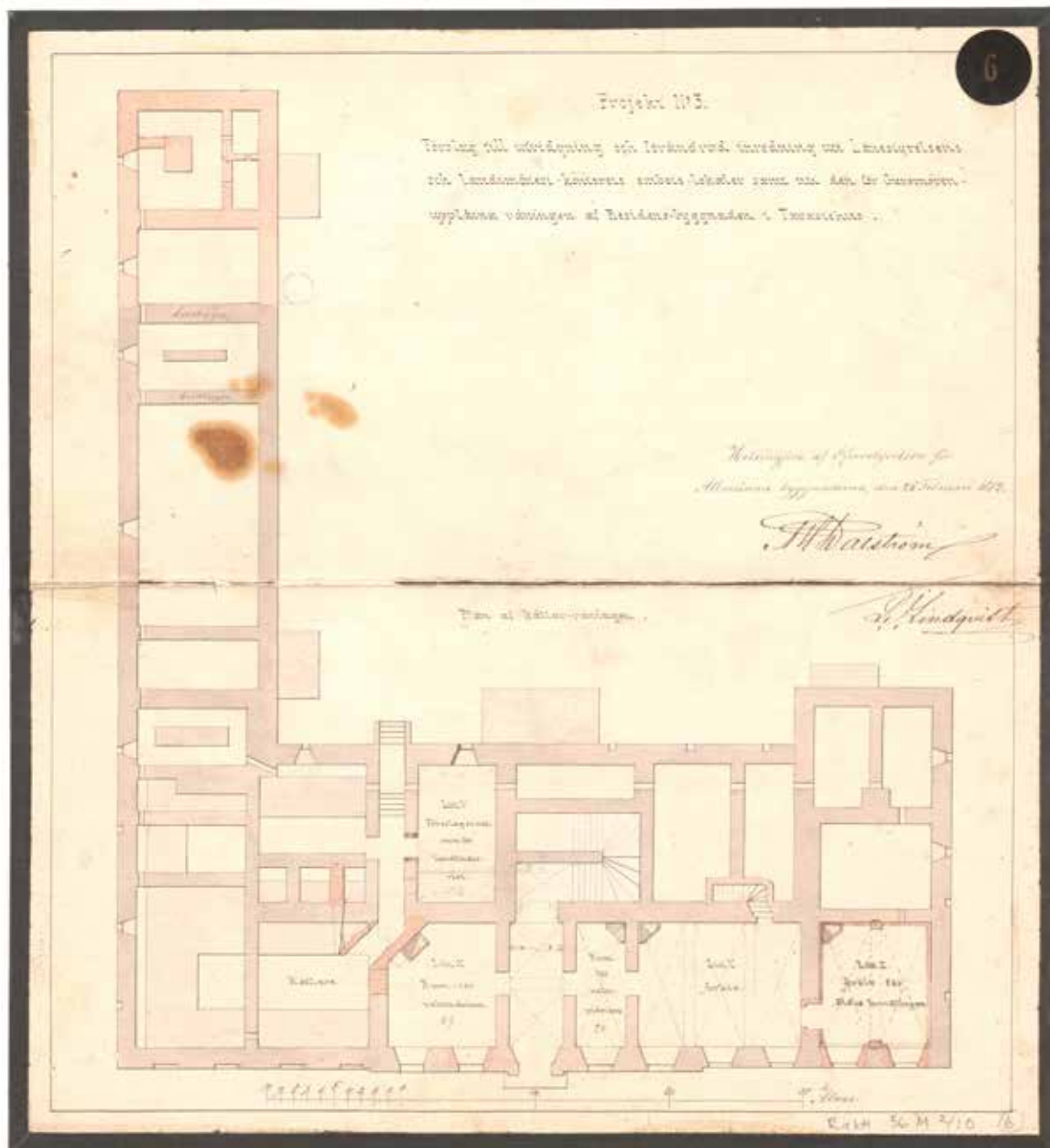
Dahlströmin 26.2.1872 allekirjoittama muutospiirustus. Lisäsiiven pihajulkisivu ja laajennusosan leikkaus. Kansallisarkisto.

Pihasiipeä jatketaan 1870-luvulla

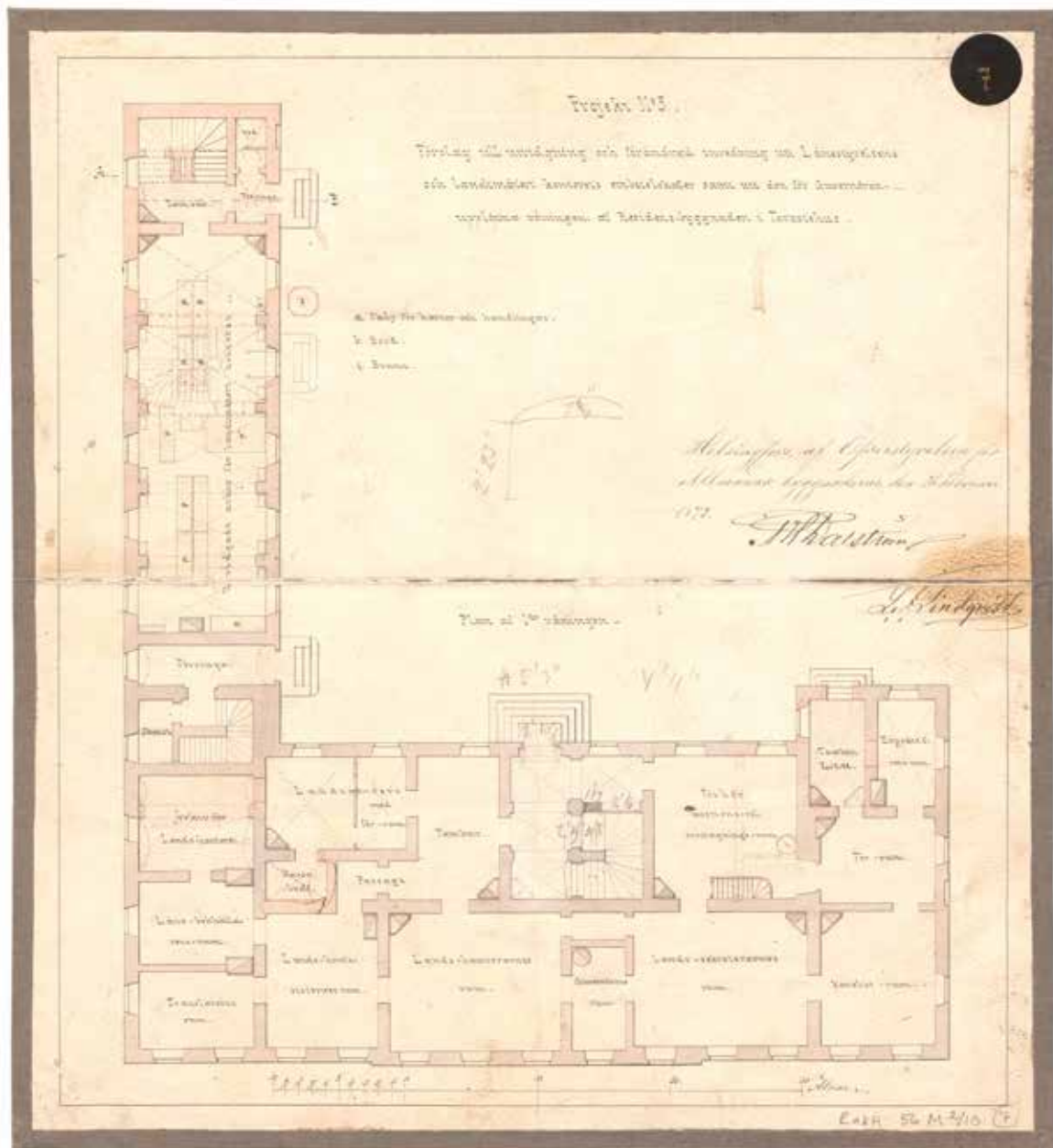
1870-luvulla maanmittauskonttori oli jälleen lisätilan tarpeessa. Intendentinkonttori laati vuosina 1871-1972 kolme eri ratkaisuvaihtoehtoa, joista kahdessa pihasiiperakennusta jälleen laajennettiin ja yhdessä konttori sijoitettiin ulkopuolisiin tiloihin. Toteutettavaksi valitussa ehdotuksessa siiperakennusta jatkettiin pidemmälle pohjoiseen ja aiemmin sen tiellä ollut vanha kaivo siirrettiin itään päin. Ehdotuksessa vanha pohjoispäädyn porras purettiin ja uusi porras rakennettiin pidemmälle pohjoiseen. Ehdotukseen sisältyi myös muutoksia runkora-

kennukseen, kellarin kulkuyhteyksiä muokattiin hieman ja sisäänkäynnin itäpuolisesta holvikattoisesta huoneesta avattiin pieni apuporras ensimmäiseen kerrokseen. Rakennuksen itäiseen pihapäättyyn avattiin uusi sisäänkäynti ensimmäiseen kerrokseen. Lisäksi suoritettiin pieniä huonetilamuutoksia ympäri runkorakennusta.⁵⁰

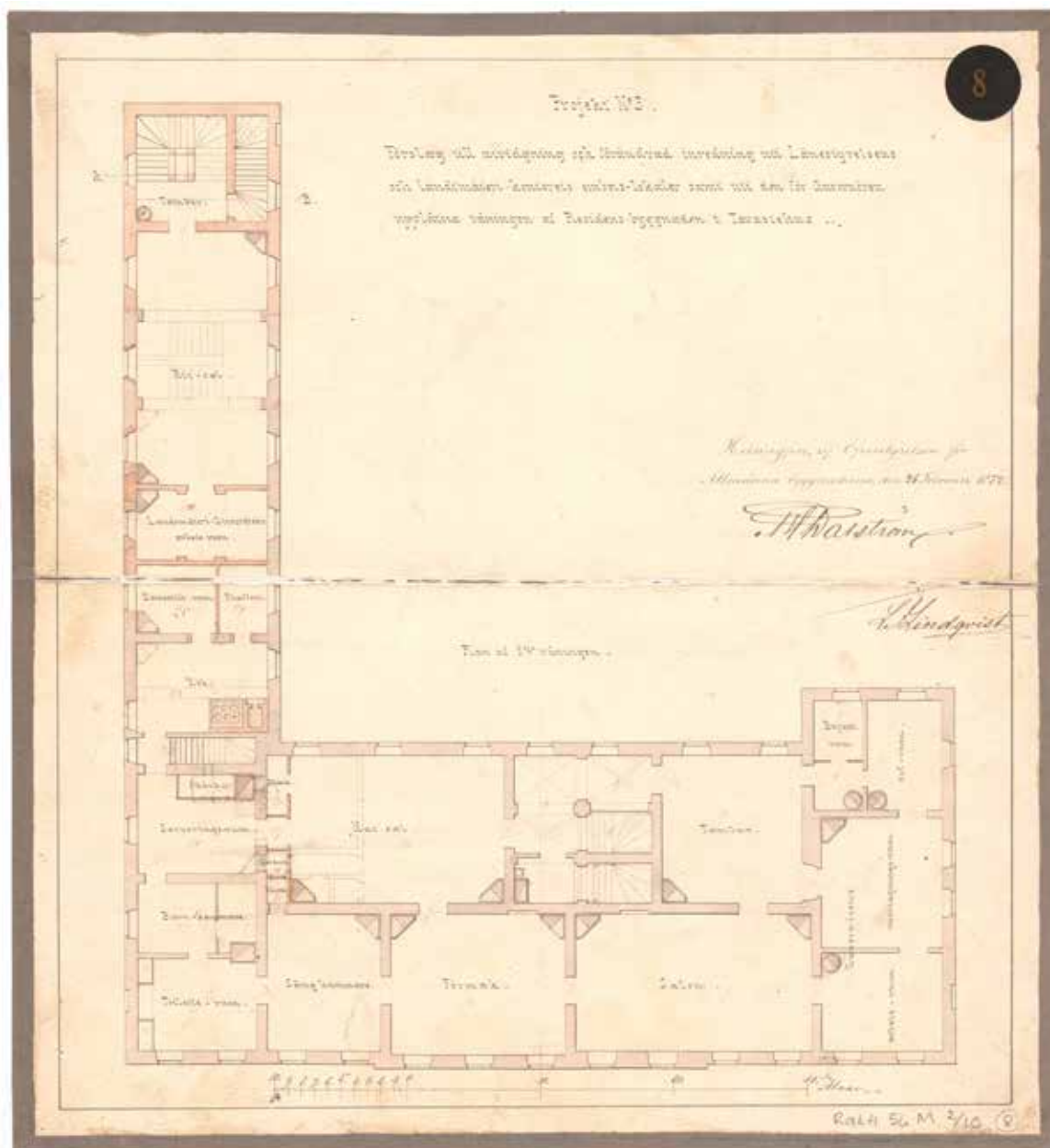
⁵⁰ Heste oy 1988, 36-37.

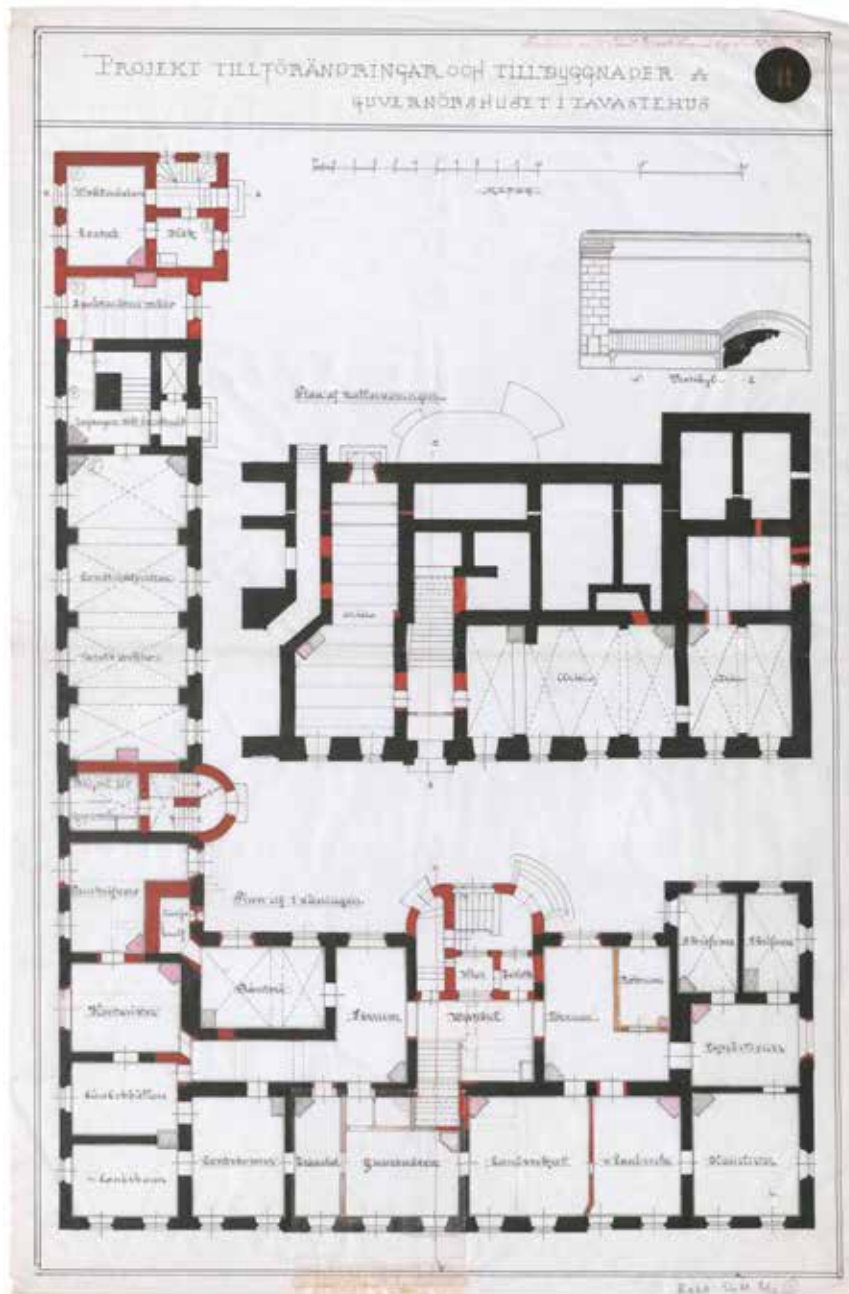
Dahlströmin 26.2.1872 allekirjoittama muutospiirustus. Pihasiiven laajennusosa on kuvattu punaisella. Kellarikerros, jossa rakennuksen alkuperäiseen osaan lisättiin porras ja muutettiin oviaukkojen paikkoja. Kansallisarkisto.

Dahlströmin 26.2.1872 allekirjoittama muutospiirustus. Pihasiiven laajennusosa on kuvattu punaisella. Ensimmäinen kerros, jonka maanmittauskonttorin käytössä ollutta arkistosalia laajennettiin. Samalla tehtiin väliseinä- ja tulisijamuutoksia myös vanhaan osaan. Kansallisarkisto.

Dahlströmin 26.2.1872 allekirjoittama muutospiirustus. Pihasiiven laajennusosa on kuvattu punaisella. Toinen kerros, jossa tehtiin laajennuksen lisäksi sisätilamuutoksia koko pihasiivessä. Kansallisarkisto.

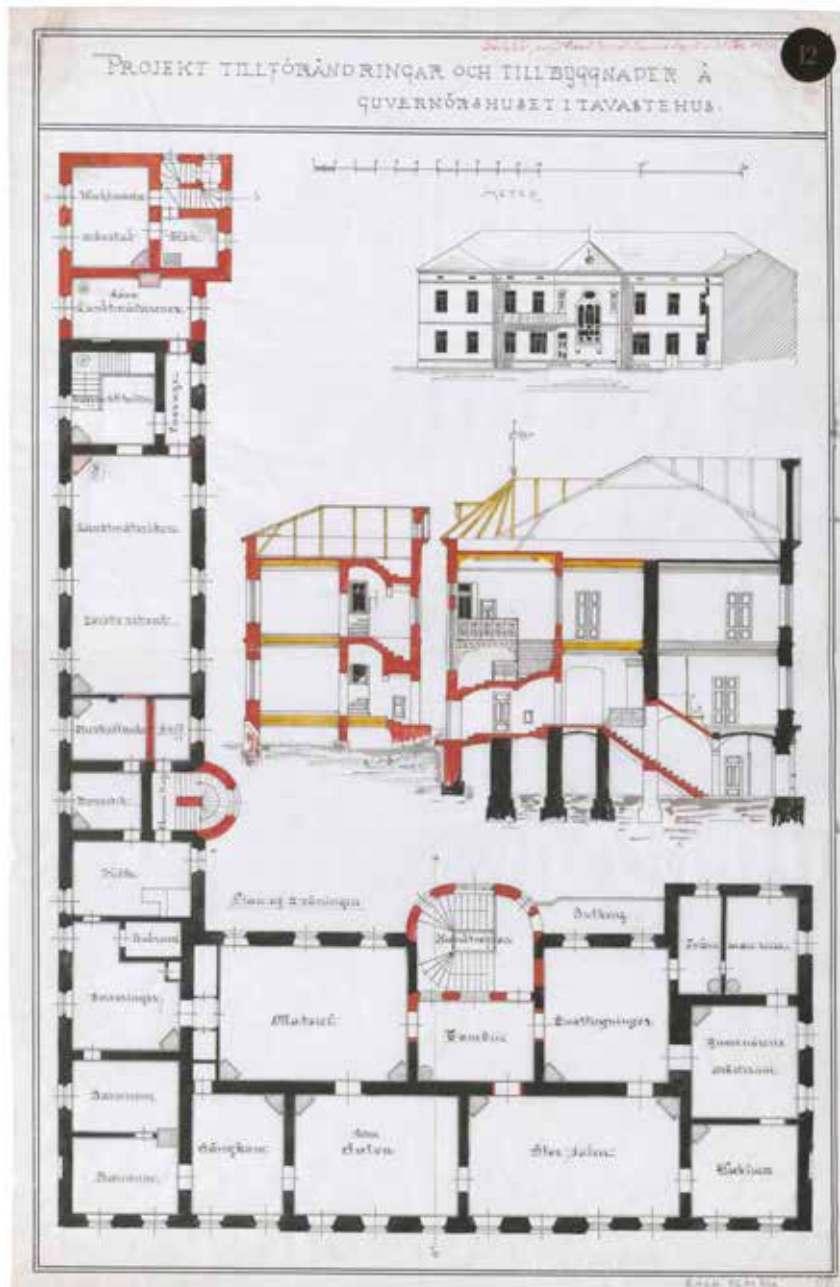
Caweenin muutospiirustus, kellarikerros ja ensimmäinen kerros. Rakennukseen toteutettiin kaksi uutta kaarevaa porrashuonetta ja pihasiipeä laajennettiin entisestään. Kansallisarkisto.

1898 laajennukset

1890-luvun lopulla alkoi tila loppua paitsi maanmittauskonttorilta, myös muulta lääninhallitukselta. Myös maaherran asuntoon kaivattiin uudistuksia. Silloinen Hämeenlinnan lääninarkkitehti Alfred Caween sekä hämeenlinnalainen arkkitehti Henrik Helin laativat omat laajennussuunnitelmansa lääninhallituksen taloa varten. Lopulta päädyttiin kompromissiratkaisuun, jossa

yhdistettiin näiden kahden suunnitelman parhaat puolet.⁵¹ Suunnitelman näkyvimpiä muutoksia olivat kaksi uutta porrashuonetta, jotka molemmat työntyivät vanhasta rakennusrungosta ulos pyöristettyine kulkineen. Porrashuoneet poikkeavat tyyllisesti Engelin mallin mukaan nou-

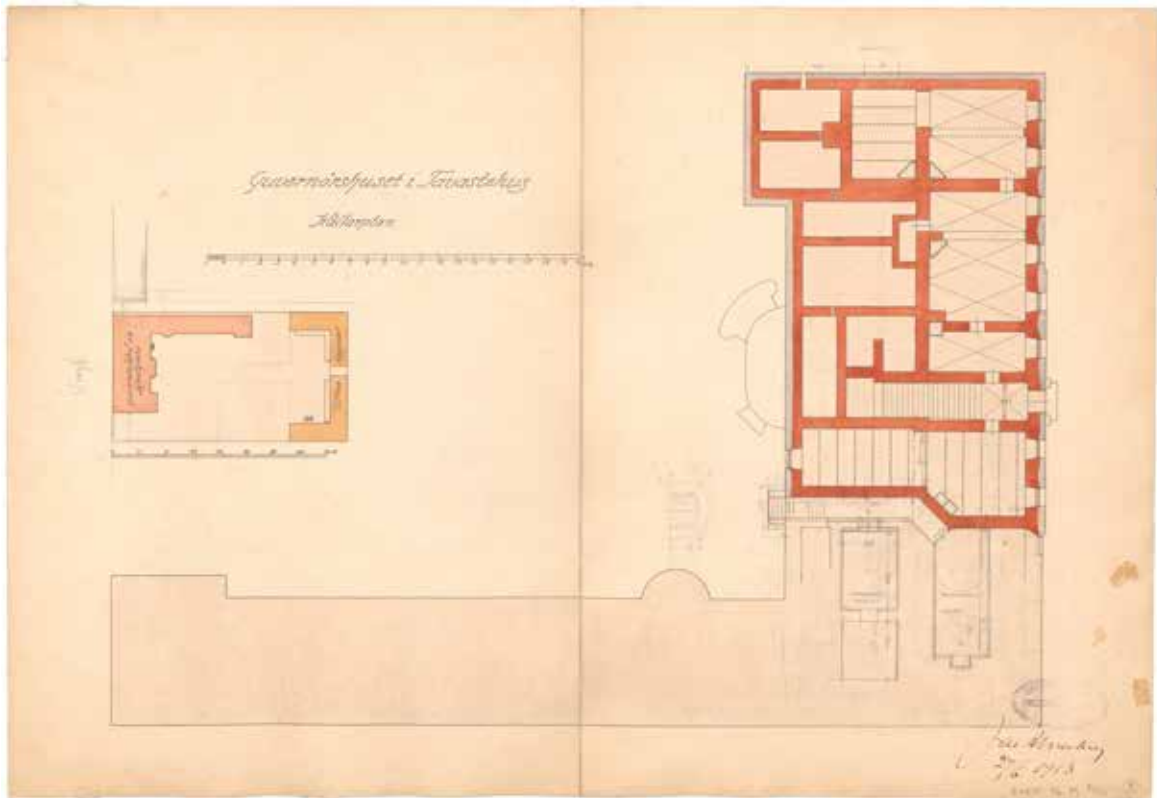
⁵¹ Heste oy 1988, 38-41.

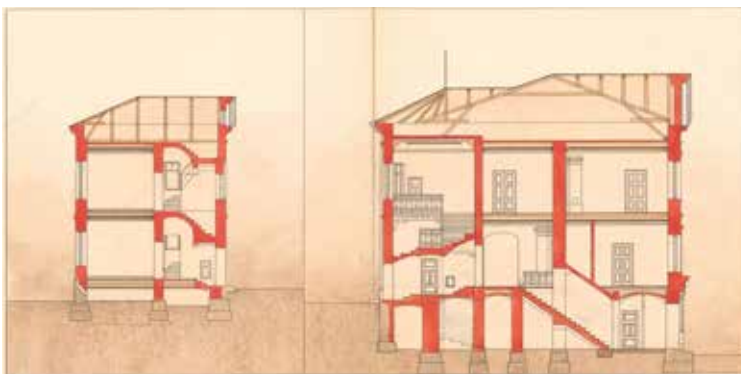
Caweenin muutospiirustus, runkorakennuksen pihajulkisivu, leikkaus ja toisen kerroksen pohjapiirustus. Kansallisarkisto.

datetusta empire-arkkitehtuurista uusrenessanssiaiheillaan. Uusi pääporras valaistiin kookkaalla kaari-ikkunalla ja sen yhteyteen lisättiin parveke. Torin puoleisen pohjakerroksen pääoven ääreltä rakennettiin nyt suora porras, joka oli yhteydessä uuteen, ensimmäisestä kerroksesta alkavaan porrashuoneeseen. Engelin alkuperäinen portaikko purettiin siis kokonaan.

Piirustusten mukaisesti pihasiipeä jatkettiin edelleen pohjoiseen aina nykyiseen mittaansa saakka. Tässä vaiheessa lisättiin myös pihasiiven pohjoispäätyyn itään katsova päätykolmio. Päätytiloihin sijoitettiin vahtimestarin asunto sekä uusi porraskäytävä. Lisäksi pihasiipeen tuli lisää arkistotilaa maanmittauskonttorille. Vanhassa runko-osassa huonetiloja pilkottiin jonkin verran.

Ahrenbergin 27.6.1913 allekirjoittama asemapiirros ja kellarikerroksen pohjapiirustus. 1700-luvun maherran talon ajoilta olevat kaksi kellaritilaa on merkitty piirustuksen oikeaan alakulmaan lyijykynällä. Kansallisarkisto.

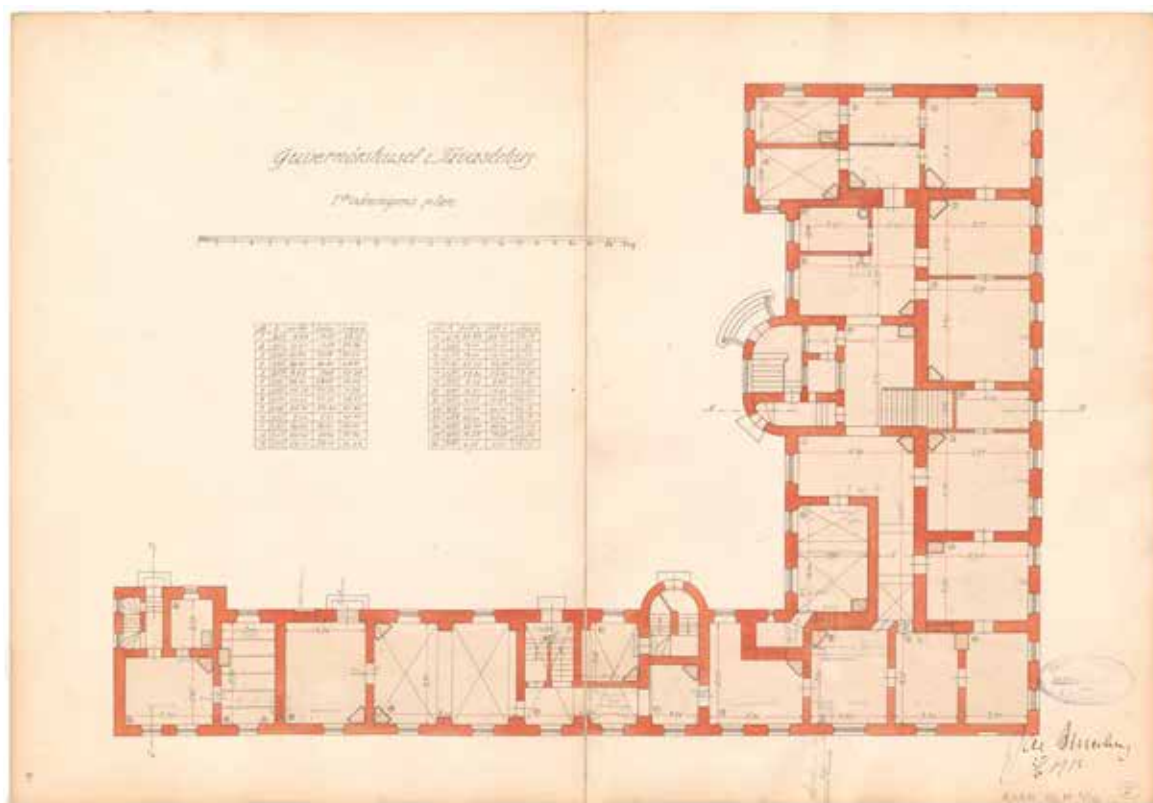

Ahrenbergin 27.6.1913 allekirjoittamat leikkauspiirustukset. Vasemalla pihasiiven, oikealla runkorakennuksen leikkaus. Kansallisarkisto.

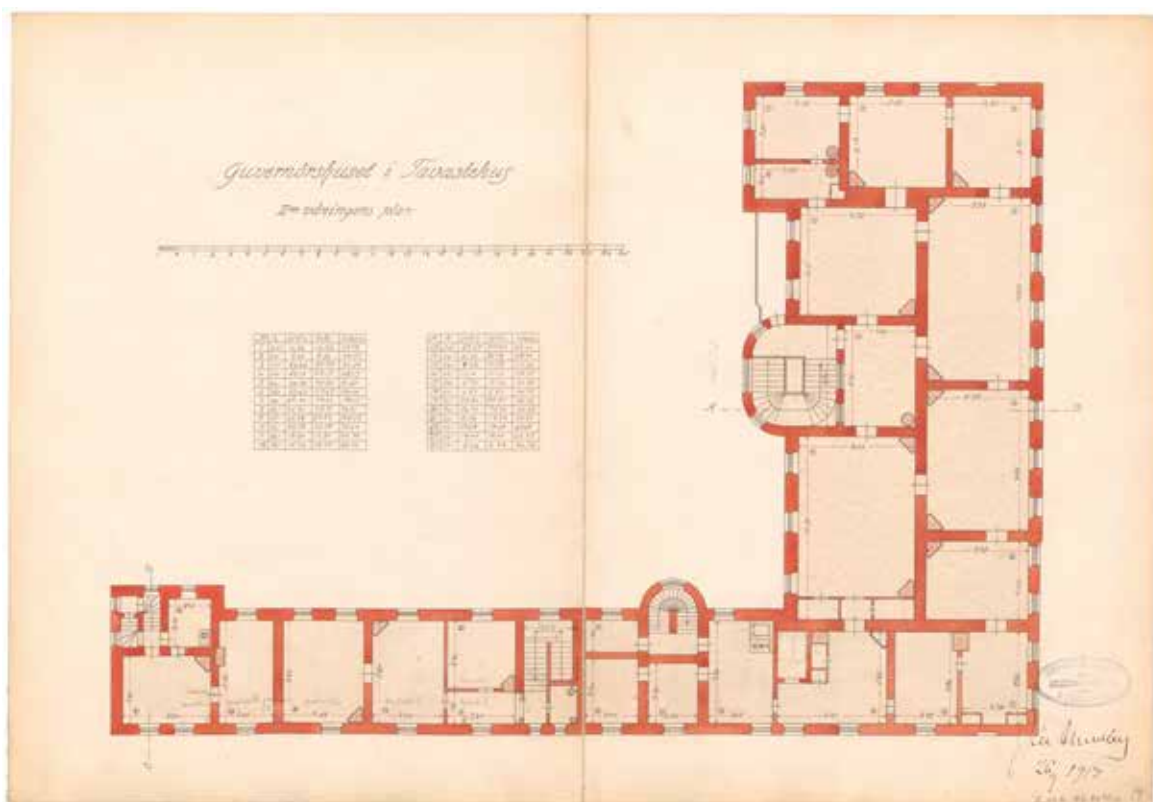
1900-luvun alku

Maanmittauskonttorin aika lääninhallituksen talossa tuli päätökseensä vuonna 1911 Hämeenlinnan uuden maanmittauskonttorin valmistuttua nykyiselle Sibeliuksenkadulle. Tämän jälkeen maanmittauskonttorin tiloja lääninhallituksen talossa muokattiin hieman, vanha arkistohuone yhdistettiin vahtimestarin asuntoon ja pohjoispäädyn portaikko siirrettiin etelämmäksi.⁵² Muutokset näkyvät Jac Ahrenbergin vuonna 1913 laatimista piirustuksista.

⁵² Heste oy 1988, 43.

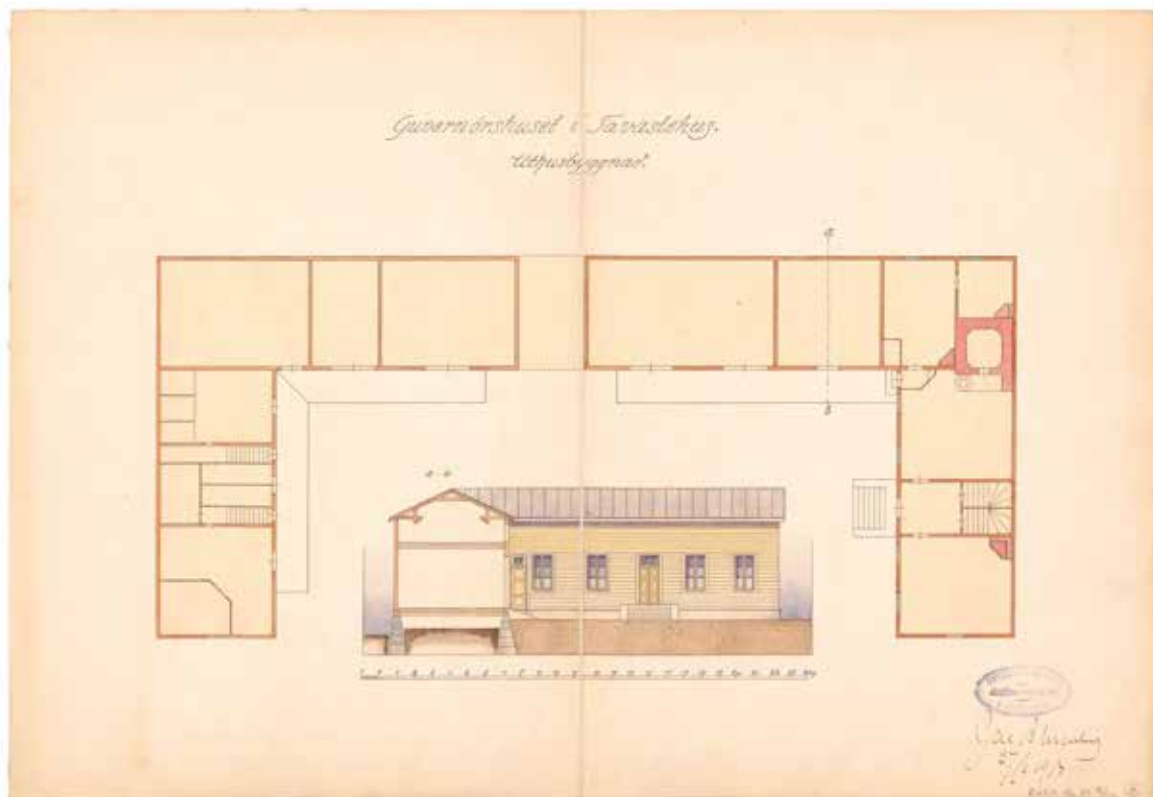
Ahrenbergin 27.6.1913 allekirjoittama ensimmäisen kerroksen pohjapiirustus. Kansallisarkisto.

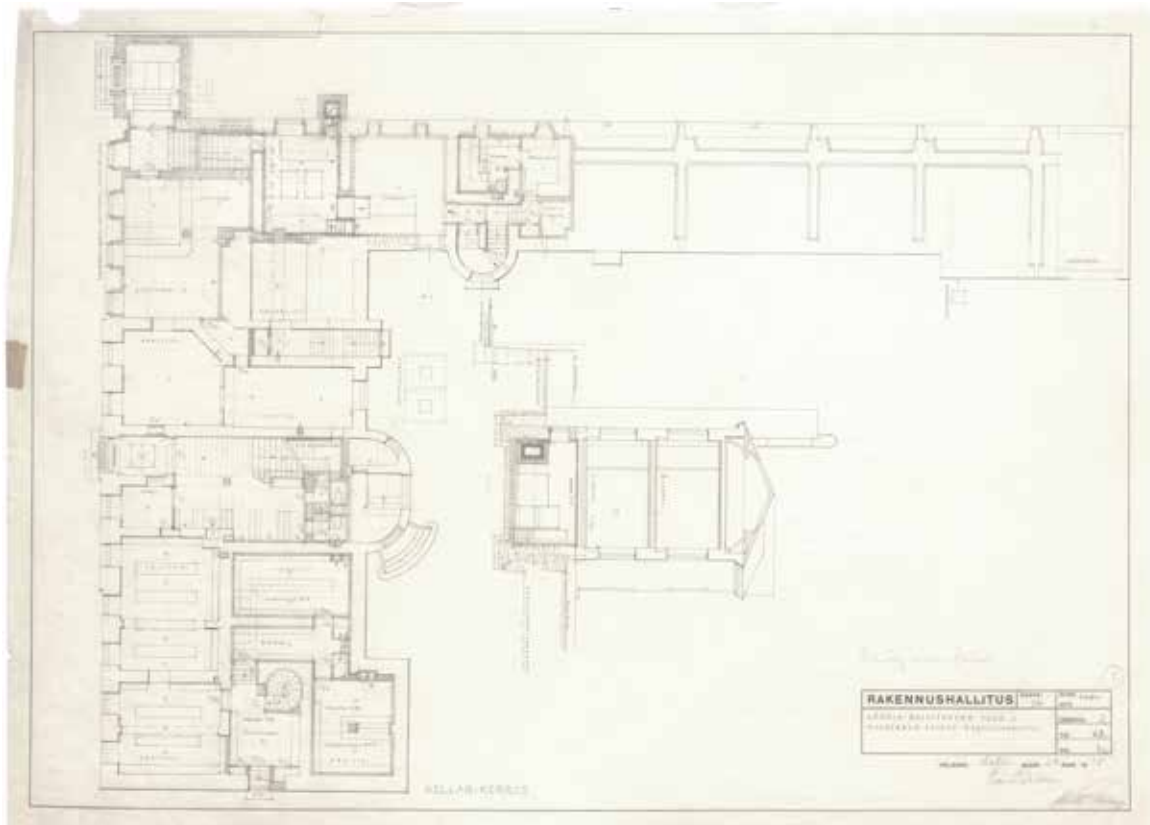
Ahrenbergin 27.6.1913 allekirjoittama toisen kerroksen pohjapiirustus. Kansallisarkisto.

Ahrenbergin 27.6.1913 allekirjoittama torijulkisivun piirustus. Kansallisarkisto.

Ahrenbergin 27.6.1913 allekirjoittama piharakennuksen pohjapiirustus, leikkaus ja pihajulkisivu. Kansallisarkisto.

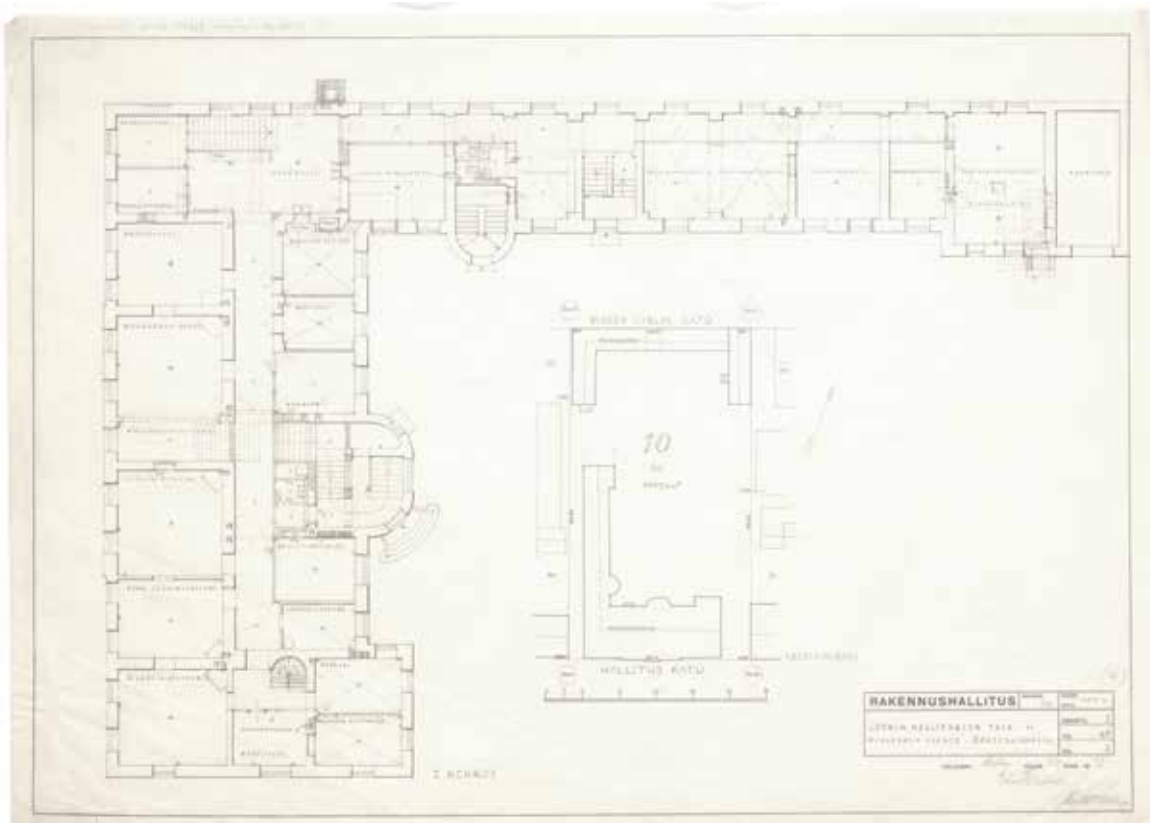
Muutospiirustukset on allekirjoittanut Väinö Vähäkallio 24.2.1938. Kuvassa kellarin pohjapiirros sekä leikkaus. Kansallisarkisto.

1938 uusi sisäänkäynti ja muutokset

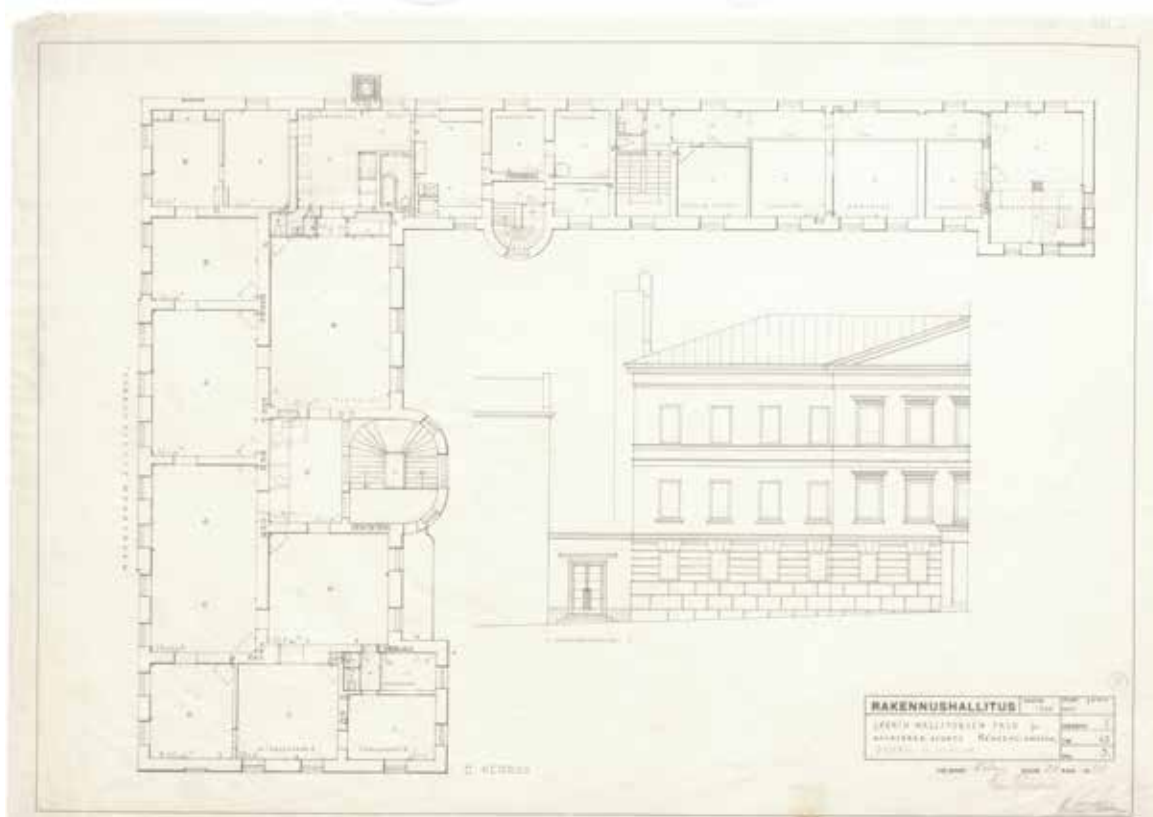
Seuraava suuri muutosvaihe lääninhallituksen talossa tapahtui 1930-luvun lopulla. Muutokset suunnitteli silloinen rakennushallituksen pääjohtaja Väinö Vähäkallio. Rakennuksen ulkohahmossa näkyvin muutos oli uusi oman aikansa arkkitehtuuria edustava sisäänkäynti torilta rakennuksen länsipuolella. Sisäänkäynnin yhteyteen avattiin uusi porrasyhteys ensimmäiseen kerrokseen, joka johti suoraan yleisölle tarkoitettuun saliin sekä odotustiloihin. Myös alkupe- räisen pääsisäänkäynnin yhteyteen laajennettiin avarat aulatilat naulakkoi- neen sekä uusine wc-tiloi- neen. Pohjakerroksen 1800-luvun lopun porta- an kohdalle

lisättiin saunatilat ja kellariin järjestettiin kaasusuoja. Pihasiipeen järjestettiin sekä ensimmäisessä että toisessa kerroksessa kevytrakenteisin väliseini- sivukäytävällisiä toimistotiloja.

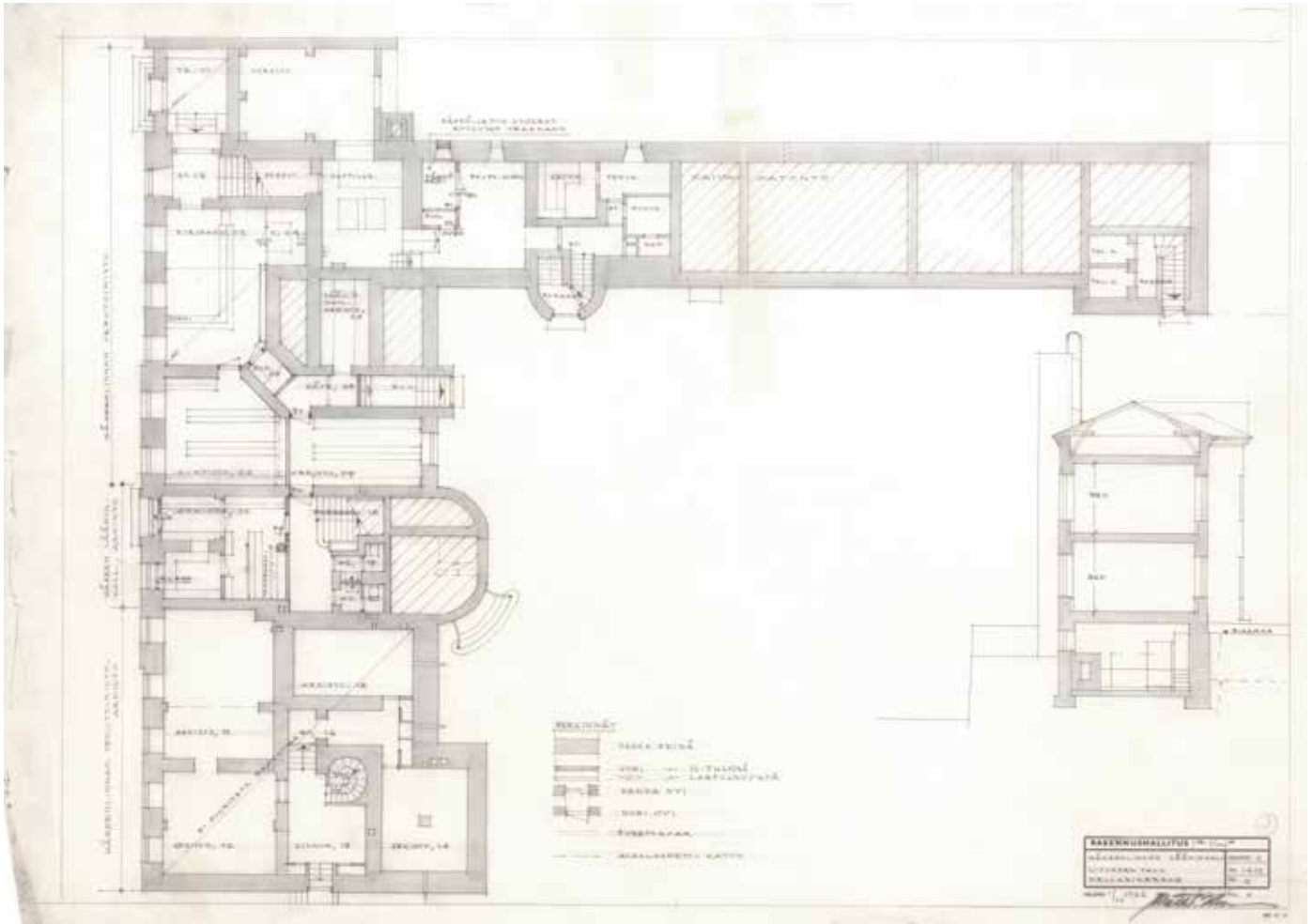
Talotekniikan nykyaikaistamisen myötä lääninhallituksen talon kellariin rakennettiin myös kattilahuone ja rakennukseen järjestettiin keskuslämmitys sekä lämpöpatterit. Tässä vaiheessa suurin osa rakennuksen kaakeliuuneista purettiin muutamaa lukuun ottamatta. Uunit jätettiin paikoilleen lähinnä toisen kerroksen torin puoleisissa edustussaleissa.

Muutospiirustukset on allekirjoittanut Väinö Vähäkallio 24.2.1938. Kuvassa ensimmäisen kerroksen pohjapiirros sekä asemapiirros. Kansallisarkisto.

Muutospiirustukset on allekirjoittanut Väinö Vähäkallio 24.2.1938. Kuvassa toisen kerroksen pohjapiirros sekä julkisivuote. Kansallisarkisto.

Muutospiirustukset on piirtänyt rakennushallituksessa J. Laurila ja ne on päivätty 1.10.1966. Kuvassa kellarin pohjapiirros sekä leikkaus. Kansallisarkisto.

1960-luvun muutokset

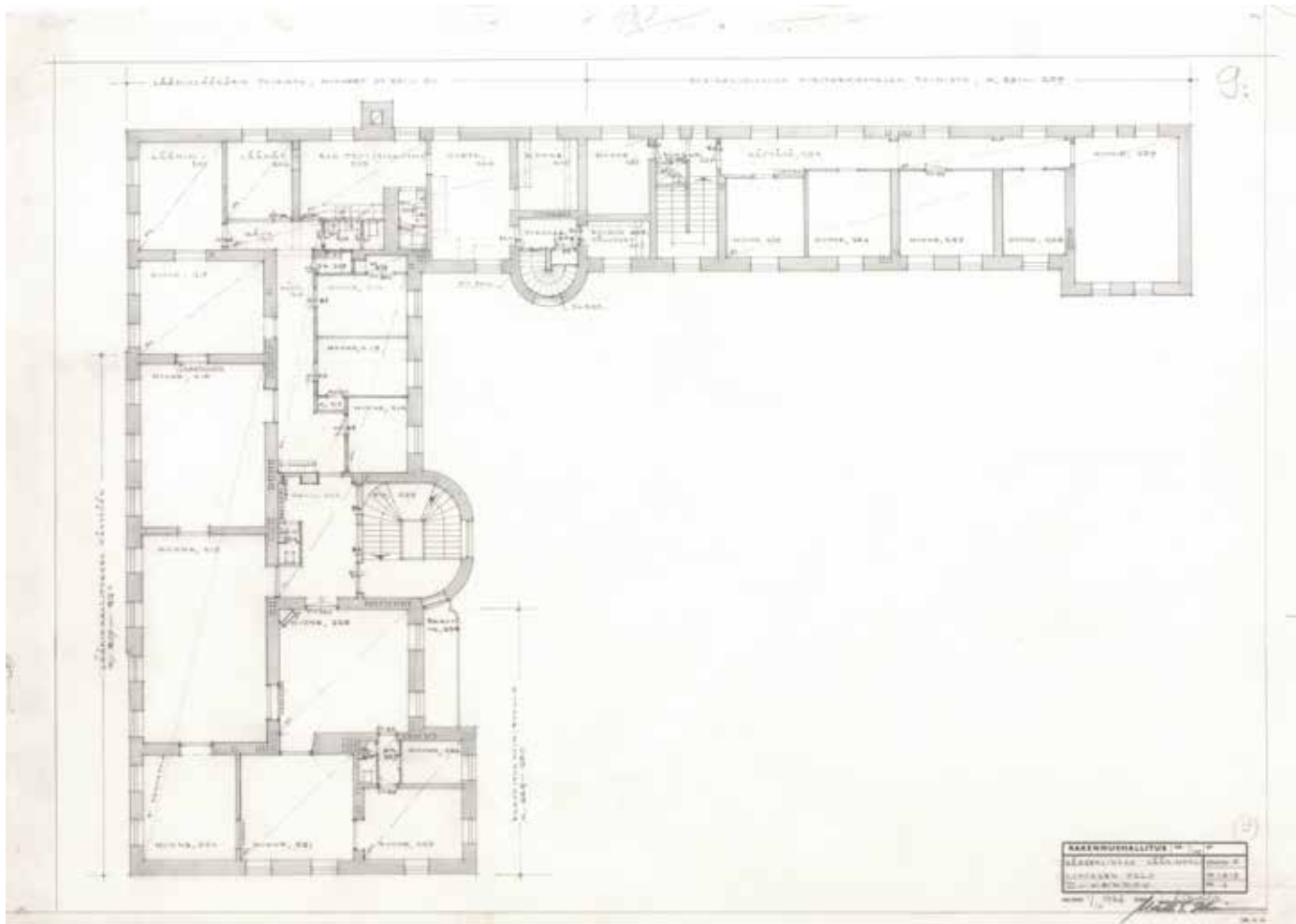
1960-luvulla tapahtui lääninhallituksen talon kannalta huomattava toiminnallinen muutos, kun maaherran asunto edustustiloihin siirrettiin pois toisesta kerroksesta yli sata vuotta siellä sijaittuaan. Toisen kerroksen tiloihin sijoitettiin nyt muun muassa lääninlääkärin toimisto, kaavoitustoimisto sekä sosiaalihuollon piiritarkastajan toimisto. Tiloja pillkottiin usein paikoin kevyin väliseinin, lisäksi katot laskettiin alemmas uusien kevytrakenteisin alakatoin.⁵³ Tässä vaiheessa loputkin kaakeliuuneista purettiin, lukuun ottamatta yhtä toisen kerroksen edelleen paikallaan olevaa jugend-aikaista uunia. Muutospiirustukset on laatinut rakennushallituksessa J. Laurila.

1960-luvulla purettiin myös Engelin alkupe-
räiseen rakennussommitelmaan kuulunut puinen
piharakennus. Rakennuksen paikalle suunniteltiin
uusi lisärakennus, johon muun muassa maaher-
ran asunto ja edustustilat Engelin rakennuksesta
siirrettiin.

⁵³ Helander 1995, 95.

← Vuonna 1988 ennen peruskorjausta otetussa valokuvassa näkyy yhä 1930-luvun lopulla lisätty, läntisen sisäänkäynnin yhteyteen rakennettu porras. Porras purettiin 1990-luvun peruskorjauksessa ja tilat palautettiin vanhoihin hahmoihinsa. Kuvauspaikka on merkattu ensimmäisen kerroksen pohjapiirrokseen A-kirjaimella. Museovirasto.

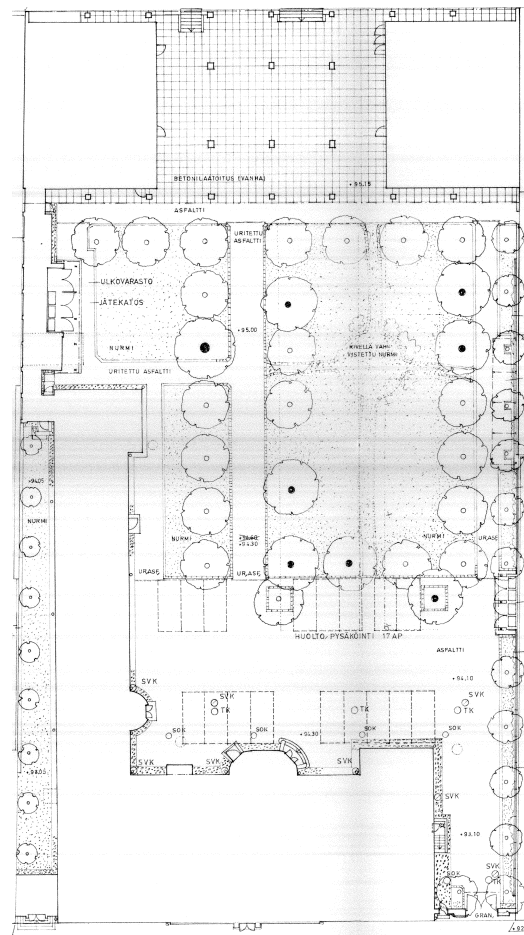
Muutospiirustukset on piirtänyt Rakennushallituksessa J. Laurila ja ne on päivätty 1.10.1966. Kuvassa toisen kerroksen pohjapiirros. Kansallisarkisto.

← Muutospiirustukset on piirtänyt Rakennushallituksessa J. Laurila ja ne on päivätty 1.10.1966. Kuvassa ensimmäisen kerroksen pohjapiirros. Kansallisarkisto.

1990-luvun peruskorjaus

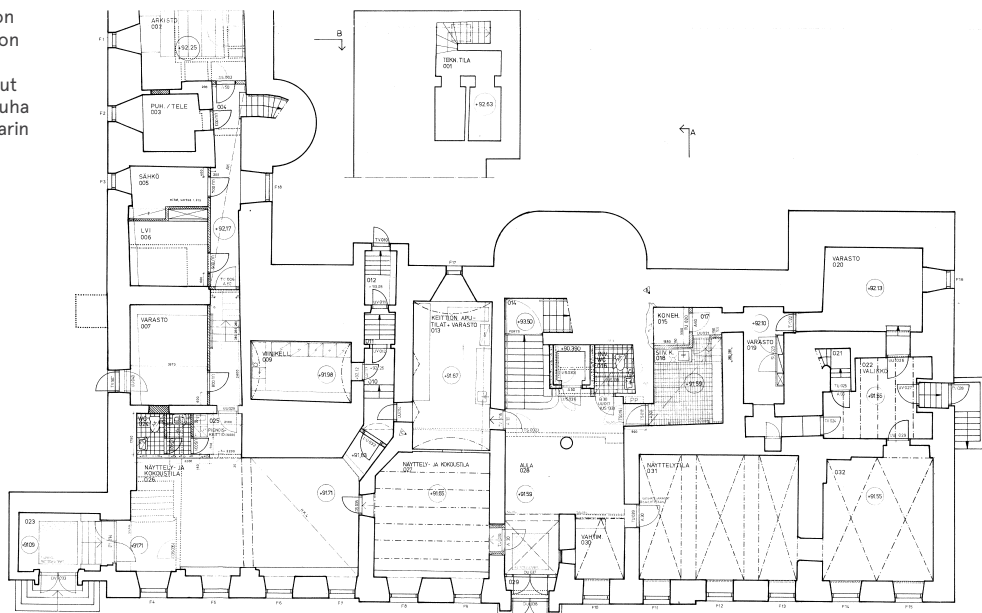
1990-luvulla valmistuneessa peruskorjauksessa tavoitteeksi asetettiin rakennuksen korjaamisen sekä nykyaikaiseen toimistokäyttöön soveltamisen ohella osittainen entistäminen. Muutamien vuosien varrella lisätyt portaat poistettiin, esimerkiksi 1930-luvun sisäänkäynnin yhteydestä, ja rakennukseen lisättiin hissi, vanhan pääportaan keskeiselle paikalle rakennuksen runkoon. Alkuperäinen pääsisäänkäynti otettiin jälleen ensisijaiseen käyttöön 1930-luvun läntisen sisäänkäynnin jäädessä toisarvoiseksi. Sisätilojen väritys palautettiin alkuperäistä vastaavaksi tapetti- ja lastulevykerrosten alta löytyneiden maalikerrosten perusteella. Tilahahmoja on palautettu Engelin aikaiseen asuun aina missä vaan mahdollista, esimerkiksi pihasiiven maanmittauskonttorin arkistoksi alun perin tehty ristiholvattu salitila on palautettu entiseen asuunsa. Myös lauta- ja parkettilattiat kunnostettiin sekä tarpeen vaatiessa uusittiin. Erityisesti torin puoleiset ensimmäisen ja toisen kerroksen pitkiä näkymäakseleita muodostavat huonesarjat on tuotu lähelle 1800-luvun alkupuolen asuaan. Lääninhallituksen vanha rakennus yhdistettiin uuteen tontin pohjoisosaan 1960-luvulla rakennettuun virastotaloon puoliliämpimällä yhdyskäytävällä.⁵⁴

54 Helander 1995, 91-95.

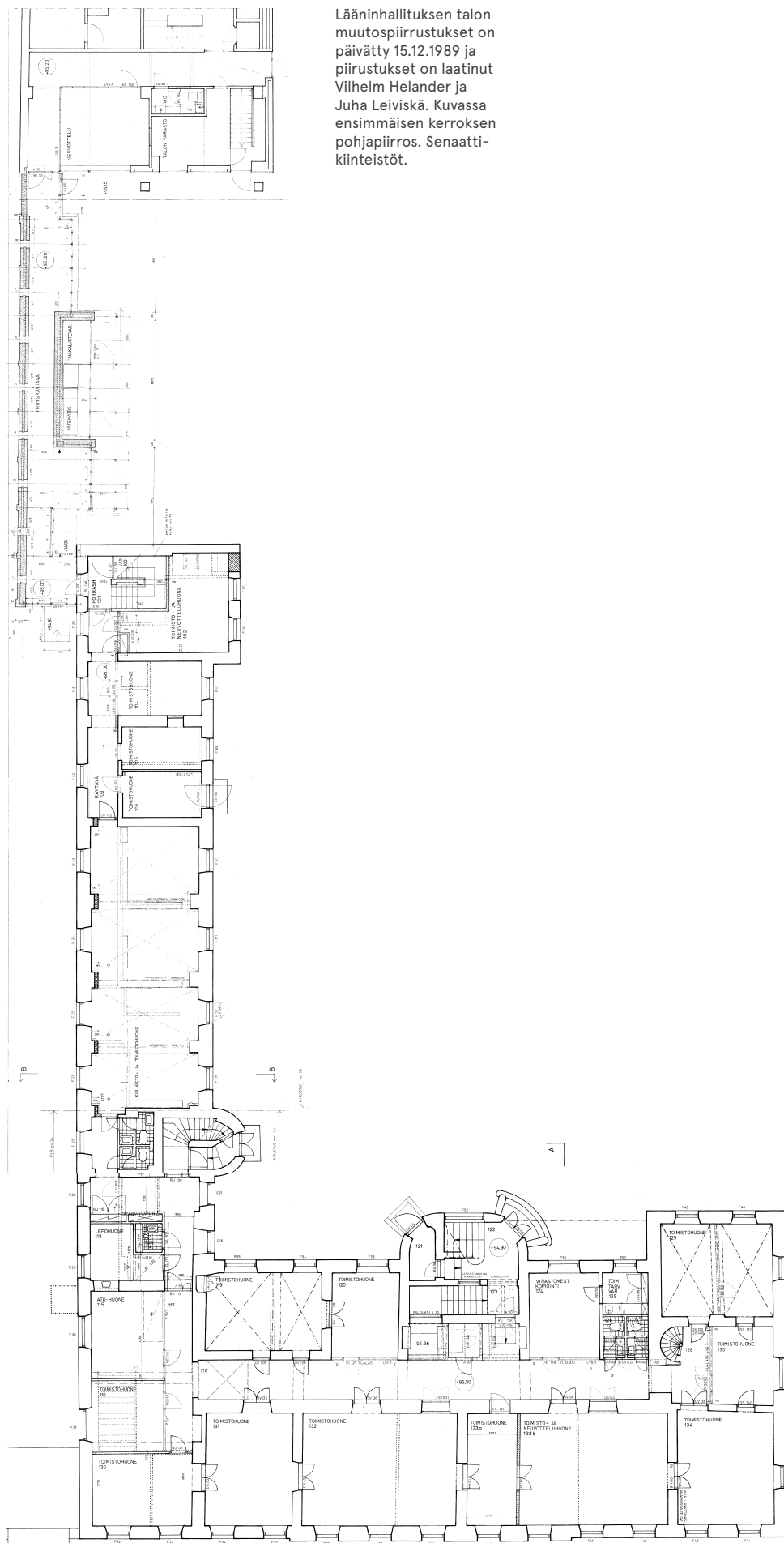

Lääninhallituksen talon muutospiirustukset on päivätty 15.12.1989 ja piirustukset on laatinut Vilhelm Helander ja Juha Leiviskä. Kuvassa asemapiirros sekä pihasuunnitelma. Senaatti-kiinteistöt.

Lääninhallituksen talon muutospiirustukset on päivätty 15.12.1989 ja piirustukset on laatinut Vilhelm Helander ja Juha Leiviskä. Kuvassa kellarin pohjapiirros. Senaatti-kiinteistöt.

Lääninhallituksen talon muutospirrustukset on päivätty 15.12.1989 ja piirustukset on laatinut Vilhelm Helander ja Juha Leiviskä. Kuvassa ensimmäisen kerroksen pohjapiirros. Senaatti-kiinteistöt.

Toiminnalliset muutokset

Läänien hallinnollisten tehtävien kenttä laajeni 1900-luvun kuluessa kattamaan yhä moninaisimpia julkisia palveluita. Läänit toimivat eri ministeriöiden alla sosiaali- ja terveydenhuollon, opetuksen ja kulttuurin, poliisi- ja pelastuspalveluiden, liikenteen, oikeuden, elinkeinoelämän ja ympäristönsuojelun toimeenpano- ja valvontaelimenä. Tämä tarkoitti henkilöstömäärään kasvua.

Lääninhallituksen talo oli pian valmistumisensa jälkeen käynyt ahtaaksi ja lisätilaa oli hankittu laajentamalla rakennusta pihan puolelle useammassa osassa. Kun tilantarvetta ei saatu ratkaistua tyydyttävällä tavalla, päädyttiin rakentamaan maanmittauskonttorille erillinen uudisrakennus muutaman korttelin päähän. Tämä rakennus valmistui 1911.⁵⁵

Vaikka maanmittauskonttorilta vapautui nyt tiloja lääninhallituksen talosta, nekin kävivät pian riittämättömiksi. Rakennuksen suuria saleja jaettiin pienemmiksi toimistohuoneiksi kevyiden väliseinien avulla. Tämäkään ei riittänyt.

Ratkaisuksi päädyttiin vuokraamaan tiloja talon ulkopuolelta. Lääninhallitus oli pitkään vuokralaisena muun muassa niin sanotussa Lyseonkulman rakennuksesta, joka sijaitsee samassa korttelissa, osoitteessa Birger Jaarlin katu 13. Kyseinen rakennus valmistui 1970-luvun puolivälin jälkeen. Tilanahautta helpottamaan käynnistettiin myös lääninhallituksen tontin sisällä uudisrakennushanke, jossa tähdättiin korttelin pohjoispuolen piharakennusten korvaamiseen uudella toimistorakennuksella.

Kun Birger Jaarlin katu 15 uudisrakennus valmistui, siirtyi sinne vanhasta rakennuksesta useita toimintoja, muun muassa maaherran toimisto, asunto ja edustustilat. Siellä ne olivat seuraavat kolmisenkymmentä vuotta. Maaherran toimisto ja edustustilat palautuivat torinvarren rakennukseen 1990-alun peruskorjauksen myötä. Peruskorjattuun rakennukseen sijoitettiin myös ympäristönsuojelutoimisto, pelastustoimisto, sekä alue- ja kehittämissyksikkö.

1990-luvun kuluessa pyrittiin lääninhallituksen tilankäyttöä tiivistämään. Samaan aikaan maaherran residenssi jäi pois käytöstä. Nämä mahdollistivat sen, että lääninhallituksen henkilökunta saatettiin sijoittaa nyt käsillä olevan tutkimuksen alaisiin rakennuksiin ja vireisestä nk. Lyseonkulman tiloista voitiin luopua.

Läänien läänijakoon ja tehtäväkenttään on tullut lukuisia muutoksia aikojen kuluessa ja tämä on heijastunut suoranaisesti lääninhallitusten toimintaan. Esimerkiksi 1990-luvulla muutoksia oli useita. Tuolloin lääninhallituksille annettiin yhä enemmän alueen kehittämistehtäviä, joita hoitamaan tuli oma kehitysyksikkö. Sittemmin nämä tehtävät on siirretty ELY-keskuksiin ja maakuntien liittoihin. Lääninhallitusten ympäristönsuojelutoimistojen tehtävät siirrettiin sitten 1990-luvulla perustettuihin ympäristökeskuksiin ja vuodesta 2010 niitä ovat hoitaneet ELY-keskukset ja aluehallintovirastot. 1990-luvulla läänien hoidettavaksi tulivat myös alkoholivalvontatehtävät, joita myös nykyiset aluehallintovirastot hoitavat.

Kun läänit lakkautettiin vuoden 2010 alusta, maaherran tehtävät peri ylijohtaja. Kun maaherran tehtäviin kuului huomattavissa määrin edustus-tehtäviä ja erilaisten läänin asioiden edistäminen julkisella tasolla, ylijohtajan tehtävä on ennen kaikkea virkamiesrooli.

Edellä kuvattujen tehtäväkentän muutosten lisäksi lääninhallinto on reagoinut muiden toimialojen tavoin erilaisiin yhteiskunnallisiin ja työn tekemisessä tapahtuneisiin muutoksiin. Läänien hallinnossa tämä on tarkoittanut muun muassa lääninkassojen lopettamista, puhelinvaihteen ulkoistamista 2000-luvun alussa, ja taloushallinnon töiden muuttumista digitalisaation myötä. Seuraavia muutoksia on tulossa maakuntauudistuksen sekä sosiaali- ja terveystieteiden myötä. Hämeen läänin aikana 1990-luvun loppuun työntekijöitä oli Hämeenlinnan lääninhallituksessa noin 250, nykyinen henkilömäärä on noin 110.⁵⁶

55 Ark-byroo 2018.

56 Hannu Vähätalo, sähköposti 27.11.2018 ja puhelinhaastattelu 12.12.2018.

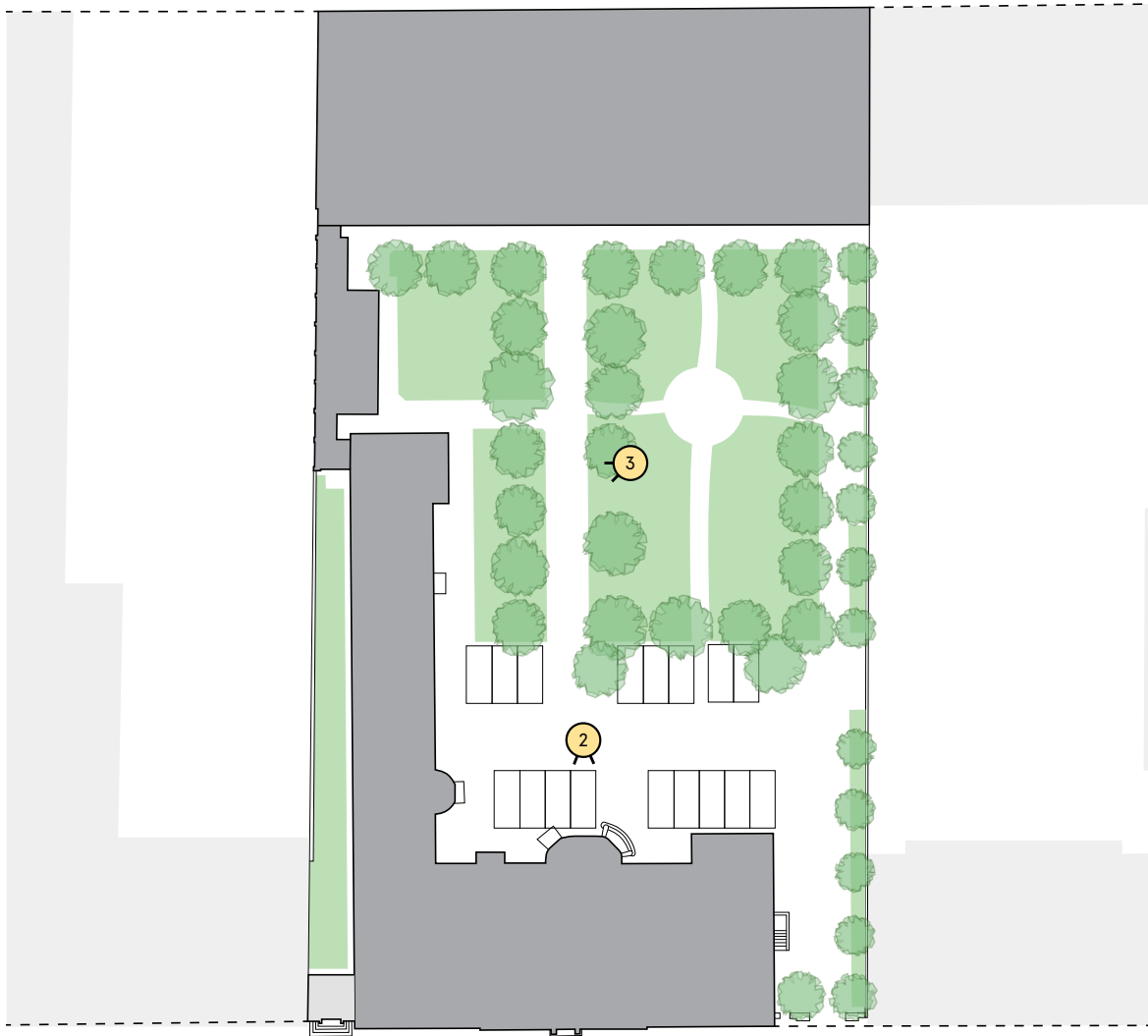

1960-luvun muutostöissä sisäkatot laskettiin ja seiniä peitettiin lastulevyin. Kuvaparissa on selkeästi näkyvillä muutos huonetilojen koossa ja erityisesti luonteessa peruskorjausta ennen ja sen jälkeen. Ylempi kuva on otettu vuonna 1988 juuri ennen peruskorjausta ja alempi vuonna 2018. Kuvauspaikka on merkattu sivun 66 pohjapiirrokseen A-kirjaimella. Ylempi kuva: Museovirasto.

3.6

Nykytila

Lääninhallituksen talossa suoritettiin sisä- ja ulkotilakatselmuksia 25.10., 31.10. sekä 2.11.2018. Kenttätutkimuksissa tehty rakennusosakohtaiset havainnot on kirjattu seuraaviin inventointikortteihin valokuvien havainnollistettuina. Valokuvauspaikat on merkitty asema- ja pohjapiirroksiin.

Ulkovalokuvien ottopaikat merkattuna asemapiirrokseen.

1

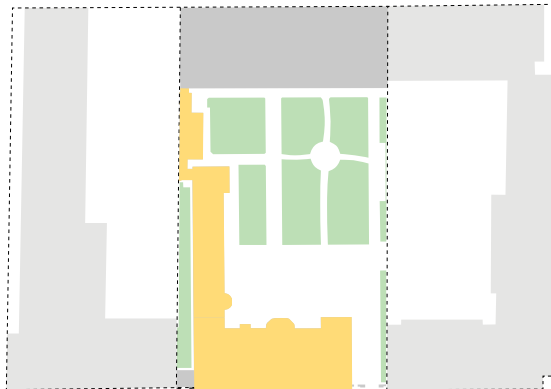
Inventointikortti

Yleistiedot

YLEISKUVA

TONTTI

ARKKITEHTI

Carl Ludvig Engel

RAKENNUTTAJA

Suomen valtio (Intendentinkonttori)

NYKYINEN KÄYTTÖ

Hallintorakennus

RAKENTAMISAJANKOHTA

1836

KERROSALA

2172 m²

TÄRKEIMMÄT MUUTOSVAIHEET

1846 pihasiiven ensimmäinen osa

1873 pihasiiven jatke sekä sisätilamuutoksia

1898 pihasiiven jatke sekä sisätilamuutoksia

1938 uusi sisäänkäynti sekä sisätilamuutoksia

1966 rakennuksen uudenaikaistaminen toimistokäyttöön

1992 peruskorjaus ja entisöinti

KÄYTTÖHISTORIA

Rakennus on alusta lähtien ollut lääninhallituksen käytössä (nykyisin aluehallinto), alun perin toinen kerros oli maaherran asuntona, mutta se siirrettiin myöhemmin uuteen 1960-luvun virastotaloon.

YLEISHAHMO

Runkorakennus on hahmoltaan pitkänomaisen suorakaiteen muotoinen, torin puolelta kolmikerroksinen ja sisäpihan puolelta kaksikerroksinen rakennusmassa. Se on aumakattoinen lukuunottamatta torin puoleista hienovaraisesti muusta seinäpinnasta ulostyöntyvää keskirisaliittia. Maasto rakennuksen alla laskee länteen päin. Ikkunajako on empire-tyylisen tasainen ja torin puoleista julkisivua hallitsee tiukka symmetria. Pihan puolella on useita myöhempiä lisäyksiä, jotka rikkovat symmetrisen empire-vaikutelman. Rakennuksen sisäpihan puolella on kaksikerroksinen, pitkä ja kapea lisäsiipi, joka on kiinni runkorakennuksen länsipäädyssä. Rakennus on kauttaaltaan rapattu ja vaalean keltaiseksi maalattu.

SÄILYNEISYYS

Rakennuksen torijulkisivu on säilynyt muuttumattomana 1830-luvun asussaan. Sisäpihan puolella muutoksia on tapahtunut enemmän, pihasiipi on myöhempi lisäys. Lisäksi rakennukseen on lisätty uudet, ulkonevat ja kulumistaan pyöristetyt porraskäytävät. Sisätiloissa parhaiten säilyneet ovat torin puoleiset, 1990-luvulla osittain entisöidyt huonesarjat. Muilta osin sisätiloissa on tapahtunut huomattavia muutoksia, erityisesti 1930- ja 1960-lukujen muutostöitä on 1990-luvun restaurointitoimenpiteiden yhteydessä pyritty pyyhkimään pois.

Ulkotilat

SOKKELI

Sokkeli on karkeasti louhittua luonnonkiveä, sen korkeus vaihtelee huomattavasti tontin maastonmuotojen mukaisesti. Pihan puolella sokkeli on hyvin matala, 20–30 cm, mutta länsipäädysässä se on jopa lähes kaksimetrisen. Sokkelissa on rautaluukullisia aukkoja sekä uusia ikkunoita. Länsipuolelle on tehty myös tiilimuurauskorjauksia. Pihasiiven sokkeli on korkeudeltaan runko-osaa vastaava, se on osittain louhittua luonnonkiveä ja osin leikattua graniittia. Pohjoispäädysässä on myös tasaista betonisokkelia. Koko sokkelia kiertää maassa mukulakivivyöhyke.

JULKISIVU

Julkisivu on rapattu ja vaalean keltaiseksi teksturoiden maalattu. Torijulkisivulla on rapatut rustiikipinnat, jotka pehmenevät ylöspäin noustessa kerroksittain. Ylin kerros on kokonaan rustikoimaton. Ikkunoiden yllä on erilliset lakivirustikoinnit. Pohjakerroksen ja ensimmäisen kerroksen välissä kulkee torin puolella ohut valkoiseksi maalattu kerroslista. Ensimmäisen ja toisen kerroksen välillä kulkee kaksi paksumpaa kerroslistaa, joiden välissä on paksuhko friisivyöhyke. Tämä kerroslista jatkuu koko rakennuksen, pihasiipi mukaan lukien, ympäri. Katon alla kulkee valkoinen kerroslista, jonka yllä on taas friisikerros, jossa ullakon ikkunat sijaitsevat. Tämän kerroksen yllä on korkeampi kattolista. Torin puolella on lisäksi suuri päätykolmio, jota kiertää lista. Pihasiiven pienessä päätyrisaliitissa on myös päätykolmio, mutta se on alaosaan avonainen. Julkisivussa on näkyvillä vetotankojen rauta-ankkureita sekä torin puolella ikkunoiden välissä pieniä lipputangon pidikkeitä.

IKKUNAT

Ikkunoita on pääosin neljää tyyppiä: kahdeksanruutuinen lähinnä torin pääjulkisivussa käytetty ikkuna, kolmiruutuinen T-puitteinen ikkuna, leveä viisiruutuinen ikkuna sekä torijulkisivun pohjakerroksessa käytetty kuusiruutuinen ikkuna. Lisäksi pääporrashuoneessa on useamman kerroksen korkuinen koristeellinen uusrenessanssi-ikkuna. Pienessä päätyrisaliitissa on myös pyöreä ullakon ikkuna. Muut ullakon ikkunat ovat yksinkertaisia ja suorakaiteen mallisia. Ikkunajako torin puolella on ehdottoman tasajakoinen ja symmetrinen. Pihan puolella ikkunoiden paikat ovat luultavasti vaihdelleet ja symmetria ei ole yhtä ehdotonta. Toisarvoisten julkisivujen ikkunajako on pääosin epätasaista, mutta esimerkiksi itäjulkisivussa se on pysynyt symmetrisenä. Itä- ja länsisivussa on myös valeikkunoita, mikä osoittaa, että niistäkin on haluttu symmetriset. Ikkunoita ei ole kehystetty julkisivussa, paitsi torin puolella keskirisaliitin kohdalla. Keskirisaliitin ikkunoiden yllä on myös palkistot. Myös pääportaan kaari-ikkunalla on yllään rustikoidut lakikivet torijulkisivun ikkunoiden tavoin.

SISÄÄNKÄYNNIT

Rakennuksen alkuperäinen pääsisäänkäynti on eteläseinän keskellä. Sen yllä on pilastereiden kannattama palkisto. Ovet ovat puiset 1990-luvulla tehdyt paripeiliovet, joissa on kahdet yläikkunat. Yläikkunoiden yllä kulkee puuristikot. Länsipuolella on 1930-luvulla lisätty sisäänkäynti. Sen ovet ovat tumma massiivipuuta, ne on aukotettu tasavälein vaakasuuntaisilla ikkunoilla. Sisäänkäynti johtaa ajalleen tyyppilliseen porrashuoneeseen, josta nouseaan porrasta samanlaisten ovien läpi päärakennukseen. Takapihan porrashuoneessa on kaksi sisäänkäyntiä, niistä ensisijainen on pariovellinen. Puisissa peilioissa on salmiakkikuviointi ja niiden välissä on pilasteri. Toissijainen porrashuoneen ovi on yksilehtinen, siinä on kolme peiliä ja se on ruskeaksi maalattua puuta. Pienemmän porrashuoneen sisäänkäynnin pariovi muistuttaa salmiakkikuvioiltaan ison porrashuoneen pääovea, mutta peilien suhteet ovat erilaiset ja ylin peili on lasitettu, ovet ovat ruskeaksi käsiteltyä puuta. Pihasiiven pohjoispäädyn sisäänkäyntiovi on yksilehtinen ja kaksipeilinen. Ylempi peili on huomattavan iso ja se on lasitettu. Sisäänkäynnin yllä on koristeellinen, harjamuotoinen rautakatos. Lisäksi sisäpihalla on pienet rautaovet, joille on oma harjakattoinen ulokkeensa. Itäisivulla on myös muutaman porraskelman katutasoa alempana viisipeilinen puinen kellarin ovi. Länsiseinällä on yksinkertainen, rautainen ja matala luukkuovi kellariin.

KATTO

Katto on musta saumapeltikatto. Se on aumattu kaikkialta paitsi keskirisaliitin kohdalla sekä pihasiiven päätyrisaliitin kohdalla. Katolla on useita piippuja ja sinne johtaa myös vanha tummaksi maalattu rautatikapuu. Sisäpihan uudempien porrashuoneiden kohdalla kattomuoto on myös pyöristetty.

MUITA HUOMIOITA

Sisäpihalle mennään torilta koristeellisen rautaportin kautta. Porttia ympäröi isot pylväävät sekä kivinen muuri. Muuri ja pylväävät on rustikoitu rappauksella. Porrashuoneen seinässä on säilynyt iso vanha lyhty.

Torijulkisivun koristelistat sekä ylös keventyvä rustikointi ovat yhä yhtenäisiä Engelin alkuperäispiirrosten kanssa.

1800-luvun lopussa lisätty iso porrashuone poikkeaa kaareviltä muodoiltaan Engelin empirearkkitehtuurista ja erottuu selkeästi omana ajallisena kerrostumanaan. Myös vasemman puoleinen parveke lisättiin sen yhteydessä.

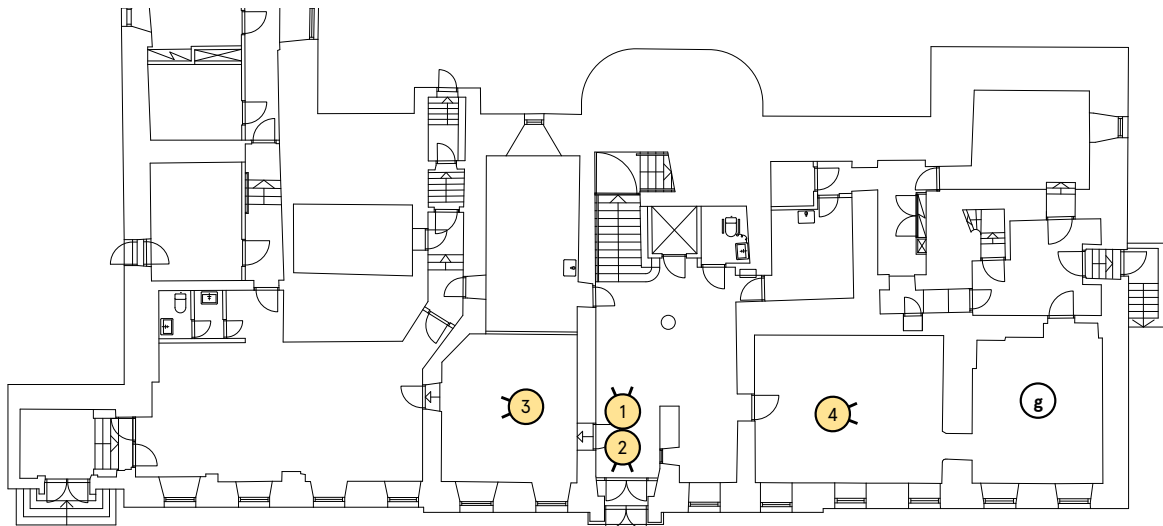

Pihasiipeä on jatkettu useaan otteeseen ja myös siihen lisättiin 1800-luvulla pyöristetty porrashuone. Siiven viimeinen jatke päätukolmioineen on rakennettu samassa 1800-luvun lopun vaiheessa porrashuoneen kanssa.

Kellari, runko-osa

Käsiteltävä rakennusosa on korostettu keltaisella.

Sisävalokuvien ottopaikat merkattuna nykytilaiseen pohjapiirrokseen. Pohjapiirros: Senaatti-kiinteistöt.

Kellari, runko-osa

TILAHAHMOT JA SÄILYNEISYYS

Kellarin 1700-luvun perustukset ovat olleet olemassa ainakin vielä 1913, jolloin niiden välissä on ollut ainakin kaksi tynnyriholvattua huonetta. 1700-luvun kellarit on todennäköisesti purettu 1930-luvulla sisäänkäyntien ja tilojen uudenaikaistamisen yhteydessä. Toisen vanhan kellarin holvista on jäljellä osa, joka on nykyään käytössä viinikellarina. 1830-luvun risti- ja kappaholvit ovat säilyneet kaikkialla, paitsi sisääntuloaulassa. Nykyinen porrasjärjestys on todennäköisesti 1930-luvulta. 1990-luvun merkittäviä muutoksia ovat olleet hissin lisääminen ja uuden tuulikaapin rakentaminen. 1930-luvun muutosvaihe lienee ollut kellaritilojen kannalta kaikkein merkittävin. 1700-luvun perustusten purkamisen yhteydessä on myös avattu ikkunoita ja ovia torin puolelle. 1930-luvun vaiheesta parhaiten säilynyt yksittäinen esimerkkitala on länsipuolen sisäänkäyntiaula ovineen, sekä osittain myös sen yhteydessä oleva nykyinen kokoushalli. Alkuperäisen portaan paikkaa on muutettu kellarissa. Myös pihan puoleisten kulkureittien paikkoja on muutettu 1800-luvulla.

SISÄKATOT

Kaikki kattopinnot on rapattu ja maalattu, kattomuotoina on kapp- ja ristiholveja 1830-luvulta, sekä suoria betonikattoja 1930-luvulta. Osissa kattoja on koristemaalauksia 1990-luvulta. Nykyisessä siivoojien sosiaalitilassa on myös tynnyriholvit. Kappaholvien ajoitus on hieman epävarma, mutta luultavasti ne ovat alkuperäisiä.

SEINÄT

Seinät on rapattu ja maalattu siveltimellä, mahdollisesti tempera-maalilla.

LATTIAT

Aula on 1930-luvun mosaiikkibetonia ja muut osat 1990-luvun vaaleampaa mosaiikkibetonia. Eri-ikäisten lattioiden välillä on pieni tasoero ja 1990-luvun lattiapinnoissa on tarkastusluukkuja. Itäpäädyssä torin puoleisessa kulmahuoneessa on alkuperäinen kalkkivilaattalattia.

LISTAT

Listat ovat lähinnä 1990-luvun peruskorjausvaiheesta, tiiloissa on pelkät matalat jalkalistat. Ei kattolistoja.

OVET

Kellarin länsipäädyssä on lasiovia 1930-luvulta. Teknisten tilojen ovet ovat yksinkertaisia teräsovia, kellarissa on myös vaikeasti ajoitettavia laakaovia.

IKKUNAT

Kaksilasiset, sisään-ulos aukeavat puuikkunat, joiden profiili on melko yksinkertainen, ikkunat ovat todennäköisesti 1930-luvun muutosvaiheesta. Jossain ikkunoissa on koristeellisempi profiili sekä fortuska (yksi avautuva tuuletusruutu). Ikkunat ovat kuusiruutuisia. Kokoushuone Jaarlin ikkunat ovat todennäköisesti alun perin olleet yksilasisia, niiden sisäpuolelle on lisätty toinen lasi viime vuosisadan alussa. Sisäpuolella on metalliset luukut, jotka ovat luultavasti alkuperäisiä.

TEKNISET RATKAISUT

Valuurautaisia ja oletettavasti 1930-luvulta peräisin olevia imanvaihtoritiloita näkyvillä seinissä.

Pääaulassa on nähtävillä 1930-luvun muutosvaiheen elementtejä, näihin lukeutuvat ainakin betoniporras sekä pyöreä pilari.

Tuulikaappi on rakennettu 1990-luvun peruskorjauksen yhteydessä. Ennen peruskorjausta tämä sisäänkäynti oli 1930-luvun vaiheesta alkaen toisarvoisessa käytössä.

Aulan länsipuolella sijaitsevassa kellaritilassa on vanhat kappaholvit.

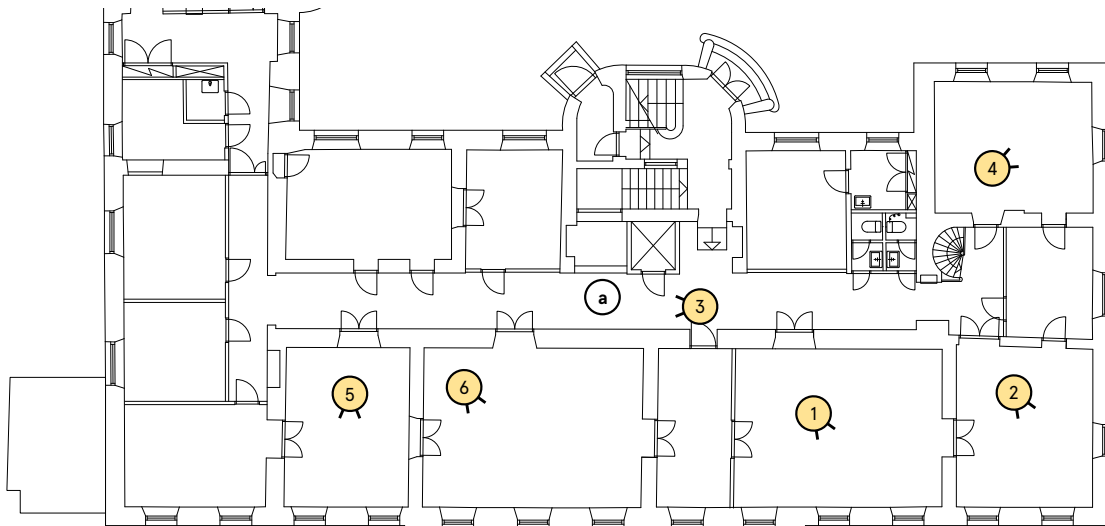

Aulan itäpuolella sijaitsevassa nykyään kokoustilana toimivassa huoneessa on näyttävä ristiholvattu katto. Koristemaalaukset on tehty 1990-luvulla.

Ensimmäinen kerros, runko-osa

Käsiteltävä rakennusosa on korostettu keltaisella.

Sisävalokuvien ottopaikat merkattuna nykytilaiseen pohjapiirrokseen. Pohjapiirros: Senaatti-kiinteistöt.

Ensimmäinen kerros, runko-osa

TILAHAHMOT JA SÄILYNEISYYS

Torin puoleiset huoneet ovat säilyneet pitkälti 1800-luvun paikoillaan paitsi länsipäässä, jossa on pieni, hahmoltaan ei-alkuperäinen tila, joka on kuitenkin ”puettu” 1800-luvun asuun. Keskeiskäytävä on lisätty torinpuoleisen huonerivistön taakse oletettavasti 1930-luvulla. Julkisivun keskellä on ollut porras ja aulatilat 1800-luvulla. Ensimmäisen kerroksen aulaan on ollut käynti suoraan kadun keskeissisäänkäynnistä 1910-luvulla, joka on poistettu 1930-luvun muutosvaiheessa, tällöin porras on yhdistetty 1910-luvun takapihan puoleiseen U-portaaseen. Täysin avoin keskeiskäytävä on luultavasti 1930-luvun muutosten perua. Aulatilan molemmin puolin käytävän takapihan puoleinen seinä on osittain umpinainen puu-lasiseinä, jonka muotokieli on mahdollisesti peräisin 1930-luvulta, mutta nykyiset seinärakenteet ovat 1990-luvulta. Myös käytävän päädyissä on puu-lasiseiniä poikkikäytävien yhteydessä. Länsipäässä on ollut asunnon keittiön porras.

SISÄKATOT

Porrasaulan koristeellinen puukatto on 1913-luvulta. 1800-luvun ristiholveja on jäljellä pihan puolen läntisessä huoneessa sekä itäisessä pihan puoleisessa päätyhuoneessa. Myös keskeiskäytävällä on säilynyt yhden alun perin kaariholvatun tilan holvi. Muut katot ovat tasapintaisia ja tasakatot ovat myös alkuperäisiä. Pääsaleissa on entistettyjä koristemaalauksia.

SEINÄT

Seinät on rapattu ja maalattu.

LATTIAT

Vanhoissa pääsaleissa on vaaleaksi maalattu laualattia. Käytävällä ja pihan puolen toimistoissa on marmoroitu liinoleum-matto 1990-luvulta. WC:t on laatoitettu 1990-luvulla. Itäpäädyn lattiassa on jäljellä friisi, ja se on mahdollisesti alkuperäinen. Keskiosan kapean toimistohuoneen laualattia on luultavasti 1930-luvulta, sillä huoneen läpi on ennen sitä mennyt porras. Muiden huoneiden lattioiden ikä vaihtelee. Länsipäädyn laualattiat ovat luultavasti kaikki 1930-luvulta.

LISTAT

Pääsaleissa ovat säilyneet yksinkertaiset, oletettavasti kipsiset kattolistat. Käytävällä on säilynyt vielä yksinkertaisemmat listat, seinän ja katon välinen kulma on pyöristetty ja katon ja seinän raja on molempiin lisätty yksinkertainen lista. Samanlaisia listoja on myös takapihan puoleisissa huoneissa. Puukattoisessa aulaassa on koristeellisempi puinen kattolista. Holvatuissa tiloissa ei ole listoja. Jalkalistat ovat uusittuja ja melko yksinkertaisia.

OVET

Pääsalien ovet ovat korkeita pariovia, ne ovat alkupe räisiä tai alkuperäisen mallin mukaan tehtyjä. Kynnys on tehty kertopuusta ja ne ovat uusia. Ovien listat ovat uusia mutta alkuperäiseen malliin tehtyjä. Mikäli ovet ovat uusia jäljitelmiä, ne on myös tehty vanhoilla valmistusmenetelmillä ja umpipuusta. Myös saranat ovat koristeellista empire-mallia. Toimistoihin on 1990-luvun laakaovia, joissa ovilevyä kiertää yksinkertainen ura. Ovet ovat mahdollisesti samantyyppisiä kuin 1930-luvulla käytetyt ovet.

IKKUNAT

Ikkunoiden ikä vaihtelee. Osassa on samanlaiset helat kuin kellarikerroksen ikkunoissa. Ikkunat ovat kaksilasisia, ja niiden väliin on lisätty 1990-luvulla uusi lämpölasia.

TEKNISET RATKAISUT

Huonetiloiissa kattojen sähköasennukset on tehty pintaan, käytävällä johdatukset on tehty yläpuolelta. Vanhojen rapattujen kattojen kohdalla myös käytävällä johdatukset tehty pintaan.

Tilojen restaurointitavoitteet ovat olleet paikoittain ristiriidassa tilojen nykyisen käyttötarkoituksen kanssa. Ongelmaa on pyritty ratkaisemaan esimerkiksi siirrettävin konttoriseinin.

Huonetilojen värityket ovat peräisin 1990-luvun restaurointivaiheesta ja sävyt pohjautuvat väritutkimuksiin. Värisävyt lämpenevät rakennuksen keskiosaa kohden.

Kerrokseen on järjestetty keskikäytävä 1930-luvun muutosten yhteydessä.

Rakennuksen itäisen pihanpuoleisen ulokkeen päätyhuoneessa on ristiholvattu katto sekä vanha vetotanko.

Ensimmäisen kerroksen torin puoleiset huonetilat ovat pitkälti 1800-luvun tilalahmoissaan. Huoneet ovat nykyisin toimistokäytössä.

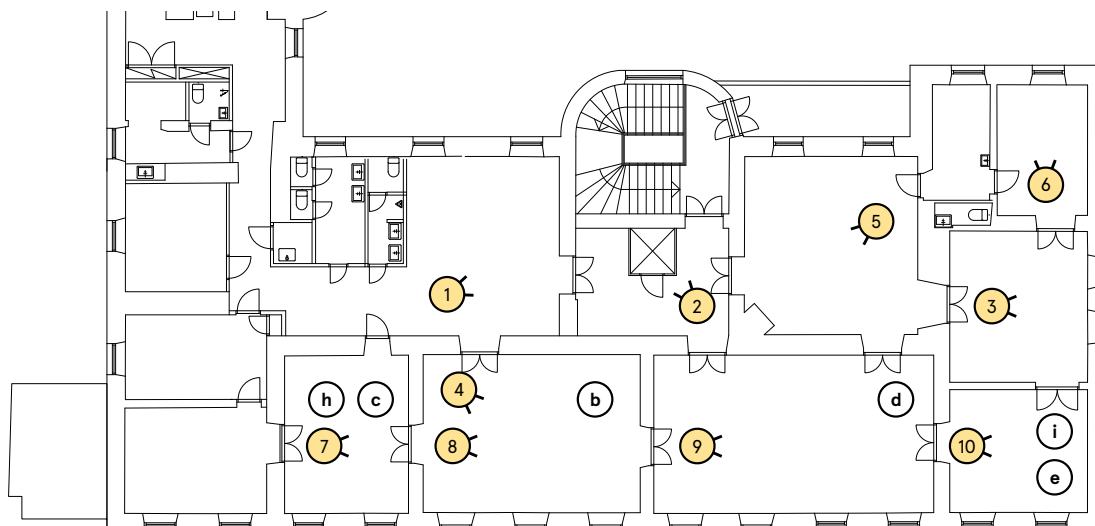

Ensimmäisen kerroksen kahdesta suuresta torin puoleisesta salista itäisempi on keltaiseksi maalattu, se on sisustukseltaan järjestetty avokonttorimaisesti.

Toinen kerros, runko-osa

Käsiteltävä rakennusosa on korostettu keltaisella.

Sisävalokuvien ottopaikat merkattuna nykytilaiseen pohjapiirrokseen. Pohjapiirros: Senaatti-kiinteistöt.

Toinen kerros, runko-osa

SISÄTILAT, RUNKO-OSAN 2. KERROS

TILAHAHMOT JA SÄILYNEISYYS

Päätilat ovat säilyneet lähes täysin 1800-luvun hahmosaan, isoin poikkeus on aulatilta, jossa portaan paikkaa on siirretty 1910-luvulla ja johon on lisätty hissi. Lisäksi WC-tilat on järjestetty entisen piian huoneen paikkeille.

SISÄKATOT

Katot ovat alkuperäisessä tasapintaisessa asussaan, osissa on restauroinnin yhteydessä tehtyjä koristemaalauksia. Aulatilassa on koristeltu lautakatto, joka on samanlainen kuin alemmassa kerroksessa.

SEINÄT

Seinät on rapattuja ja eri värein maalattuja.

LATTIAT

Lattiat ovat keskeisimmissä tiloissa kahdesta laudanleveydestä tehtyä, niin kutsuttua sikaripohjaparkettia. Parketti on massiivitammea ja siinä on ruutukuvio, huonetta ei kierrä friisi. Ruutu on oletuksella 21 x 21 cm. Parketit ovat mahdollisesti 1800-luvun lopusta tai 1900-luvun alusta. Päätyjen tiloissa on lautalattiat, jotka on maalattu muiden tilojen parketteja jäljitellen 1910–1930 välisenä aikana. Kahden huoneen parkettijäljitelmat ovat 1990-luvulta. Itäpäädyn torin puoleisessa huoneessa on muista huoneista poikkeava, friisillinen isoruutuinen parkettijäljelmä.

LISTAT

Samanlaisia yksinkertaisia kipsisiä kattolistoja kuin edellisessä kerroksessa, eli katon ja seinän rajapinta on laakeasti pyörästetty ja reunoilla on yksinkertaiset listat. Jalkalistat ovat samoja kuin alemmassa kerroksessa, yksinkertaisia ja uusia.

OVET

Pääsalien ovet ovat korkeita puupeilisiä pariovia, ovilehdet ovat alkuperäisiä, mutta niissä on myös uusittuja osia, kynnykset ovat oottrattuja ja alkuperäisiä. Ovien listat ovat uusia, mutta alkuperäiseen malliin tehtyjä. Ovien uusitut osat on myös tehty vanhoilla valmistusmenetelmillä. Sarnat ovat yksinkertaisia ja ne on luultavasti uusittu jossain vaiheessa. Toimistoihin on 1990-luvun laakaovia, joissa ovilevyä kiertää yksinkertainen ura. Ovet ovat mahdollisesti samantyyppisiä kuin rakennuksessa 1930-luvulla käytetyt ovet. Itäpäädyn keittiön ovi on jäljitelmä, joka on luultavasti tehty arvokkaan tilan yhtenäisen ilmeen säilyttämiseksi. Aulatilat ovet ovat 1990-luvun lasipariovia, jotka peilaavat hissikuilun teräs-lasirakennetta. Porraskäytävään on lisätty teräs-lasiovi 1990-luvulta.

IKKUNAT

Torin puoleiset ikkunat ovat sisään-ulos aukeavia kaksilasia puuikkunoita. Ulompi puite on profiilin perusteella noin 1930-luvulta. Karmi saattaa olla vanhempi. Sisäpuolinen ikkuna on lisätty 1990-luvulla, eikä siinä ole huullos-ta. Ikkunoiden väliin on asennettu teräspuitteinen ikkuna tiivistysnauhoin. Suunnittelijoiden tarkoituksena on ollut säilyttää vanha ikkuna ja parantaa sitä. Pihan puoleiset ikkunat ovat sisään-sisään aukeavia kaksilasisia puuikkunoita. Sisempi puite on lisätty myöhemmin eikä siinä ole huullos-ta. Ulomman puitteen sisäpuolella on kondensiovesikouru. Puupuitteiden sisäpuolelle on asennettu yksilasin teräspuitteinen ikkuna tiiveyttä parantamaan. Ikkunoissa on uusrenessanssityyliset pitkäsavut, jotka on tehty vanhaa mallia mukaillen, tai mahdollisesti alkupe-räiset helat puhdistamalla ja uudelleen maalaamalla. Sarnoiden perusteella ikkunat ovat 1800-luvulta. Puitteita on korjattu. Joissakin pihan puolen ikkunoissa on niin kutsuttu terveysikkuna-mekanismi. Uuden ikkunalasin karmi on puuta.

TEKNISET RATKAISUT

1930-luvun valuurautaisia iv-säleikköjä. Ripapatterit 1930-luvulta.

MUUT RAKENNUSOSAT

Joitakin 1990-luvun peruskorjauksen yhteydessä paikalle suunniteltuja kiintokalusteita. Itäpuolen salissa on ainoa säilynyt jugend-uuni. Hissikuilun seinät on tehty lasista ja sen rautapuitteet on tyyllisesti pyritty sovittamaan empire-rakennuksen ilmeeseen. Puitteiden koko on mahdollisesti lainattu ympäröivien rakennusosien mitoista. Hissikori on kylmän vihreäksi kuultovärijätty ja puupane-loitu. Seinillä on koristepeilejä. Valaisimet ovat peräisin 1990-luvun peruskorjausvaiheesta, ja ne ovat tilaa varten suunniteltuja. Valaisinmallit ovat kerroskohtaisia.

Eteishallin yhteydessä sijaitseva aulatila avautuu pihan puolelle. Se on maalattu hillityin värein ja huoneessa on 1990-luvun paikalle suunniteltuja kiintokalusteita sekä Juha Leiviskän valaisimia.

Toisessa kerroksessa hissikuilu on lasitettu ja ulkoasultaan aulatilaan sovitettu.

Itään avautuvassa ruokailuhuoneessa on vanha jugend-kalusto.

Suuren salin itäpuolelle sijoittuva torille aukeava vastaanottosali on maalattu roosan väriseksi. Se on myös tunnelmaltaan juhlallinen tila.

Niin kutsuttu jugend-huone avautuu sisäpihan puolelle. Huoneessa sijaitsee rakennuksen ainoa säilynyt kaakeliuuni, joka on jugend-tyylinen.

1990-luvulla tehty keittiö sekä tarjoilukeittiö sijaitsevat rakennuksen pihanpuoleisen itäisen ulokeosan päädyssä.

Torinpuoleisen huonesarjan läpi kulkee yhtenäinen näkymäakseli. Läntisen päädyn vihreässä huoneessa on aluehallinnon työtiloja.

Roosanvärinen huone rakennuksen keskivaiheilla tehtiin 1990-luvun peruskorjausvaiheessa maaherran toimiston vastaanottohuoneeksi. Huoneessa on nähtävillä historiallinen kalusteryhmä sekä vanha kristallikruunu.

Keltaseinäinen juhlasali on 1830-luvun tilalahamossaan ja sen lattia on parkettia. Tila on lääninhallituksen rakennuksen runko-osan suurin huone.

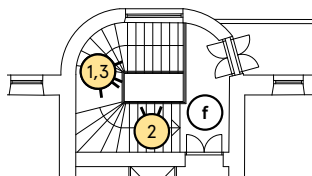

Tilasarjan itäisen päätyhuoneen lattia on ootrattu.

Iso porrashuone

Käsiteltävä rakennusosa on korostettu keltaisella.

Sisävalokuvien ottopaikat merkattuna nykytilaiseen pohjapiirrokseen. Pohjapiirros: Senaatti-kiinteistöt.

Inventointikortti

Iso porrashuone

TILAHAHMOT JA SÄILYNEISYYS

Porrashuone on tilahahmoltaan vuonna 1913 saamassa asussa ensimmäisen ja toisen kerroksen osalta. Porras-yhteys kellariin on järjestetty uudelleen 1930-luvulla. Porras on U-muotoinen ja ulkonurkastaan pyöristetty. Tilassa on erittäin suuri kahden kerroksen korkuinen kaari-ikkuna. Vahtimestarin kopit portaan yhteydestä on purettu 1930-luvulla.

SISÄKATOT

Tilassa on erittäin koristeellinen ja paksu kattolista. Lista on pyöristetty ja siinä kulkee koristemaalausnauha. 1930-luvun osassa on tasakatto ilman kattolistaa.

SEINÄT

Rapattu ja maalattu seinäpinta on jaettu kahteen vyöhykkeeseen. Noin metrin korkuisen tummemman vyöhykkeen yläpuolella on koristekuvio. Samoin kattolistan alapuolella on koristekuvio. Koristekuviot on entistetty 1990-luvulla. Ikkunaa reunustaa yläpuolelta rapattu kaari-aihe.

LATTIAT

Porrastasanteet ovat mosaiikkibetonilaattaa, jossa friisin muodostaa punainen laatta ja keskiosan vaalean alueen laatta, jossa on runkoaineena valkoinen kivi. Porrasaskelmat ovat punaista mosaiikkibetonia. Uuden portaankohdalla lattia vaihtuu 1930-luvun harmaaseen mosaiikkibetoniin, ja myös porrasaskelmat ovat samaa betonia. Kiviaineessa on mustaa ja valkoista sekaisin. Ylemmät tasanterteet on käsitelty samalla tavalla kuin alatasanne.

LISTAT

Puinen alkuperäinen jalkalista on säilynyt porrashuoneessa. 1930-luvun puolella jalkalista on ainoastaan maalattu seinään.

OVET

Ulko-ovi on tummaksi ootrattu pariovi, jonka peileissä on salmiakkikuvio. Ovi on alkuperäinen. Sekundäärinen ulko-ovi on 1990-luvun uritettu laakaovi. Kerrostaso-ovet ovat teräs-lasiovia 1990-luvulta. Parvekkeen ovi on kaksilehtinen pariovi 1910-luvulta, ylimmät peilit ovat lasia ja puitejako on tyypillinen 1910-luvulle.

IKKUNAT

Kaari-ikkuna on uusittu vanhan mallin mukaan, luultavasti 1990-luvulla. Ensimmäisessä kerroksessa on puurakenteinen sisäikkuna, joka on aiheiltaan uusrenessanssiin viitteenä. Toisessa kerroksessa on kaksi sisäikkunaa, jotka on tehty 1913, mutta niissä on nyt 1990-luvun kuusiruutuiset teräsikkunat.

TEKNISET RATKAISUT

Toisen kerroksen tasannetta kannattaa teräspalkki, jonka alla on koristeelliset uusrenessanssityyliset konsolit. Oviaukon yllä on teräshehikko. Seinässä on säilynyt maalausfragmentti vanhasta aulatilasta. Portaassa on jäljellä koudut mattotankoja varten.

MUUT RAKENNUSOSAT

Portaan kaide on koristeellinen lattaraudasta taottu kaide, jonka käsijohde on ootrattua puuta. Kaiteen tolpat ovat suoria ja niissä on messinkinen pallopää. Ulkoseinällä kiertää seinään kiinnitetty puinen ootrattu käsijohde. Molemmat ovat alkuperäisiä. 1930-luvun puiset käsijohteet on kiinnitetty suoraan seinään, ne ovat profiililtaan pyöreät.

Porraskäytävästä valoa on tuotu rakennuksen sisempiin osiin sisäikkunoin.

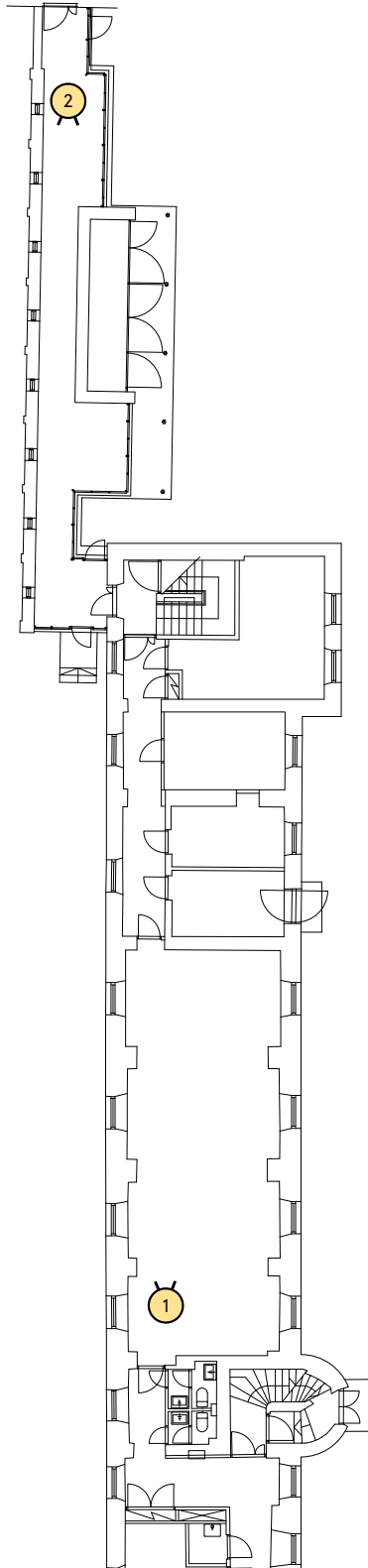

Porrashuoneen kaarimuotoinen ikkuna on rakennuksen suurin. Myös tyyllisesti se poikkeaa ulkoa katsottuna kaikista muista rakennuksen ikkunatyypeistä.

Porraskäytävän koristelu on runsasta ja tyyllisesti empirearkkitehtuurista poikkeavaa.

Ensimmäinen kerros, pihasiipi

Käsiteltävä rakennusosa on korostettu keltaisella.

Sisävalokuvien ottopaikat merkattuna nykytilaiseen pohjapiirrokseen. Pohjapiirros: Senaatti-kiinteistöt.

Ensimmäinen kerros, pihasiipi

TILAHAHMOT JA SÄILYNEISYYS

Pihasiiven tilat eivät vastaa alkuperäistä pohjapiirrosta juurikaan. Kirjastosali on palautettu alkuperäiseen tilahahmoonsa. Muilta osin ensimmäisen kerroksen tiloja on jaettu pienempiin toimistoihin ja siipeen on järjestetty siivokäytävä. Alkuperäisessä suunnitteluratkaisussa pihasiipi koostui läpikuljettavasta huonesarjasta. Alkuperäisten huonetilojen hahmoja voi nähdä käytävätilaa rytmittävistä kattopalkeista. Tilat ovat pitkälti säilyneet 1990-luvulla toteutetun peruskorjauksen asussa.

SISÄKATOT

Käytävä- ja toimistotilojen sisäkatot ovat tasakattoja. Päätyporrashuoneen viereisessä toimistohuoneessa on kappaholvit. Kirjastosalin katteena on neljän ristiholvin sarja. Kirjastosalin eteläpuolella on yksi ristiholvi lisää, joka on katkaistu keskeltä väliseinällä. Katot on maalattu vaaleiksi.

SEINÄT

Seinät ovat rapattuja ja maalattuja. Päävärinä on vaalea harmaan sävy, kirjastossa seinien väri on vaalean sininen.

LATTIAT

Kirjastosalin lattiana on maalattu laulattia, laudat näytävät melko uusilta, ne ovat todennäköisesti 1990-luvulta. Eteläisemmissä käytävä- ja toimistotiloissa on vihertävä, marmorikuviainen linoleum. Pohjoisempien käytävä- ja toimistotilojen lattia on harmaata pilkkuvioista linoleumlaattaa. Päädyn porrashuoneen lattia on vaaleaa mosaiikkibetonia valkoisella kiviaineella, oletettavasti 1990-luvulta.

LISTAT

Kirjastosalin lattialista on muita tiloja korkeampi, se on tumman harmaaksi maalattu ja melko yksinkertaisen muotoinen. Kirjastosalissa ei ole kattolistaa. Pilastereiden yläosassa on rappauskella toteutettu korkea, koristeellisempi kattolistaosa. Kaikki listat ovat uusia, luultavasti 1990-luvun peruskorjauksen yhteydessä toteutettuja. Käytävätilojen lattialistat ovat matalia ja valkeaksi maalattuja sekä yksinkertaisen muotoisia, käytävätiloissa ei ole kattolistoja. Ovilistat ovat uusia ja yksinkertaisia. Kynnykset ovat puisia ja maalattuja.

OVET

Pääosa ovista on runkorakennuksessakin esiintyviä yksinkertaisia sileitä ovilehtiä, joissa reunan läheisyydessä kulkee yksinkertainen ura. Ovet ovat joko 1990-luvun muutosvaiheesta tai silloin entisöityjä. Pohjoispäädyn porrashuoneessa on 1990-luvun peruskorjauksen yhteydessä lisätty lasi-teräsovi.

IKKUNAT

Ikkunat ovat suurilta osin runkorakennuksen kolmannessa kerroksessa tavattavaa tyyppiä, joissa on pitkä koristeellinen salpa sekä sisäpuolelle lisätty lämpölasikerros. Kirjastosalissa sekä muutamassa muussa kohtaa on käytössä myös toinen ikkunatyyppi, joka vaikuttaa uudemmalta. Ikkunassa on kromiset helat todennäköisesti 1950-60-luvulta ja ne aukeavat sisään-ulos. Näidenkin ikkunoiden sisäpuolelle on asennettu uusi lämpölasit. Kirjastosalin ikkunalaseista osa aaltoilee huomattavan paljon, joten nämä lasit ovat luultavasti vanhoja. Osassa ikkunoita on T-muotoiset puitteet ja osa on kahdeksanruutuisia.

TEKNISET RATKAISUT

Levy patterit ovat uudehkoja, ehkä 1960-luvulta. Kirjastosalissa näkyvillä on vesiputkia sekä lattia-avauksia.

MUUT RAKENNUSOSAT

Kirjastosalissa on rautaisia vetotankoja, jotka ovat oletettavasti peräisin 1800-luvulta. Katoissa on yksinkertaiset pallovalaisimet. WC:ssä on vaalea laatoitus.

1990-LUVUN YHDYSKÄYTÄVÄ

Yhdyskäytävä on tilahahmoltaan pitkänomainen, osittain ulkoneva tila. Se on itäpuoleltaan pääosin lasi-teräsrakenteinen ja hyvin avonainen. Länsipuoli on betoniseinää ja siinä on tasavälein pieniä yläikkunoita. Lattia on harmaata betonipintaa. Käytävän puolivälissä oleva umpinainen betoniosa lienee aiemmasta rakennusvaiheesta, siinä on yksittäinen vanha ilmastointiluukku. Yhdyskäytävä on katettu pulpettikatolla, joka jatkuu katoksena sisäpihalle. Tilassa on yksinkertainen, ohut lattialista. Ovet ovat muuallakin rakennuksessa tavattua teräs-lasiruudukollista tyyppiä.

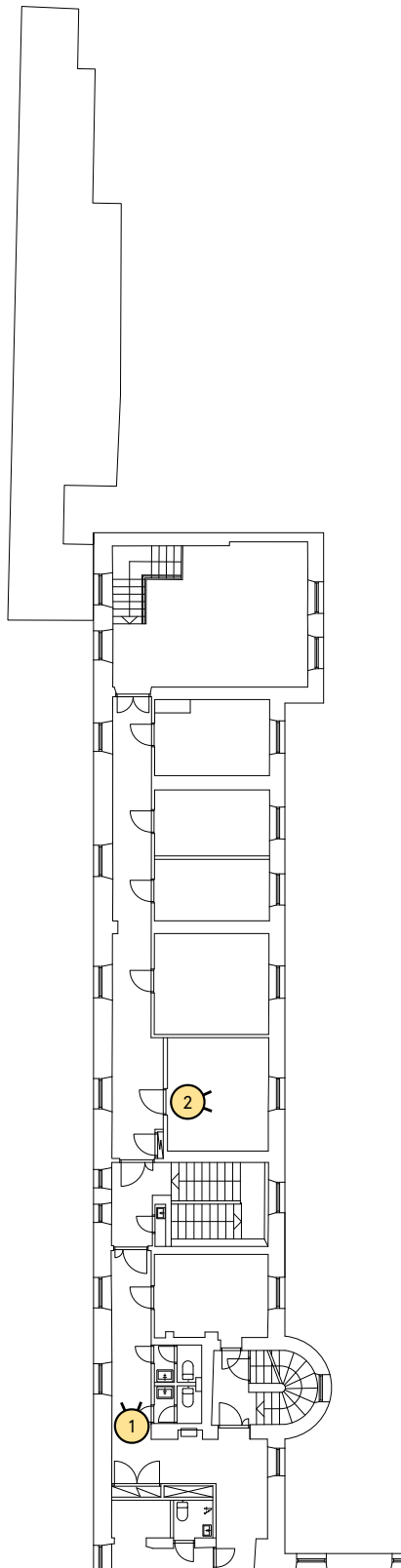

Nykyinen kirjastosali palautettiin alkuperäiseen, yhtenäiseen asuunsa 1990-luvun peruskorjauksessa. Kuvassa lähimpänä näkyvän holvin paikalla oli eräässä vaiheessa porras, joka purettiin ja holvi palautettiin betonirakenteisena alkuperäisen rakenteen kaltaiseksi.

1990-luvun yhdyskäytävän ovat suunnitelleet arkkitehdit Helander ja Leiviskä, ja se avautuu pihan puolelle. Käytävä on valoisa ja sen keskellä on jätekatos.

Toinen kerros, pihasiipi

Käsitteltävä rakennusosa on korostettu keltaisella.

Sisävalokuvien ottopaikat merkattuna nykytilaiseen pohjapiirrokseen. Pohjapiirros: Senaatti-kiinteistöt.

Toinen kerros, pihasiipi

TILAHAHMOT JA SÄILYNEISYYS

Toisen kerroksen yleinen tilahahmo ei vastaa alkupe-
räistä pohjaratkaisua. Tilaan on järjestetty ensimmäisen
kerroksen tavoin sivukäytävä ja huoneita on pilkottu pie-
nemiksi toimistoiksi. Alkupe-
räisten huoneiden hahmon
näkee käytävällä kattopalkeista. Nykyisen taukokuoneen
kohdalla on joskus ollut porras, joka on purettu kirjas-
tosalin uudelleenavaamiseksi. Porras on ollut erotettu
palo-ovien, mutta nykytilassa käytävä on yhdistetty koko
matkalta. Pohjoispäädyn porras on kokonaan 1990-luvun
muutosvaiheesta.

SISÄKATOT

Runkorakennuksen paikkeilla eteläpäädyssä on tasakatot.
Käytävän katto on kokonaan tasakattoa, mutta katossa
on vielä näkyvillä vanhojen huonetilojen hahmoja palk-
keina. Eri palkkien väleissä kattopinta vaihtelee. Käytävän
keskivaiheilla yhdessä välikössä on paksu rapattu koris-
teellinen kattolista. Siitä etelään olevassa välissä on hyvin
hento mutta korkea kattolista. Osassa käytävätiloja kat-
toa on tuotu alas hieman ja sitä kiertää pieni ura.

SEINÄT

Seinät on rapattu ja maalattu läpi kerroksen vaalean-
harmaan sävyiseksi. Listat ja muut valkoiset osat on
toteutettu öljymaalilla. Toimistojen ohuet seinät ovat
puu-lasirakenteisia, ne ovat samaa tyyppiä kuin runkora-
kennuksessa ja peräisin 1990-luvulta.

LATTIAT

Käytävä- ja toimistotilojen lattia on harmaanhertävää
marmorikuvioista linoleumia. Päädyn porrashuoneen lat-
tia on vaaleakiviaineista mosaiikkibetonia.

LISTAT

Osassa käytävätiloja ei ole kattolistaa ollenkaan. Osassa
on hyvin hennosti pinnasta kohollaan oleva, korkeahko ja
yksinkertainen valkoiseksi maalattu lista. Listat on maa-
lattu valkoisella öljymaalilla. Lattialista on yksinkertainen
ja vaaleaksi maalattu, se on uusi, oletettavasti 1990-lu-
vulta. Ovilistat ovat myös yksinkertaisia ja vaaleita, ole-
tettavasti 1990-luvulta.

OVET

Suurin osa ovista on samaa yksinkertaista sileätä ovileh-
teä kuin ensimmäisessä kerroksessa. Ovilehden reunaa
kiertää ohut ura. Helat vaihtelevat. Lisäksi porrashuo-
neissa on 1990-luvun teräs-lasirakenteiset ruutuovet.

IKKUNAT

Yleisin ikkunatyyppi on muuallakin rakennuksessa esiin-
tyvä 1800-luvun pitkäsalvalla varustettu ja sisälasilla
eristetty ikkuna. Päätyporrashuoneessa ikkunatyyppi on
sama, mutta ilman sisälasia. Toisen kerroksen ikkunat
ovat T-puitteisia.

TEKNISET RATKAISUT

Samanlaiset levypatterit kuin ensimmäisessä kerroksessa.
Paikoin näkyvillä on vanhoja ilmastointiluukkuja. Talotek-
niikkaa ei ole johdettu pintaan. Toimistoissa on ripus-
tetut loisteputkivalaisimet. Käytävällä on yksinkertaiset
pallovalaisimet.

MUUT RAKENNUSOSAT

WC:t ovat vaaleaa laattaa ja samanlaiset kuin muualla ra-
kennuksessa.

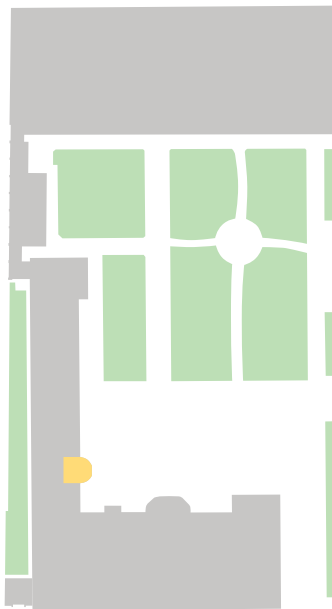

Pitkä sivukäytävä jatkuu läpi pihasiiven länsipuolen. Se on myöhempi muutos, alun perin pihasiipi oli jaettu eri tavoin.

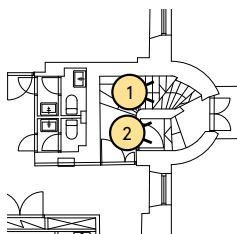

Pihasiiven nykyaikaistetuissa toimistohuoneissa vallitsee hillitty väritys. Huoneiden tilahahmot ovat pääosin peräisin myöhemmistä rakennusvaiheista.

Pieni porrashuone

Käsiteltävä rakennusosa on korostettu keltaisella.

Sisävalokuvien ottopaikat merkattuna nykytilaiseen pohjapiirrokseen. Pohjapiirros: Senaatti-kiinteistöt.

Pieni porrashuone

SISÄKATOT

Kattomuoto mukailee kierreporrasta. Ylätasanteen kattona on tynnyriholvaus, alatasanteella tasakatto. Katot on maalattu vaaleiksi.

SEINÄT

Seinät on rapattu ja maalattu. Seinän alaosa on noin metrin korkeudelle asti turkoosia, jonka jälkeen yläosa on vaaleaksi maalattua.

LATTIAT

Lattia on kiiltävällä harmaalla maalattua betonipintaa. Portaiden pinta on käsitelty samalla tavalla.

LISTAT

Ohut, yksinkertainen jalkalista, joka on maalattu harmaaksi. Kattolistaa ei ole.

OVET

Porrashuoneen ovet ovat 1990-luvun teräs-lasiruutuisia tyyppiä. Ullakolle vievä ovi on yksinkertainen teräspalo-ovi. Alakerran pihalle vielä ovi on uusi ja yksinkertainen.

IKKUNAT

Porrashuoneen ikkuna on eri tyyppiä kuin muut, siinä on T-jako ja se on kaksilasinen, mutta sisälasi ei ole jaettu keskeltä. Ikkunassa ei ole heloja ja se on mahdollisesti ylhäältä tai alhaalta saranoitu, molemmilla sivuilla on ikkuna-avaimen reiät. Yläikkuna aukeaa sivulta ja sisään.

TEKNISET RATKAISUT

Huoneessa on samanlainen levy patteri kuin muualla kerroksessa.

MUUT RAKENNUSOSAT

Käsi- ja jalkajohde on yksinkertainen puujohde, se on profiililtaan pyöreä, tumman värinen ja lakattu. Se on kiinni seinässä messinkitangoilla.

MUITA HUOMIOITA

Ullakolle jatkuessaan porras muuttuu tiilipintaiseksi. Pintaa ei ole käsitelty. Kattotuolirakenteet lepäävät tiilien päällä. Ullakolla on yksilasiset, kaksiruutuiset yläikkunat. Uuden teräsoven takana on säilynyt vanha rautaportti, se on ajoitukseltaan luultavasti portaan rakennusajankohdan tienoilta. Ullakko on muuten uudenaikaistettu, mutta vanhat kattorakenteet näkyvät silti hyvin.

Pihasiiven pienempi, 1800-luvun lopussa lisätty porras on ainoa, joka johtaa ullakolle. Porras on tehty palvelijoiden käyttöön ja sen koristelu on niukkaa.

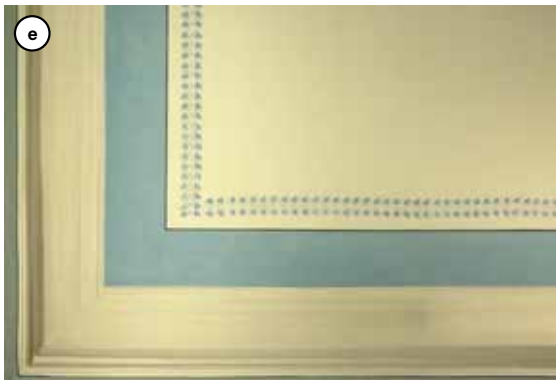

Pihasiiven portaikon ullakolle johtava osa on sisätiloiltaan rappaamaton.

Ullakko on kylmää tilaa ja sen rakenteissa on nähtävillä useita ajallisia kerrostumia.

Katot ja lattiat

Kattojen maalatut friisikoristeet toteutettiin 1990-luvun entistämistöissä osittain lastulevykerrosten ja tapettien alta löytyneiden vanhojen maalausten mallien mukaisesti. Vasemman yläkulman koristeellinen lautakatto ensimmäisen kerroksen aulatilassa on oletettavasti peräisin 1800-luvun lopun muutosvaiheesta. Kattojen sijainnit on merkitty kirjaimin kappaleessa aiemmin esitettyihin pohjapiirroksiin.

Osassa kellaritiloja on säilynyt alkuperäinen 1800-luvun kalkkivilattia. Lattian sijainti on merkitty aiemmin kappaleessa esitettyyn kellarin pohjapiirrokseen.

Aitoa parkettia on käytetty ainoastaan toisen kerroksen maaherran edustustilojen keskeisimmissä huoneissa, esimerkiksi suuressa juhlasalissa. Vähemmän julkisluontoisissa toisen kerroksen huoneissa on käytetty ootrausta parkettivaikutelman aikaansaamiseksi. Lattioiden sijainnit on merkitty kirjaimin kappaleessa aiemmin esitettyihin pohjapiirroksiin.

Virastotalo

Lääninhallituksen pitkään jatkunutta tilanpuutetta lähdettiin 1960-luvun alussa ratkomaan uudisrakennushankkeella. Tämä tarkoitti Engelin suunnittelemaan piharakennuksen purkua uuden toimistopalatsin tieltä.

Kun Birger Jaarlin katu 15 uudisrakennus valmistui, siirtyi sinne vanhasta rakennuksesta useita

toimintoja. Rakennus oli moderni ja edustava, se vastasi valmistuessaan vanhaa rakennusta paremmin käyttötarkoitustaan. Muun muassa lääninmaaherran toimisto, asunto ja edustustilat sijoitettiin tämän uudisrakennuksen ylimpään kerrokseen.

Jonas Cedercreutz (vas.) ja Helge Railo (oik.). TFIFF-matriikkelit 1965 & 1973.

4.1

Arkkitehdit Cedercreutz ja Railo

Jonas Cedercreutz syntyi Helsingissä 18.1.1914 Cedercreutzin vapaaherrasukuun. Ylioppilaaksi hän kirjoitti vuonna 1931 ja valmistui arkkitehdiksi Teknillisestä korkeakoulusta vuonna 1937. Suvussa hänellä oli useita arkkitehtejä sekä myös kuvataiteilijoita. Helge Railo syntyi Turussa 29.3.1916, kirjoitti ylioppilaaksi 1935 Turun klassillisesta lyseosta ja valmistui arkkitehdiksi 1942 Teknillisestä korkeakoulusta.⁵⁷

Vuonna 1945 Cedercreutz ja Railo perustivat yhteisen arkkitehtitoimistonsa, Cedercreutz & Railon, jonka johdossa he työskentelivät aina vuo-

teen 1963 saakka, jolloin toimisto hajosi. Toimiston merkittävin työ lienee ollut 1954 valmistunut Jyväskylän keskussairaala (Keski-Suomen keskussairaala). Muutoin heidän työlistalleen lukeutuu muun muassa siunauskappeleita, yksityistaloja sekä varastorakennuksia. Heidän käsialaansa on Ahvenanmaan merenkulkumuseon rakennus Maarianhaminassa. He myös menestyivät muun muassa Turun yliopiston kirjaston, Suomen Punaisen Ristin reumasairaalan sekä Kivelän sairaalan suunnittelukilpailuissa.

Hämeenlinnan lääninhallituksen uudisrakennuksen lisäksi he ovat suunnitelleet ulkoisesti

⁵⁷ *Diplomi-insinöörit ja arkkitehdit 1973, matrikkeli*

samantapaisen toimistorakennuksen Helsingin Unioninkadulle, rakennus valmistui 1960-luvun alkupuolella hieman ennen Hämeenlinnan virastotaloa. Se esiteltiin kattavasti *Arkkitehti*-lehdessä. Unioninkadun toimistorakennus suunniteltiin Victor Ek -yhtiölle ja se muistuttaa suunnitteluratkaisultaan sekä mittakaavaltaan Hämeenlinnan virastotaloa. Rakennuksessa oli avonaisempi pohjakerros kahdella hissitornilla varustettuna ja samantyyppinen lasi-alumiinijulkisivu. Unioninkadun pohjaratkaisu perustui yhteen keskuskäytävään, kun taas Hämeenlinnassa käytettiin kaksoiskäytävää. Silti esimerkiksi toimistot käytävänpuoleisine kiintokalusteratkaisuineen muistuttavat huomattavasti toisiaan.⁵⁸

58 *Arkkitehti* 1-2/1964.

Cedercreutzin ja Railon yhteistoiminnan päätyttyä 1963 Cedercreutz jatkoi ammattinsa harjoittamista omaa nimeään kantavassa toimistossa. Hänen myöhempiin töihinsä lukeutui muun muassa setänsä kuvanveistäjä Emil Cedercreutzin mukaan nimetyn Harjavallassa sijaitsevan museon piirtäminen. Helge Railon jatkoi uraansa erityisesti sairaalarakennusten suunnittelun parissa, josta hänet erityisesti tunnetaan. Railon suunnittelemiin sairaalarakennuksiin kuuluvat muun muassa Päijät-Hämeen keskussairaala, Auroran sairaala, Rauman sekä Forssan sairaalat. Sairaaloiden ohella Railo suunnitteli myös muita julkisia rakennuksia, esimerkiksi kouluja, terveyskeskuksia, hallintorakennuksia sekä hotelleja, pankkeja ja pientaloja.⁵⁹

59 *Diplomi-insinöörit ja arkkitehdit* 1973, matrikkeli

4.2

Suunnitteluratkaisu

Yleisilme ja tilajäsentely

Rakennus on ulkoasultaan selkeälinjainen modernistinen 1960-luvun toimistotalo. Siinä on viisi pääkerrosta sekä kellari ja molemmiin puolin sisäänvedetty ullakkokerros. Myös viides kerros on vedetty sisään vanhan lääninhallituksen talon vastaiselta puolelta. Rakennus on jalanjäljeltään tasaisen suorakaiteen muotoinen ja se peittää tonttinsa koko pohjoisreunan. Valmistuessaan rakennuksen viereisillä tonteilla oli matalat puurakennukset, jotka olivat irrallisia virastotalosta. Nykytilassaan rakennuksen itäpuolella on siihen kiinni rakennettu, samaa mittakaava edustava rakennus. Länsipuoleltaan rakennus on yhä irrallaan naapuristaan.

Virastorakennuksen pohjakerros on keskiosaltaan kokonaan avonainen, rakennuksen päämassa on nostettu pilareiden päälle. Sekä länsi- että itäisivuilla on kompaktimmat, muusta rakennusmassasta sisään vedetyt kerrosmassat, joista itäiseen sijoitettiin pääaula portaitse, kaksi hissiä sekä vahtimestarin asunto. Lännen puoleiseen sijoitettiin yksityisluontoisempi porraskäytävä lähinnä maaherran asunnon käyttöön. Portaaseen liittyi kaksi hissiä, joista toiseen astuttiin suoraan eteishallista ja se vei ainoastaan maaherran asuin- ja edustuskerrokseen. Toinen hissi avautui eteishallin yhteydessä sijaitsevaan rappukäytävään. Kerrosmassaan oli näiden

lisäksi sijoitettu talonmiehen asunto peilikuvana vahtimestarin asunnolle. Pohjakerroksen aulatiloissa on suoraan lattiarajasta alkavat lasiseinät, joilla ulko- ja sisätilan rajaa on häivytetty.

Rakennuksen toimistokerrokset seurasivat kaikki pääpiirteiltään samaa kaavaa. Jokainen kerros rakentui kaksoiskäytävän ympärille, joka kulki rakennuksen keskilinjassa pitkittäin. Kahden käytävän väliin sijoitettiin WC:itä, varastoja, arkistoja ja muita aputiloja, joille valon saanti ei ole oleellista. Käytävien molemmiin puolin sijoitettiin toimistot sekä muut työtilat.

Muusta suunnitteluratkaisusta poikkeaa viides kerros, johon oli sijoitettu vanhasta lääninhallituksen talosta pois siirretty maaherran asunto, sekä maaherran edustustilat näihin liittyvine palvelijantiloihin. Maaherran asunnon yksityisluontoisemat tilat oli ryhmitelty kerroksen itäpäähän, johon myös maaherran käyttöön tarkoitettu yksityishissi avautui. Eteishallin ympärille oli ryhmitelty olohuone, kirjasto, ruokasali sekä sisäpihan puolelle makuuhuoneet. Koko kerroksen levyinen parveke sijoitettiin kerroksen pihan puoleisella reunalla. Kerroksessa oli kaksi keittiötä, pienempi itäinen keittiö maaherran perheen yksityiskäyttöön sekä suurempi tarjoilukeittiö länsipäässä edustustilaisuuksia

varten. Kerroksen keskivaiheilla oli suuri juhlasali, ruokasali, neuvottelu- ja kokousshuone sekä henkilökunnan aamiais- ja virkistys huone. Lisäksi lännen puolella oli toinen eteisaula vieraiden vastaanottoa varten edustustilaisuuksissa.

Rakennuksen ullakkokerros oli huomattavasti muuta rakennusmassaa kapeampi, eikä se erotu katutasosta. Ullakkokerroksessa oli lähinnä hissikonehuoneet sekä ilmastointikonehuoneet. Lisäksi sinne oli sijoitettu maaherran asunnon sauna pienellä terassilla.

Rakennuksen kellariin oli sijoitettu teknisten ja aputilojen lisäksi arkistotilaa sekä suuri autotalli, johon oli kulku Birger Jaarlin kadun puoleista rampia pitkin.

Materiaalit

Julkisivujen päämateriaalit niin sisäpihan kuin kadun puolelle ovat harmaaksi sävytetty julkisivulasi sekä anodisoitu luonnonvärinen alumiini ikkunoiden puitteina. Pohjakerroksessa näkyvillä olevissa pilareissa käytettiin hiottua tummanharmaata betonia. Lyhyillä itä- ja länsisivuilla pääasiallinen julkisivumateriaali

on sileäksi rapattu, valkoinen betoni. Länsipäädyssä on myös pienet ikkunarivit.

Rakennus on teräsbetonirakenteinen. Sen pohjoisen ja etelän puoleiset ulkoseinät olivat kantamatomia. Itse rakenteena oli teräsbetoninen pila-ri-palkkivahvisteinen laattajärjestelmä, jonka eteen lasijulkisivut ripustettiin. Ikkunat olivat puukehyksisiä, mutta ulkoa alumiinipäällystettyjä.⁶⁰ Kantamatomat väliseinät olivat pääosin tiiltä tai puurunkoisia kevytseinä.⁶¹ Rakennus valettiin paikalla.⁶²

LVI

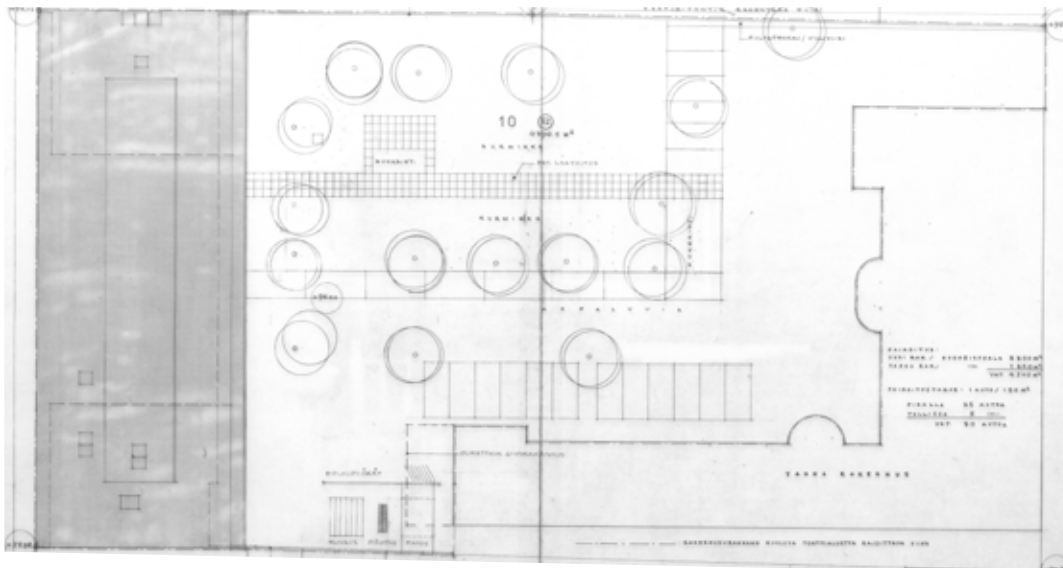
Rakennus oli keskuslämmitetty. Sen ilmastointiin käytettiin sekä painovoimaista ilmanvaihtoa että koneellista ilmanvaihtoa. Ilmanvaihto- ja muut kanavat vedettiin alakaton yläpuolelle.⁶³

60 Cedercreutz & Railo 1964, 31–46.

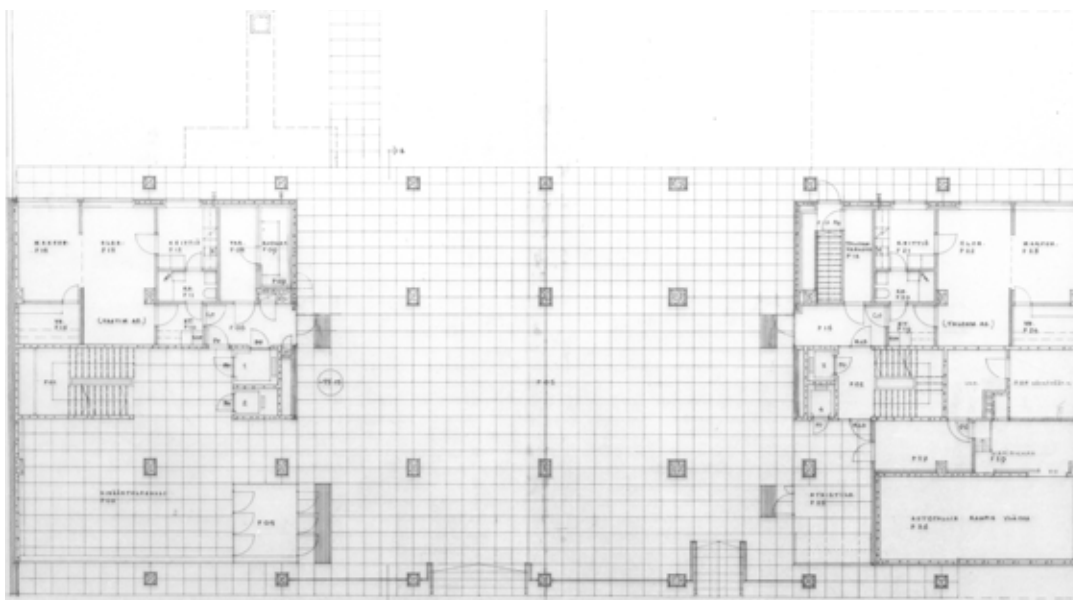
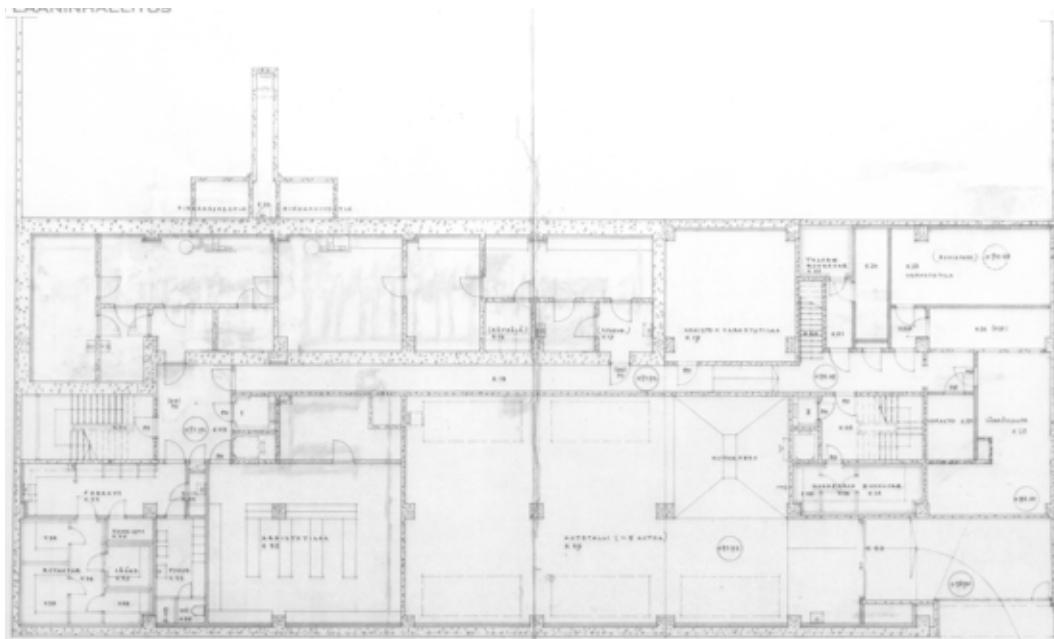
61 Cedercreutz & Railo 1964, 37–45.

62 Cedercreutz & Railo 1964, 7.

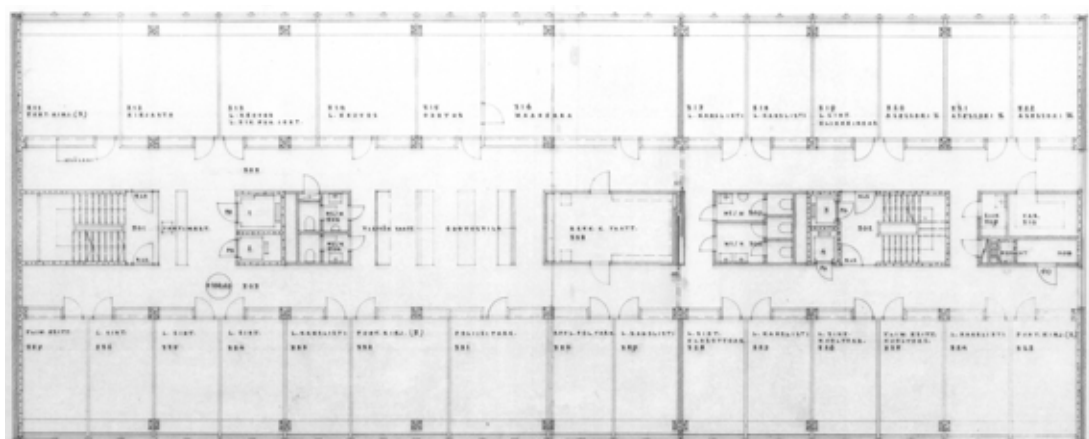
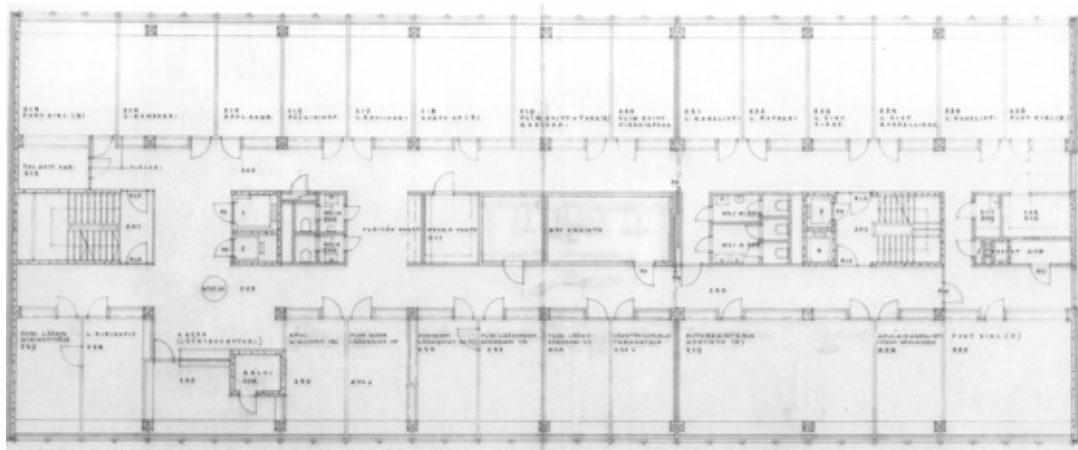
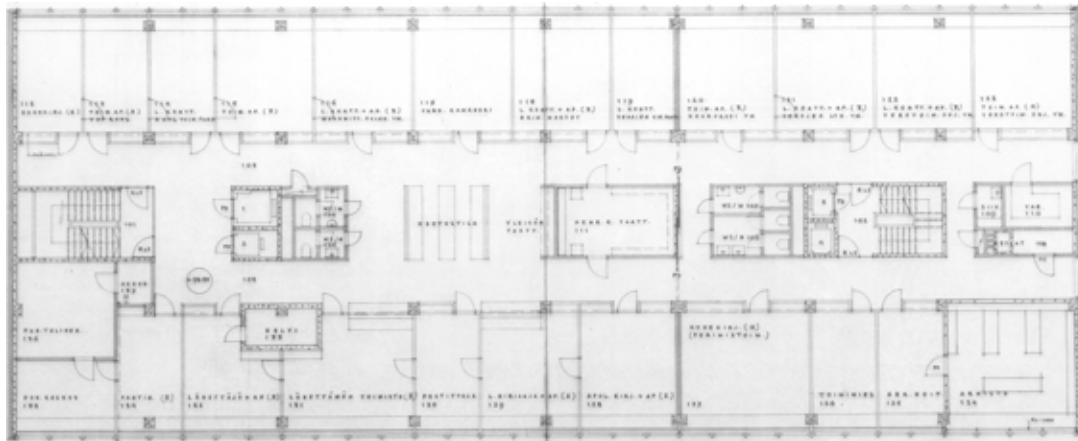
63 Cedercreutz & Railo 1964, 35–37.

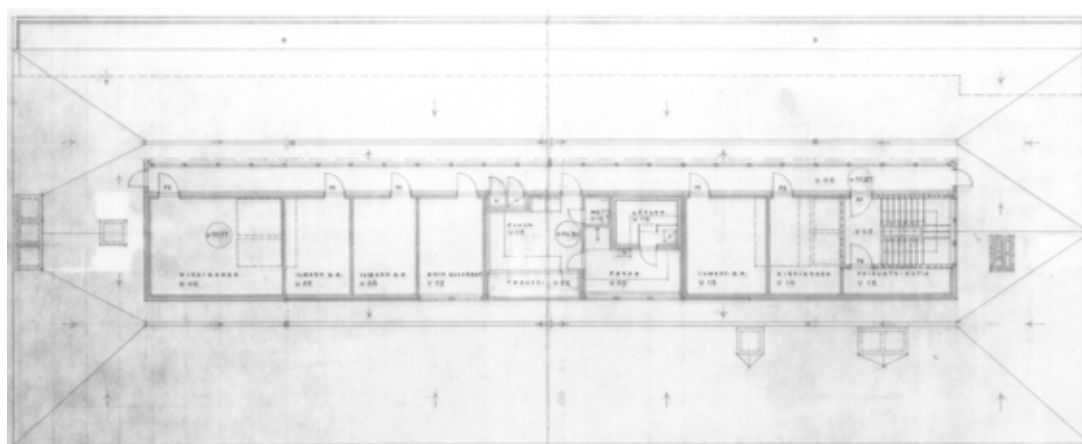
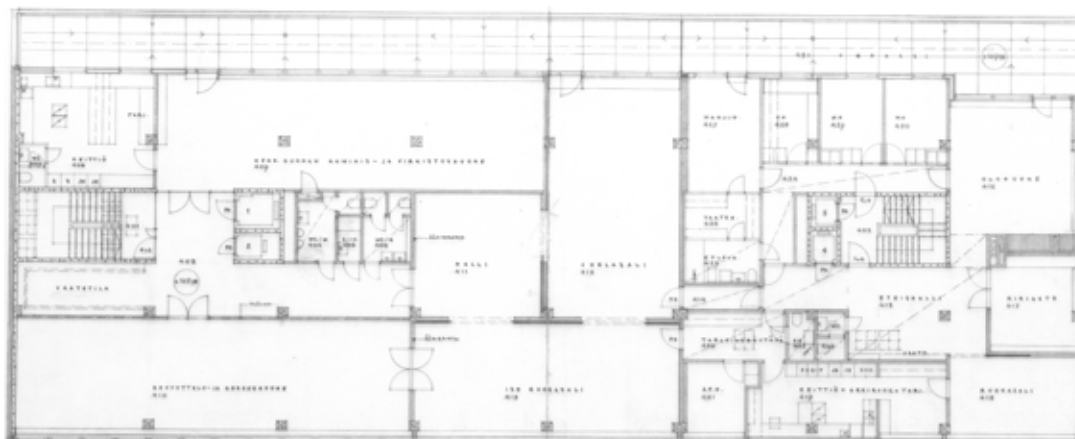
Jonas Cedercreutzin ja Helge Railon virastotalon alkuperäispiirustukset on päivätty 9.1.1963. Kuvassa asemapiirros ja pihasuunnitelma. Kansallisarkisto.

Jonas Cedercreutzin ja Helge Railon virastotalon alkuperäispiirustukset on päivätty 9.1.1963. Kuvissa ylhäältä alkaen kellari sekä ensimmäinen kerros. Kansallisarkisto.

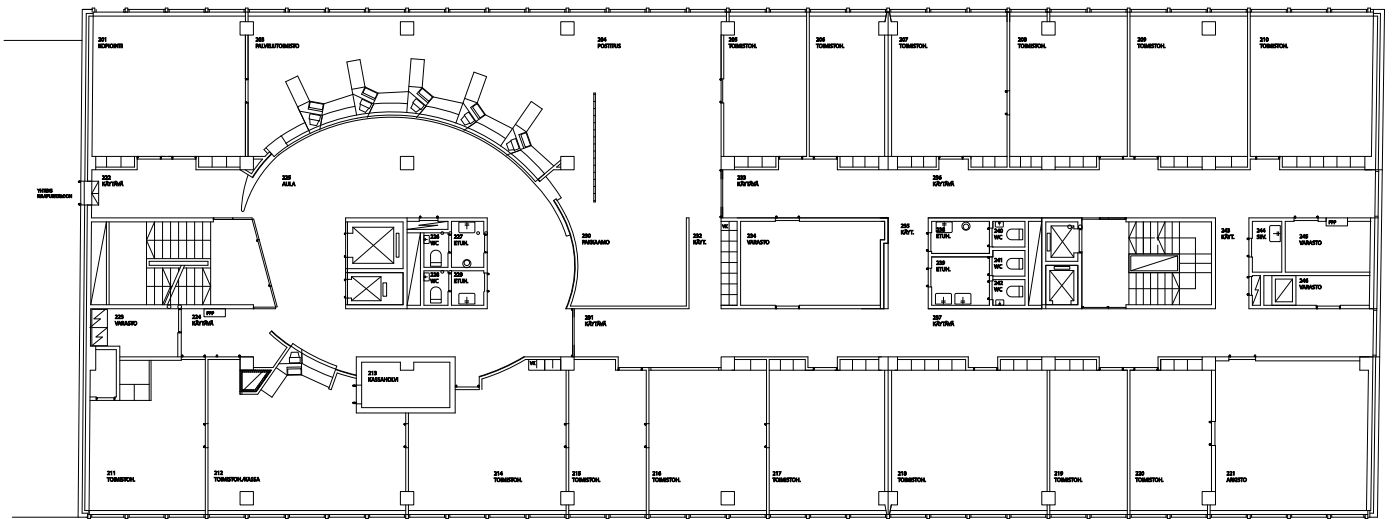
Jonas Cedercreutzin ja Helge Railon virastotalon alkuperäispiirustukset on päivätty 9.1.1963. Kuvissa ylhäältä alkaen kerrokset kaksi, kolme ja neljä. Kansallisarkisto.

Jonas Cedercreutzin ja Helge Railon virastotalon alkuperäispiirustukset on päivätty 9.1.1963. Kuvissa ylhäältä alkaen viides kerros, jossa maaherran asunto sijaitsi, sekä ullakko. Kansallisarkisto.

4.3

Muutosvaiheet

Toisen kerroksen pohjapiirroksessa 1990-luvulta näkyy pyöreämuotoinen vastaanottotila asiakastiskeineen. Pohjaratkaisu palautettiin alkuperäisen kaltaiseksi vuonna 2010.

2. kerroksen sisustusmuutos

1990-luvun puolivälissä rakennuksen toiseen kerrokseen, joka siihen asti oli toiminut muiden toimistokerosten kaltaisesti, toteutettiin idän puolelle vastaanototiskein varustettu julkisluonteinen vastaanottoaula. Sinne sijoituivat virastomestarit, kirjaamo ja läänin kassa. Aula oli muodoltaan pyöreä ja se rakennettiin paikalle yhdistämällä toimistotiloja sekä poistamalla kevyitä väliseiniä. Kerroksen läntinen osa pysyi entisen kaltaisena. Muutoksen suunnittelivat arkkitehti-toimisto Hyvämäki-Karhunen-Parkkinen.

Peruskorjaus 1996

Aiemmista 1990-luvun muutoksista vastuussa olleet arkkitehti-toimisto Hyvämäki-Karhunen-Parkkinen suunnittelivat myös rakennuksen peruskorjauksen, joka toteutettiin vuosina 1996-97.

Ikkunoiden uusiminen 2008

Rakennuksen pohjois- ja eteläjulkisivujen ikkunarivit karmeineen on uusittu alkaen vuodesta 2008. Muutoksen on suunnitellut arkkitehti-toimisto Havas Roseberg oy.

Sisustusmuutos 2010

Kun läänin kassoista luovuttiin 2000-luvun alussa, toisen kerroksen palvelupisteen tiloja muokattiin uudemman kerran. 1990-luvun puolivälissä järjestetty

julkinen aulatilaa on vuonna 2010 suunnitellussa muutosvaiheessa muokattu takaisin alkuperäistä muistuttavaan keskikäytävälliseen toimistohuonejakoon.

Muita muutoksia

1990-luvun lääninhallituksen talon peruskorjauksen yhteydessä uusi virastotalo yhdistettiin vanhaan rakennukseen yhdyskäytävällä. Yhdyskäytävä liittyy virastotalon pohjakerroksen läntiseen osaan ja sen tieltä poistettiin kohdassa ennen sijainnut talonmiehen asunto.

Kun 1990-luvun alun peruskorjaus torinlaidan vanhassa rakennuksessa valmistui, sinne palautui moni aiemmin lisärakennukseen siirretty toiminto, muun muassa maaherran toimisto. Maaherran työsuhteasuntoa ei enää tässä vaiheessa sijoitettu lääninhallituksen rakennuksen yhteyteen, vaan rakennukset muuttuivat puhtaasti toimistotiloiksi.

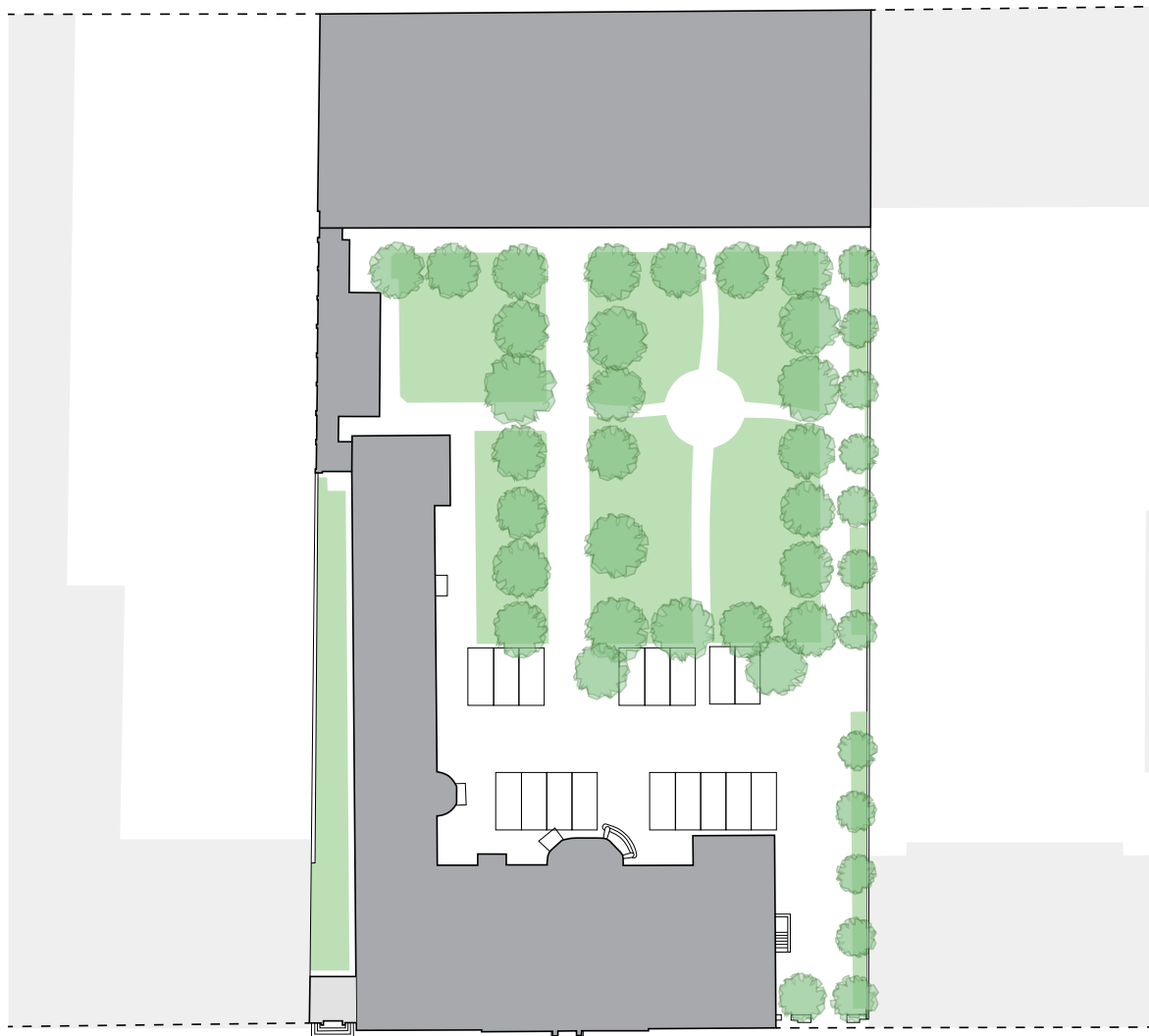
Tässä tilanteessa viidennessä kerroksessa tehtiin muutostöitä, jotta se soveltuisi rakennuksen jääville ja sinne muualta siirtyville toiminnolle. Entinen lääninmaaherran residenssi muuttui kodista edustustiloiksi ja olivat maaherran ja tämän esikunnan käytössä vielä 1990-luvulla. Entiset asuintilat muutettiin toimistokäyttöön, edustustiloista muokattiin iso kokoustila, pienempiä neuvotteluhuoneita, sekä lohkottiin lisätilaa henkilöstöruokalan käyttöön.⁶⁴

⁶⁴ Hannu Vähätalo, sähköposti 27.11.2018, puhelinhaastattelu 12.12.2018.

4.4

Nykytila

Lääninhallituksen talossa suoritettiin sisä- ja ulko-tilakatselmuksia 25.10., 31.10. sekä 2.11.2018. Kenttä-tutkimuksissa tehtyt rakennusosakohtaiset havainnot on kirjattu seuraaviin taulukoihin valokuvien havainnollistettuina. Valokuvauspaikat on merkattu asema- ja pohjapiirroksiin.

Ulkovalokuvien ottopaikat merkattuna asemapiirroksen.

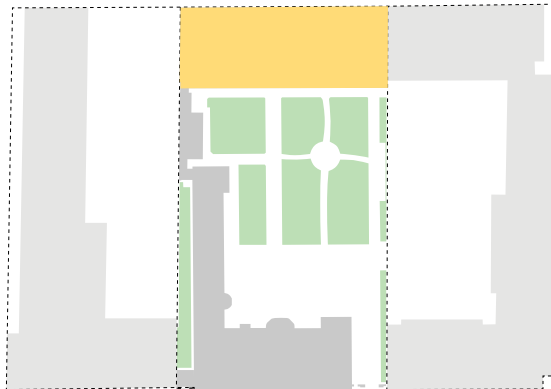
Inventointikortti

Yleistiedot

YLEISKUVA

TONTTI

ARKKITEHTI

Jonas Cedercreutz & Helge Railo

RAKENNUTAJA

Suomen valtio

NYKYINEN KÄYTTÖ

Hallintorakennus

RAKENTAMISAJANKOHTA

1966

KERROSALA

3653 m²

TÄRKEIMMÄT MUUTOSVAIHEET

Peruskorjaus 1996–1997

KÄYTTÖHISTORIA

Rakennus on alusta lähtien ollut hallintorakennuskäytössä. Viidennessä kerroksessa on aiemmin sijainnut maaherran asuin- ja edustustilat, jotka on myöhemmässä vaiheessa muunnettu toimisto-, kokous-, sekä ravintolatiloiksi.

YLEISHAHMO

Rakennus on tyypillinen 1960-luvun toimistotalo. Nelikulmainen, viisikerroksinen rakennus on nostettu pohjakerroksessa pylväiden varaan jättäen alleen ulkotilaa. Ylintä kerrosta on vedetty sisään sisäpihan puolella. Julkisivut ovat nauhaikkunoiden sekä alumiinilevyriivien jäsentämät. Rakennus on vanhasta osasta itsenäinen, mutta yhdistyy siihen myöhemmin rakennetulla käytävällä maantasossa.

SÄILYNEISYYS

Rakennuksen kadunpuoleinen julkisivu on 1960-luvun asun mukainen. Ikkunat on uusittu 2000-luvulla alkuperäisten mukaisesti. Myös pihan puoleinen julkisivu on säilynyt käytännössä ennallaan. Sisätiloissa pääasiallisia tilahahmoja on säilynyt monin paikoin, kerrosten käyttötarkoitukset ovat ajan myötä vaihdelleet ja tiloja on myös sitä myötä mukautettu paikoin. Lähimpänä alkuperäistä asua on rakennuksen kolmas toimistokerros.

Ulkotilat

SOKKELI

Kadun puolen sokkeli on harmaata, tasaiseksi leikattua graniittia. Sokkeli on rakennusmassasta irrallinen ja toimii tasanteena, jonka ylle rakennus on pilarein nostettu. Sokkeli nousee melko jyrkästi länteen päin tontin kaltevuuden vuoksi. Pihan puolella ei ole sokkelia, vaan pohjakerros on suoraan maantasossa.

JULKISIVU

Julkisivu on metallisten välipuittein jäseneltyä ikkunauhuhaa. Puitteiden välissä on tasakokoiset ikkunat, joiden alla on alumiinilevyvyöhykkeet. Puitteet työntyvät ulos julkisivupinnasta ja rytmittävät julkisivua. Pohjakerroksessa julkisivuna on betoniseinää. Länsipäädyn näkyvillä oleva lyhyt julkisivu on myös betonia ja siinä on yksittäisiä ikkunoita, julkisivu näyttää palomuurimaiselta. Ikkunoiden alapaneelit ovat väriltään tumman harmaita ja kiiltäväpintaisia, puitteet ovat vaalean teräksen harmaat. Pihan puoleinen julkisivu on käsitelty samalla tavalla kuin kadun puoleinen, joskin ylin kerros on vedetty sisään pihan puolella.

IKKUNAT

Ikkunat on uusittu 2000-luvulla. Ikkunat ovat tasaisen kokoisia ja muotoisia sekä muodostavat nauhoja. Päädyssä on myös yksittäisiä ikkunoita käytävien päätepisteissä. Pohjakerroksen aulatiloissa on katosta lattiaan ulottuvat lasiseinät.

SISÄÄNKÄYNNIT

Pääsisäännit ovat pohjakerroksessa rakennusmassan alapuolella. Sisäännit on sijoitettu symmetrisesti ja niissä on teräs-lasiovet. Rappuihin käydään lasiseinäisten aulatilojen kautta. Idän puoleinen aulatilatila on avarampi ja enemmän julkisluontoinen. Näiden sisäännitien vieressä on molemmilla puolin myös toisarvoiset sisäännit.

KATTO

Rakennus on tasakattoinen. Katolla on myös ohutmassaisempi kuudes kerros, joka ei näy katutasoon. Alun perin kerroksessa sijaitsi maaherran saunatilat, mutta nykyään se on IV-konehuonekäytössä.

Ulkotilavalokuvat

Virastotalo Sibeliuksenpuistolta luoteesta päin nähtynä. Rakennus on kiinni naapuritalossaan ainoastaan itäpuolelta.

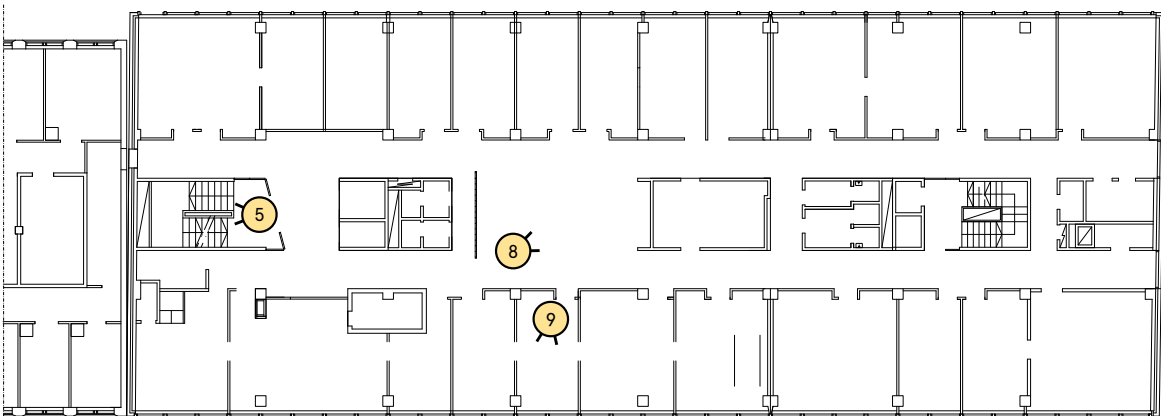
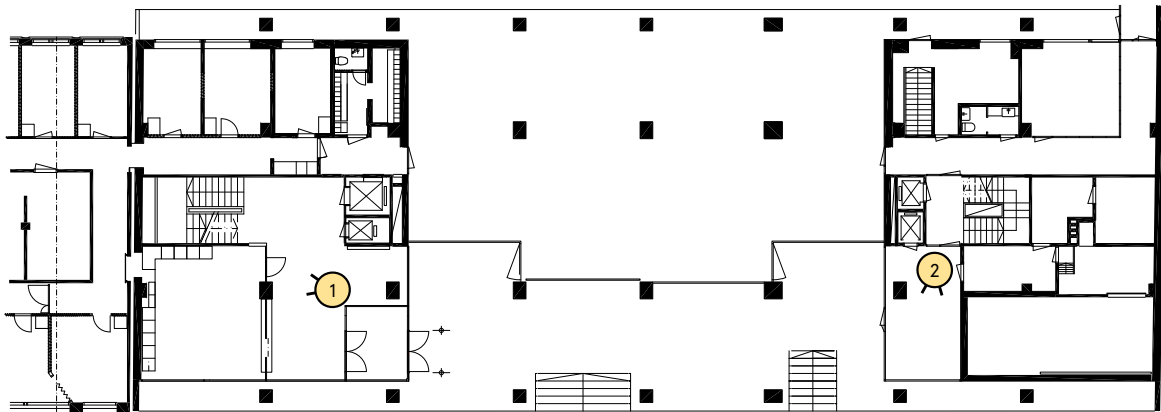

Rakennuksen avonaisesta pohjakerroksesta huolimatta lääninhallituksen talon pihalle ei avaudu Sibeliuksenpuistosta kovinkaan suoraa näköyhteyttä, muun muassa tasoerojen vuoksi.

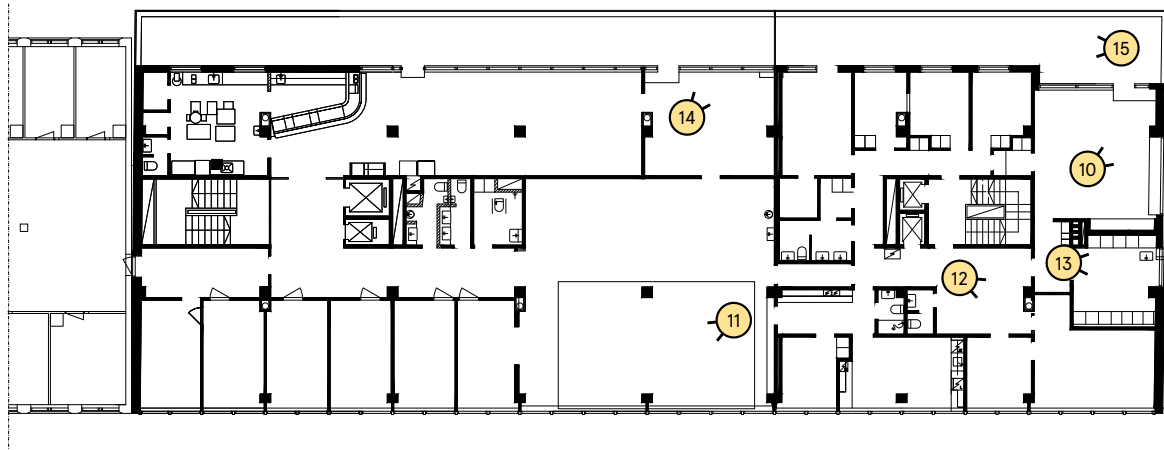
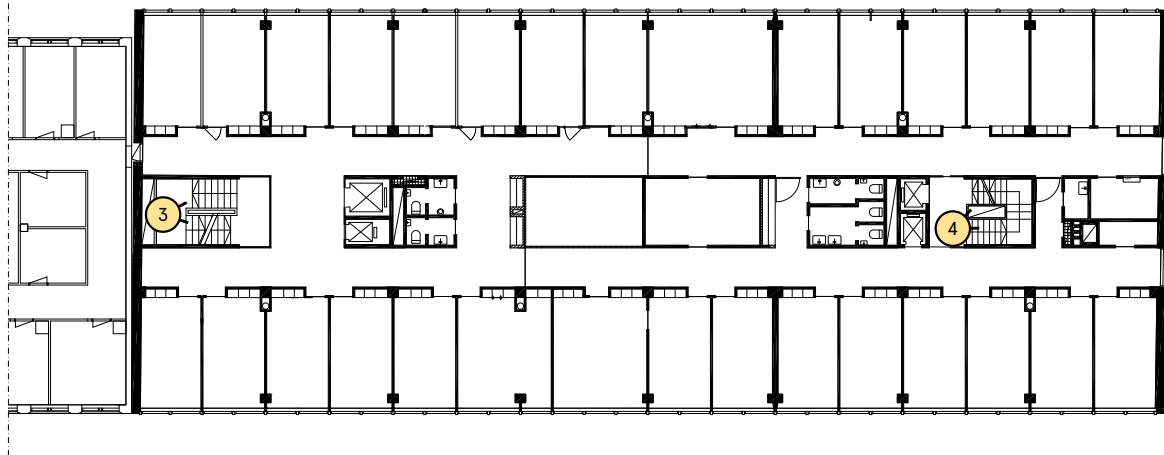
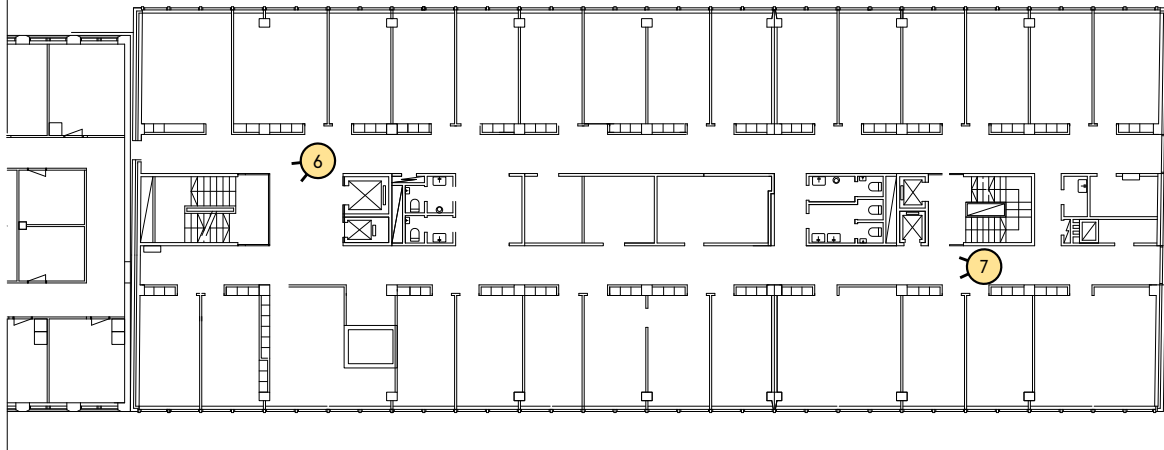
Sisätilat, kaikki kerrokset

Käsiteltävä rakennusosa on korostettu keltaisella värillä.

Virastotalon nykytilaiset pohjapiirustukset. Ensimmäinen ja toinen kerros. Piirroksiin on merkattu valokuvien ottopaikat.
Pohjapiirros: Senaatti-kiinteistöt.

Virastotalon nykytilaiset pohjapiirustukset. Ylinnä kolmas, keskellä neljäs ja alinna viides kerros. Piirroksiin on merkattu valokuvien ottopaikat. Pohjapiirros: Senaatti-kiinteistöt.

Sisätilat

TILAHAHMOT JA SÄILYNEISYYS

Tilahahmot ovat säilyneet lähimpänä alkuperäistä ratkaisua kolmannessa ja osittain neljännessä kerroksessa. Neljännen kerroksen kahta sivukäytävää on jaettu palo-ovilla erilaisiin toiminnallisiin osioihin. Kolmas kerros on kaikkein alkuperäisimmässä asussa. Toinen kerros on ollut 2000-luvulla julkisemman luonteisessa käytössä ja siellä on ollut kaarevanmuotoisten tiskien ympäröimä vastaanottoalue, mutta nykymuodossaan toinen kerros on palautettu lähelle alkuperäisasua kaksoiskäytäväjärjestelyin. Viides kerros on järjestetty osittain uudelleen, se oli alun perin suunniteltu pääosin asuin- ja edustustiloiksi. Viidennen kerroksen maaherran asunnon tilat ovat hahmoiltaan säilyneet pitkälti alkuperäisinä, joitakin väliseinämuutoksia lukuun ottamatta. Ainoastaan tilojen käyttötarkoituksia on muutettu toimistokäyttöön. Pohjakerroksen aulat ovat pitkälti alkuperäisessä tilalahmossaan. Toimistojen kokoja on muutettu ja niiden paikkoja vaihdeltu oletettavasti kaikissa kerroksissa. Alkuperäiset kiinteät kaapit ovat säilyneet monissa paikoin. Kuudennen kerroksen saunatilat on muutettu IV-konehuoneiksi.

SISÄKATOT

Suurimmassa osassa tiloja on valkoinen tasakatto. Johteet eivät ole pinnassa. Toimistokerrosten sisäkatot on laskettu porrashuoneiden kattoja alemmas.

SEINÄT

Seinät ovat rapattuja ja eri värein maalattuja. Pääosin valkoisia tai vaaleansinisiä. Toisessa kerroksessa on käytetty laventelin sävyä.

LATTIAT

Lattiat ovat joka kerroksessa marmorikuvioitua harmaata linoleumia. Porraskäytävän linoleum on hieman eri sävyistä mutta muuten samankaltaista. Pohjakerroksen pääaulassa on kivilaattalattia. Viidennen kerroksen koussalissa on tumma puulattia, joka on mahdollisesti alkuperäinen ja liittyy silloisen maaherranasunnon edustustiloihin.

LISTAT

Tiloissa on ainoastaan kapea, yksinkertainen jalkalista. Kattolistoja ei ole.

OVET

Alkuperäisiä tummaksi käsiteltyjä puuovia on jäljellä ainakin viidennessä, neljännessä ja kolmannessa kerroksessa. Toisen kerroksen ovet on maalattu laventelinvärisiksi, mutta nekin ovat mahdollisesti samoja alkuperäisiä ovia. Heloja on vaihdettu. Porrashuoneissa on alkuperäiset palo-ovet ja seinät messinkirunkoista lankalasisrakennetta.

IKKUNAT

Ikkunat on uusittu vastikään kauttaaltaan päätyikkunoihin lukuun ottamatta. Uusitut ikkunat ovat 2000-luvun puolelta.

TEKNISET RATKAISUT

Johteet on vedetty lasketun katon sisään. Valaisimet on pääosin upotettu sisäkattoon. Joissain tiloissa on ripustettuja loisteputkivalaisimia.

MUUT RAKENNUSOSAT

Pohjakerroksen pääaulassa on uusi, luultavasti 2000-luvulla lisätty vastaanottotiski lasirakenteilla.

MUITA HUOMIOITA

Pääporras sekä sekundääriporras ovat detalleiltaan ja hahmoiltaan alkuperäiset. Viidennen kerroksen länsipäädystä vanhan maaherran asunnon kohdalla on säilynyt erityisen paljon 1960-luvun yksityiskohtia. Joitain kiintokalusteita on myös säilynyt, esimerkiksi komeroita sekä kutsuntapainikkeita. Lisäksi rakennuksessa on alkuperäiset lämpöpatterit ja irtokalusteita, kuten sateenvarjotelineitä. Osissa toimistohuoneita on vanhat tummat parkettilattiat. Huoneiden jakoa on muutettu hieman. Juhlasalissa on lattiassa näkyvissä vanhan väliseinän paikka. Alkuperäinen takka on yhä jäljellä yhdessä toimistohuoneista. Seinässä on myös kevytseinällä peitettynä vanha hissin paikka, joka on alun perin avautunut suoraan maaherran asuntoon. Hissi on pysähtynyt ainoastaan 1/4/5-kerroksissa. Lännen puoleinen rappukäytävä onkin alun perin ollut lähinnä yksityiskäytössä, kun taas idän puoleinen on ollut julkiseen käyttöön. Kuudennessa kerroksessa on ennen ollut maaherran saunasto, mutta nykyisin pelkkiä IV-konehuoneita.

Sisätilavalokuvat

Rakennuksen pääaulaan on lisätty uusi vastaanottotiski 2010-luvun alussa.

Pienempi, lännen puoleinen sisäänkäyntiaula on pitkälti alkuperäisessä asussaan. Tilassa näkyy erinomaisesti arkkitehtien pyrkimys häivyttää sisä- ja ulkotilojen rajapintaa.

Pääporras on muodoltaan yksinkertainen. Alkuperäinen massiivipuinen käsijohde on yhä paikallaan.

Pääporras on takaa valaistu kattoikkunoiden ja pohjakerrokseen asti ylettyvän valokuilun avulla.

Läntinen porras on asultaan vaatimattomampi ja yksityisempään käyttöön tarkoitettu.

Porraskäytävän metallirunkoiset lasiseinät ovat alkuperäisiä.

Kolmannessa kerroksessa on säilynyt runsaasti alkuperäisiä yksityiskohtia, kuten tummia puuovia ja niiden väleihin sijoiteltuja komeroja.

Toisessa kerroksessa kaksoiskäytävän väliosaan on järjestetty 2010-luvun alussa taukotila.

Tyypillinen toimistohuone rakennuksen toisessa kerroksessa.

Vanhat maaherran asuintilat ovat nykyään myös toimistokäytössä. Tiloihin on jäänyt arvokaluksia, kuten kuvassa näkyvät jugendtuolit. Kuvassa näkyvä tila oli alun perin maaherran olohuone.

Kokoussalin kohdalla oli ennen maaherran asuntoon liittyviä edustustiloja joita on väliseiniä purkamalla yhdistelty salin avartamiseksi. Lattiat ovat alkuperäistä parkettia.

Maaherran asunnon entisessä eteisessä on säilynyt paljon 1960-luvun yksityiskohtia, esimerkiksi ovia.

Vanhan asuinhuoneiston lattiat ovat paikoin alkuperäistä parkettia. Myös kiintokalusteita on säilynyt.

Vanhoissa henkilökunnan tiloissa toimii nykyään lounasravintola. Terrassilta avautuu näkymä vanhalle lääninhallituksen talolle.

Viidennen kerroksen terassi on koko rakennuksen mittainen, sillä kerros on vedetty sisään pihan puolelta. Terassi oli jaettu kahteen osaan, joista tässä kuvassa näkyvä oli tarkoitettu maaherran asunnon yksityiseen käyttöön.

5

Piha

5.1

Pihan vaiheet

Jo ensimmäisen, 1700-luvun lopulla valmistuneen maaherran talon aikana silloinen maaherra de Bruce oli istuttanut omalla kustannuksellaan tontin sisäosiin muotopuutarhan. Pohjoinen osa pihaan oli talouspihaa. Torilta johti maaherran talon itäpuolella sijaitsevan portin kautta kulku tontin sisäpihalle, itä- ja länsisivut tonttia oli aidattu. Länsipuolella tonttia, jossa maan pinnan taso laski, oli tehty pengerryksiä ja siellä sijaitsi kaivo. Kaivo on 1700-luvun pihakaaviossa esitetty jokseenkin samassa paikassa, missä se edelleen 1800-luvulla sijaitsi. 1700-luvun lopun sommitelmassa talousrakennuksia oli Engelin U-muotoisen rakennuksen sijaan kaksi erillistä rakennusta ja tontin pohjoisreunaa rajasi portilla varustettu aita.⁶⁵

Engelin pihasuunnitelmassa (päiväty 1834) talouspihan ja maaherran puutarhan jäsenys muistuttaa edelleen 1700-luvun ratkaisua. Ajoportti on edelleen lääninhallituksen talon itäpuolella. 1700-luvun alkuperäiseen pihasuunnitelmaan verrattuna tärkeimmät erot Engelin suunnitteluratkaisussa ovat rakennusmassojen epäsymmetrinen sijainti toisiinsa nähden sekä pihakennuksen U-muoto kahden erillisen rakennuksen sijaan. Suunnitelmassa piha on jaettu edelleen kahteen osaan, suurempaan asuinpihaan ja pienempään karjapihaan pohjoisessa. Pihat on erotettu toisistaan aidalla. Myös tontin itä- ja länsireunoja reunustaa aita, jolloin pihat olivat joka puolelta umpinaiset.

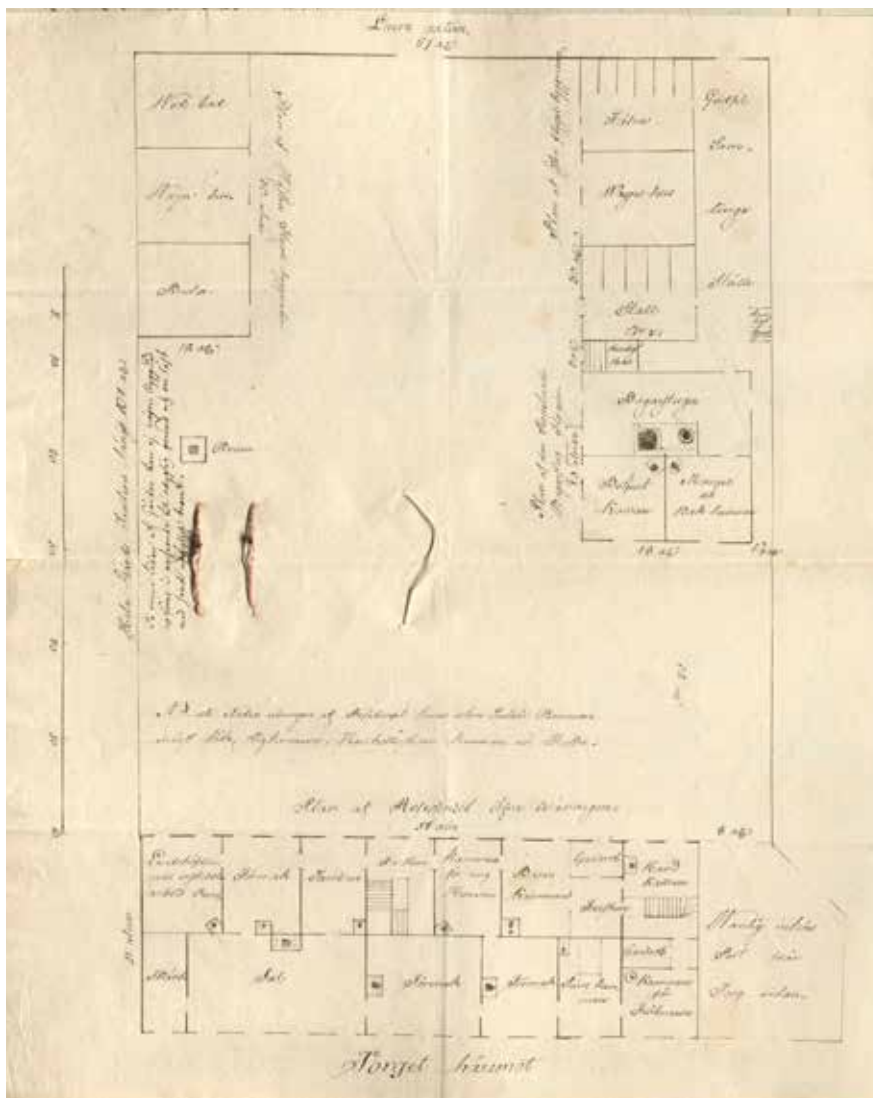
Asuinpihaa on Engelin suunnitelmassa jäsennetty muotopuutarhatyyliin lääninhallituksen talon keskilinjaan asettuvalla keskikäytävällä. Keskikäytävä halkoo kahta samankokoista suorakaiteen mallista nurmikutia, jotka on kehystetty tasavälein istutetuilla puuriveillä. Puurivistö kulkee myös ajokaitan itäpuolella, tontin laidassa, torin kulmaan asti.

Lisäksi piha-alueelle on suunnitelmassa hahmoteltu kaksi isoa puoliympyrän mallista vyöhykettä sekä niiden keskiakselille kaksi pienempää puoliympyrää. Näiden muotojen merkitystä ei kaaviossa ole selvennetty, mutta ne ilmentävät mahdollisesti erityyppisten istutusten tai pintamateriaalien rajapintoja. Talouspihan puoleiseen puoliympyrään on myös hahmoteltu portti keskikäytävän kohdalle. Talouspihaa ei ole piirustuksessa sen tarkemmin jäsennelty.

1960-luvun virastotalon asemapiirroksessa esitetyssä uudessa pihasuunnitelmassa symmetrisestä muotopuutarhasta on jollain tapaa edelleen säilynyt keskiakseli. Keskiakseli on suunnitelmassa muutettu pysäköintiruutujen riviksi. Puutarhan keskilinjainen symmetrisyys oli tosin rikkoutunut jo 1840-luvulla uuden pihasiiven myötä. 1960-luvulla ainoastaan keskiakselin itäpuoli on varattu istutuksille. Länsipuoli on pääosin pysäköintiä varten. Itäpuolisen nurmikutin läpi kulkee uusi laatoitettu polku, jonka pohjoisosassa on pieni kukkapenkki. Pihan puiden sijainti seuraa ainakin pihan itäosassa etäisesti Engelin tasavälein istutettua rivistöä, mutta erityisesti länsipuolella säännöllinen muoto on kadonnut. Ajotien itäpuolinen puurivistö ei ole sekään enää paikallaan. Ajotietä on lyhennetty niin, että se päättyy heti lääninhallituksen talon kullalla, johon on sijoitettu pysäköintiruutuja.

Peruskorjauksen yhteydessä 1980-luvun lopulla tehty uusi pihasuunnitelma on pyrkinyt palauttamaan pihaan vanhan muotopuutarhan elementtejä. Keskilinja on jälleen muutettu kulkutieksi parkkiruutujen sijaan ja myös polun läntinen puoli on istutettu. Autopaikoitukselle omistettu alue on huomattavasti pienempi ja sijoittuu pihan eteläosaan. Puuistutukset on toteutettu kutakuinkin tasaväleinä riveinä itäisen nurmikutin sekä läntisen nurmikutin reunoille. Myös ajotien itäpuolinen

⁶⁵ Heste Oy 1988, 5–6.

1700-luvun palaneen maaherran talon pihasta säilynyt kaavio liittyy lupahakemukseen piharakennuksen laajennusta koskien. Sommitelma on samankaltainen kuin Engelin asemapiirroksessa, joskin piharakennuksen muodostavat U-muodon sijaan kaksi erillistä rakennusta, joita yhdistää aita pohjoisessa.

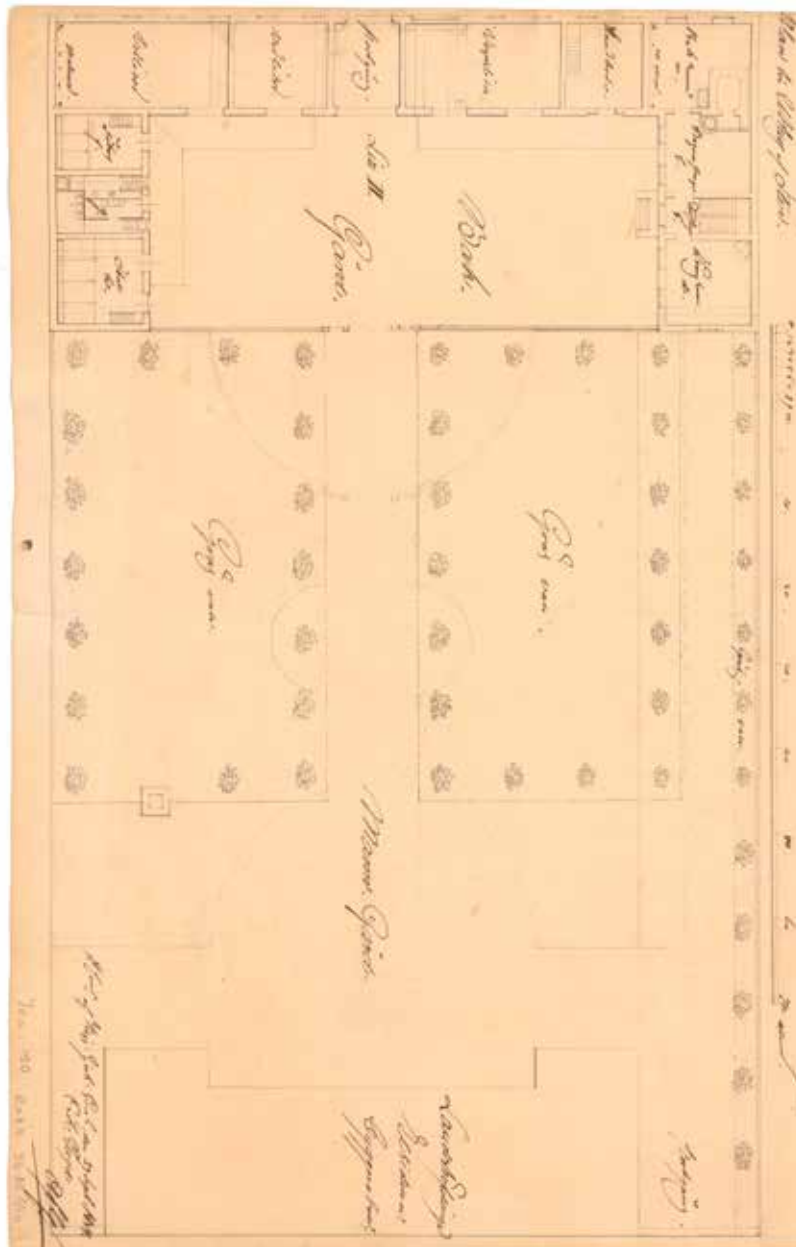
puurivistö on palautettu. Nurmialueiden poikki on luotu uusia kivettyjä kulkureittejä ja idän puoleisen kentän halki kulkee ristin muodossa kaksi kivi-polkua, joiden risteyksessä on pieni kivetty aukio. Pihasuunnitelmassa on yhdistetty Engelin aikaisia muotopuutarhaelementtejä nykyaikaiseen tarkoituksenmukaisuuteen sekä tontin kerrostuneeseen rakennuskantaan.

Jatkumo ensimmäisestä tontin kokonaissommitelmasta Engelin aikaiseen suunnitelmaan on huomattava. Lääninhallituksen korttelin pihojen ja rakennusten toiminnallisuudessa ja sommitelmassa onkin havaittavissa yli 150 vuoden jatkumo aina 1960-luvulle asti, jolloin tontin pohjoisosan talousrakennus korvattiin modernilla toimistotalolla ja piha muutettiin isoilta osin paikoitusalueeksi. Pihaa

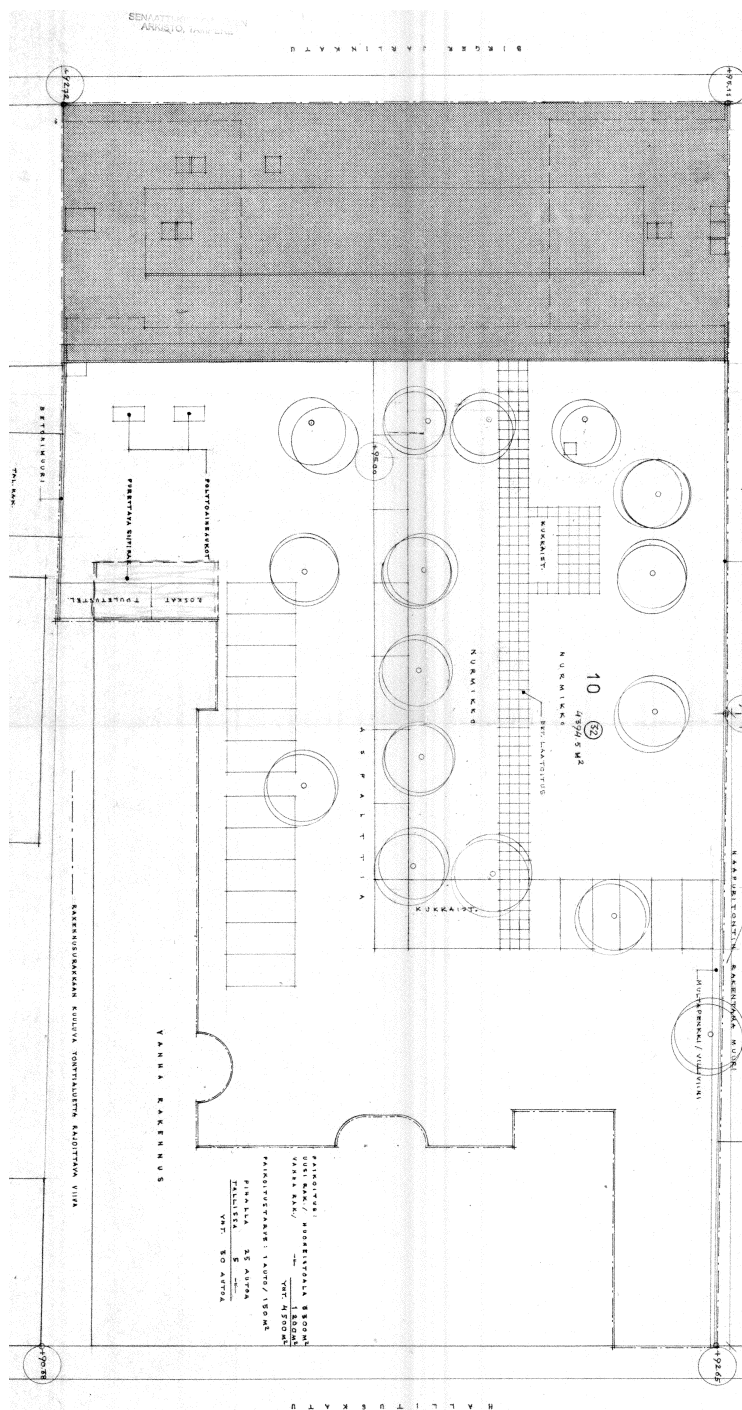
ennallistettiin muotopuutarhan osalta 1990-luvun alun peruskorjauksen yhteydessä, jolloin autopaikkoja vähennettiin. 1990-luvun peruskorjaustöiden yhteydessä huomattiin, että jotkin pihan puista sijaitsivat Engelin puutarhasuunnitelman mukaisilla paikoilla ja olivat mahdollisesti peräisin pihan ensimmäisestä vaiheesta.⁶⁶

Nykyasussaan piha jatkaa 1700-luvulla kaavoitettua Hämeen linnalta maaherrantalolle vievää puistoakselia, joka osittain on yhä jäljellä. Alun perin yleisöltä suljettu piha on nyt pohjakerrokseltaan avoimen virastotalon myötä näkyvissä myös kadulle ja luonteeltaan avoimempi.

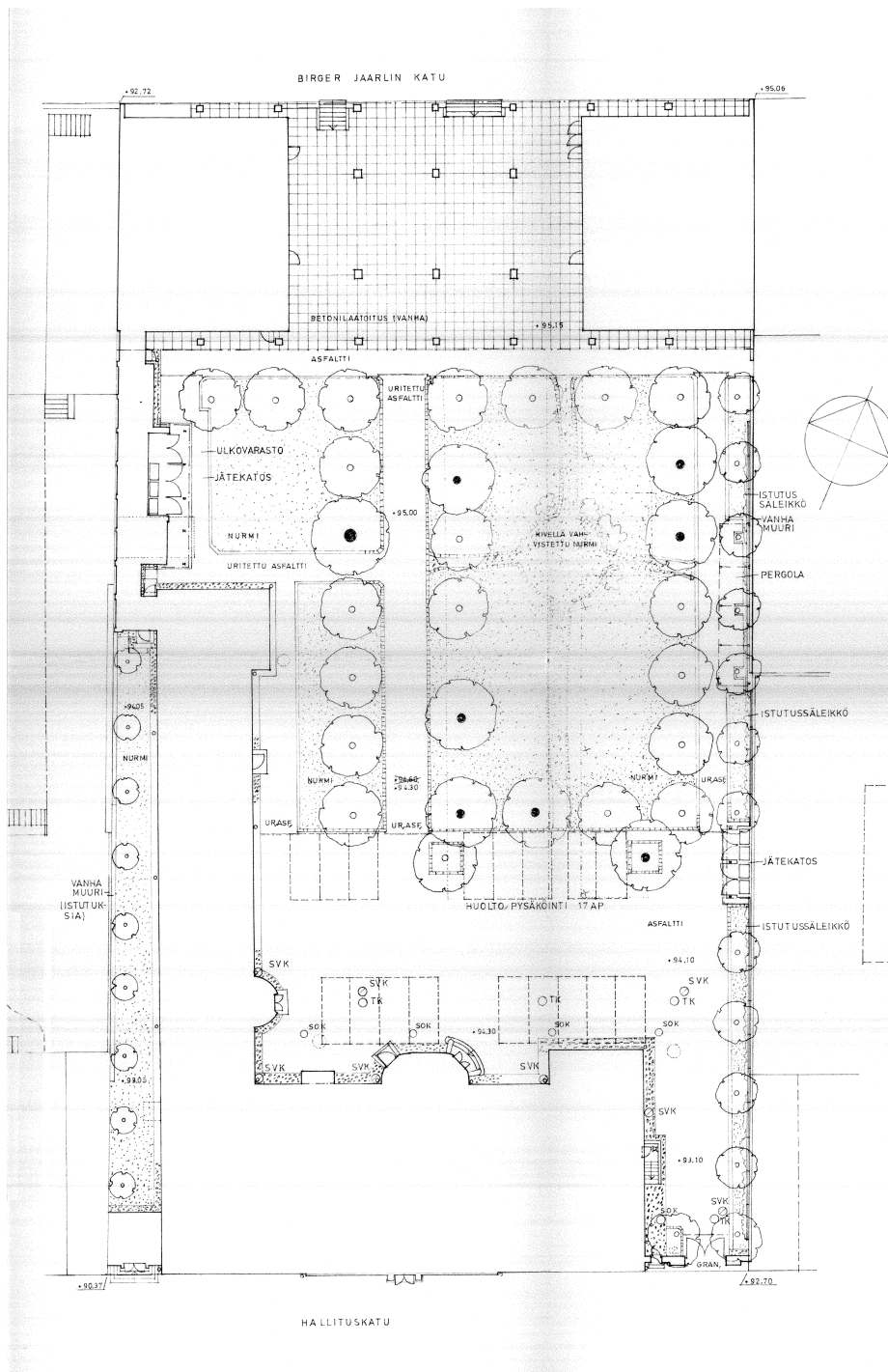
66 Helander 1995, 93.

Engelin pihasuunnitelma on tiukan aksiaalinen ja hierarkisesti kahteen osaan jaettu. Istutukset ovat järjestetty geometrisesti. Kaivo on samassa kohdassa kuin 1700-luvun piirroksessa.

1960-luvun asemapiirroksessa näkyvässä pihasuunnitelmassa pysäköintipaikkoja on nykyistä enemmän. Ainoa 1800-luvun suunnitelmaan etäisesti viittaava osa on koilliskulman nurmialue.

Helander-Leiviskän pihasuunnitelmassa Engelin puutarhasuunnitelmasta on palautettu joitain osia, kuten rakennuksen keskiakseliin asettuva tielinjaus. Myös nurmikenttiä reunustavat puustutukset viittaavat 1800-luvun empirepihaan. Paikoitusta on vähennetty.

5.2

Pihan nykytila

Inventointikortti

Piha

ULKOTILAINVENTOINTI

SIJAINTI YMPÄRISTÖSSÄ

Piha-alue sijaitsee Hämeenlinnan ydinkeskustassa, maaherrantalon ja virastotalon välissä. Se on rajattu myös muilta puoliltaan muurein. Pihalle käydään sisään joko torin puoleisen portin tai virastotalon leveän alikulun kautta. Piha on enemmän avonainen taaksepäin pohjoisen suuntaan, mutta ei juurikaan erotu kadulle. Piha on julkinen tila, mutta vaikuttaa jokseenkin yksityiseltä sijaintinsa ja sisääntuloreittiensä takia. Piha on suoraan yhteydessä kaupungin keskustorille sekä takana olevalle kadulle. Kadun toisella puolella on toinen, avonaisempi puistotila, Sibeliuksenpuisto.

SOMMITELMAN KESKEISET PIIRTEET

Alkuperäinen sommitelma on symmetrinen keskiakselin ympärille suunniteltu muotopuutarha. Puut reunustavat tasavälein teiden rajaamia kenttiä ja maaherrantalon edessä on avoin kenttä. Takaosa on aidattu irralliseksi palvelusväen pihaksi. Itäreunan ajoportin kohdalla kulkee tie. Toisella reunalla ei ole tietä. Nykysommitelmassa keskiakseli on säilynyt melkein paikallaan, sitä reunustavat nyt 1990-luvulla istutetut puut. Nurmikentistä on jäljellä enää idän puoleinen, läntisen kentän on rikkonut pihasiiven lisäys sekä parkkipaikkojen järjestäminen tontille. Läntinen nurmikenttä on siis pienempi ja epäsäännöllisen muotoinen. Sitäkin reunustavat uudet puuistutukset. Ehjän nurmikentän keskelle on tehty pyöreä, kivetty istuma-alue, jolle johtaa kentän joka sivun keskeltä kaareilevat kivettyt polut. Läntinen kenttä on katkaistu välistä tiellä. Tiet kulkevat myös pihan ulkoreunoja myöten, idän puolella tien vierellä kulkee kapea nurmivyöhyke sekä puurivistö. Yhdyskäytävän seinämässä on katos sekä jäteastiat. Päärakennuksen edusta on asfaltoitua pysäköintitilaa, virastotalon alusta on kivettyä ja melko tyhjää tilaa.

RAKENNETUT ELEMENTIT

Aukio on kolmelta suunnalta seinäpintojen ympäröimä ja yhdeltä sivulta virastorakennuksen rakennusmassan rajaama. Vaikka virastorakennuksen pohjakerros on avonainen, rakennus muodostaa pihalle visuaalisen rajapinnan. Lännessä pihaa rajaa maaherrantalon pihasiipi sekä 1990-luvulla tehty yhdyskäytävä. Idässä pihaa rajaa muuri, muuriin on kiinnitetty puusäleikköä köynnöskasveille. Pihalla on jätekatoksia. Maaherrantalon vanhat osat luovat pihalle vaikuttavan taustaelementin, jota peilaa moderni, isomassainen virastotalo. Pihalla on kalusteina kaksi penkkiä itäisen ruohokentän keskellä. Valaisimia on kahta mallia, korkeaa jalallista lautaslamppua sekä noin metrin korkuista paksua tolppalamppua. Lisäksi pihalla on hiekotus- ja roska-astioita. Lääninhallituksen talon edustalla maa on asfalttipintaista, polut ovat diagonaalista neliömäistä kiveystä ja nurmikentän polut ovat harvaan ladottua kiveystä, jonka väleissä kasvaa nurmi. Kentät on reunustettu kulmakiveyksellä. Virastotalon alikulku toimii myös kiinnostavana kehyksenä pihalle ja sen lähestymiselle.

KASVILLISUUS

Nurmikentät ovat tasaisen, hoidetun nurmikon peittämät. Kenttien reunoilla on nuorempia puita, lisäksi pyöreän istuma-alueen ympärillä on joitakin pensaita. Kasvillisuus on istutettu alkuperäisen muotopuutarhan hengessä ja kolme tai neljä suurta puuta ovat ehkä 1800-luvulta. Erityisesti pihan pohjoispäädyssä erottuu kaksirunkoinen, muita huomattavasti kookkaampi puu. Itäseinämän vieressä kulkee 12 puun rivistö.

YLEISVAIKUTELMA, KUNTO JA MAHDOLLISET HÄIRIÖTEKIJÄT

Piha on yleisasultaan lähellä 1990-luvun peruskorjauksen yhteydessä suunniteltua asuaan. Se on yleisvaikutelmaltaan hiljainen ja ulospäin sulkeutunut. Pihalla on näkyvissä 1800-luvun empiren suurilinjaisen aksiaalisuuden jäänteitä, joskin symmetria on vuosien mittaa rikkoutunut. Piha on yhä siistissä kunnossa. Nurmikko on tasaista ja hoidettua. Umpeenkasvamista ei ole päässyt tapahtumaan. 1990-luvun pihasuunnitelman elementit ovat yhä selkeästi näkyvissä. Myös pihakalusteet sekä pinnat ovat hyvässä kunnossa. Mahdolliseksi häiriötekijäksi voi muodostua rakennusten muuttuva, uusi käyttö. Myös rakennusten tyhjäkäyttö voi johtaa pihojen laiminlyöntiin.

MERKITTÄVÄÄ / ERITYISEN MERKITTÄVÄÄ

Merkittävää pihassa on säilynyt Engelin suunnitelmiin pohjautuva aksiaalimuoto, joka liittyy ajallisesti maaherrantalon runkorakennuksen arkkitehtuuriin ja muodostaa sen kanssa empire-kokonaisuuden. Muoto ei ole enää puhdas, vaan pihassa näkyy useampi ajallinen kerrostuma, mikä heijastuu myös ympäröivissä rakennuksissa. Huomattavan vanhat puut ovat merkittävä osa pihaa. Maisemallisesti piha on arvokas fragmentti Hämeenlinnan vanhaa empire-keskustaa, josta torin ympäristössä ei maaherran talon lisäksi ole kovinkaan paljoa jäljellä. Piha istutuksineen periytyy vielä Engelin empire-kaava vanhemmesta, ensimmäisestä asemakaavasta, jossa se on jatkumo Hämeen linnan ja torin yhdistävästä puistoakselista. Piha on nykytilassa hoidettu.

Näkymä virastotalon viidennen kerroksen parvekkeelta vanhalle lääninhallituksen talolle päin.

Näkymä lääninhallituksen talon pihalta Birger Jaarlin kadulle päin. Alun perin tästä pohjoispäädystään suljettu piha yhdistyy nyt suoraan katuun virastotalon avonaisen pohjakerroksen välityksellä.

Lääninhallituksen piha nähtynä virastotalon alta.

Yhdyskäytävä vanhan ja uuden osan välillä on peräisin 1990-luvun peruskorjauksesta. Käytävä on puolilämmin ja idän puolelta lasiseinäinen. Siihen on upotettu myös roskakatos.

Pihan itäisellä puolella on Engelin pihasuunnitelman mukainen nurmikenttä. Nurmikentän sisälle on kiveyksellä järjestetty kaksi polkua joiden risteyksessä on pieni aukio penkkeineen.

Johtopäätökset

Kaupunkikuva

Lääninhallituksen talon sijainti on ollut keskeinen läpi Hämeenlinnan kaupungin historian. Se on edustanut, yhdessä toria ympäröivän kirkon ja raatihuoneen kanssa, kaupungin keskeisiä toimijoita. Kaupunki ympärillä on muuttunut.

Hämeenlinnan torin kaupunkikuva on muuttunut toisen maailmansodan jälkeen puutalovaltaisesta kivitalovaltaiseksi. Toria ympäröivien rakennusten mittakaava alkoi kasvaa jo 1920-luvulla. Nykyisin 1960- ja 1970-luvun rakennuksen vallitsevat kaupunkikuva. Torin vanhimpia rakennuksia ovat ne kolme julkista rakennusta, joiden varaan kaupunkitilallinen sommitelma on uusklassismin kaavoissa rakennuttanut. Niiden mittakaava on nykyisin muita pienempi. Vaikka uudemmat rakennukset ovat suurempia, ne ovat jossain määrin pyrkineet huomioimaan vanhojen rakennusten mittakaavan. Vanhimmat rakennukset eroavat myös julkisivukäsittelyn puolesta. Kaupunkisommitelman kaksi pääakselia eivät enää korostu torin ympäristössä vastaavalla tavalla kuin 1800-luvun alkupuolella. Torin sommitelmallinen ja melko juhlallinen luonne on arkipäiväistynyt, kun siitä on pyritty tekemään viihtyisämpää 1910-luvulta alkaen. Kirkon edustalle 1910-luvulla lisätty puisto pehmentää kivistä kaupunkia. Torilla sijaitseva kioski sijoittuu aktiivisimpaan kauppapaikkaan, mutta heikentää torin sommitelmallista luonnetta. Tämän keskeisen kaupunkitilan äärellä on pitäydytty uusklassismin ruutukaavassa ja korttelikoossa.

Lääninhallituksen rakennus

Lääninhallituksen talon rakentamiseen ryhdyttiin tilanteessa, jossa edellinen vastaavassa käytössä ollut rakennus oli palanut tuhoisan kaupunkipalon seurauksena. Suunnitelmat laati nopealla aikataululla intendentinkonttorin johtaja, arkkitehti Carl Ludvig Engel virkatyönään.

Engel säilytti edeltäneen rakennuksen mittakaava ja jo edeltäneen 1700-luvun rakennuksessa

käytössä olleen suunnitteluratkaisun, jossa pohjakaava perustui sydänmuuriin ja lyhyisiin keskikäytäviin. Toisaalta rakennuksesta tuli leimallisesti empiren ajan julkinen rakennus. Se on ulkomuodoltaan melko riisuttu, riisutumpi kuin esimerkiksi Engelin suunnittelema, muutamia vuosia nuorempi Mikkelin lääninhallituksen talo. Lääninhallituksen rakennuksen kanssa valmistui samoihin aikoihin puurakenteinen piharakennus Birger Jaarlin kadun varteen, jonka suunnitelmat ovat nekin Engelin käsialaa. Rakennusten väliin jäi istutettu piha, kuten oli jo 1700-luvun maaherran talossa ollut. Lääninhallituksen rakennusten tontti on säilynyt läpi historian lähes alkuperäisessä koossa. Se muodostaa yhdessä naapuritonttien kanssa kolmitonttisen korttelin, jota vastaava on vain torin toisella puolella oleva raatihuoneen kortteli.

Muutokset lääninhallituksen talossa

Pian valmistumisensa jälkeen lääninhallituksen taloa laajennettiin useaan otteeseen 1800-luvun aikana ja siinä tehtiin muutostöitä. Lähtökohtana muutoksiin oli tilanpuute. Etenkin maanmittauskonttorille ei ollut riittävästi tilaa ja laajennusosienkin lisätilat kävivät nopeasti riittämättömiksi. Vihdoin 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä tilanpuute ratkaistiin uudisrakennuksella Sibeliuksenkadun varteen.

Laajennusten lisäksi rakennuksessa tehtiin sisätilamuutoksia. Muun muassa pääporrasta on muutettu useita kertoja muun muassa siirtämällä sen paikkaa. Nykyinen pääporras on suunniteltu 1890-luvulla kaarevaan ulkonemaan ja se edustaa tyyliään selkeästi tuota vaihetta vanhemmista osista poiketen. Alun perin pääportaikko sijaitsi rakennuksen runko-osassa ja se on nyt kadonnut. Myös muita sisäkäyntejä on muutettu.

1900-luvun muutosvaiheiden myötä rakennuksen ensimmäiseen kerrokseen tehtiin keskeiskäytävä. Se

esiintyy kokonaisuudessaan 1930-luvun muutospirustuksissa. Myös kellarikerroksessa näkyy selkeästi 1930-luvun vaihe, jolloin taloon lisättiin uusi sisäänkäynti torin varteen. Samassa yhteydessä viimeistään purettiin 1770-luvun kellariholvit ja avattiin ikkunoita torin puoleisten valeikkunoiden tilalle.

1990-luvun korjaus on huolellisesti suunniteltu ja tuonut rakennukseen uuden ajallisen kerroksen. 1990-luvun muutokset ovat luettavissa rakennuksen sisustuksissa. Toisen ja kolmannen kerroksen salitilat ovat säilyneet hyvin ja ne on entistetty. Pihasiipeen on 1990-luvulla järjestetty ensimmäiseen kerrokseen neljän ristiholvin suuri tila, joka on arkkitehtonisesti erittäin onnistunut. Tuosta vaiheesta on myös nykyinen valaisinjärjestelmä, jossa eri kerrosten välillä on selkeä hierarkia. Arvokaimmissa tiloissa on Juha Leiviskän kohteeseen suunnittelema valaisimia. Suurimpia muutoksia 1990-luvulla olivat hissin lisääminen rungon keskelle ja yhdyskäytävän rakentaminen lääninhallituksen ja virastotalon välille.

Virastotalo ja piha

Lääninhallituksen talo on ollut läpi historiansa riittämätön toimijoilleen. 1900-luvun alussa toteutetun erillisen maanmittauskonttorin rakentamisen

lisäksi päädyttiin 1960-luvulla uudisrakentamiseen lääninhallituksen korttelin sisällä. Viisikerroksisen, modernin virastotalon tieltä purettiin Engelin suunnittelema 1830-luvun piharakennus. Uusi rakennus oli huolellisesti viimeistelty ja laadukas. Rakenteellisesti ja tilajäsentelyltään se on pitkälti aikansa tavanomainen toimistorakennus. Se oli valmistumisestaan 1966 asti aina 1990-luvun alkuun lääninhallituksen päärakennus, jossa sijaitsi maaherran edustus- ja toimistotilat. Ne palautuivat vanhalle puolelle Helander & Leiviskän korjauksen valmistumisen myötä. 1960-luvun virastotaloa on muokattu toimintojen muuttuessa. Se on ollut muuntojoustavampi kuin 1800-luvun jyrkäseinäinen kivirakennus.

Korttelin keskiosissa on ollut, aina ensimmäisestä maaherran talon rakentamisesta alkaen, rakennuksista vapaa viheralue. Engelin suunnitelmissa jo aiemmalta ajalta periytyvä jako muotopuutarhaan ja talouspihaan säilyivät korttelin keskiosissa. Tämä avoin tila muutettiin 1960-luvun uudisrakennuksen myötä parkkipaikaksi, mutta palautettiin jälleen lähemmäs alkuperäistä asua 1990-luvun korjaustöiden myötä. Piha on tällä hetkellä melko vaatimattomasti kivetty ja istutuksin varustettu alue. Merkittävimpiä piirteitä ovat sen jäljellä olevat, 1800-luvun puut, sekä pihan poikki kulkeva käytävä, joka on säilynyt 1800-luvulta asti.

Lähteet

Arkistolähteet

Hämeenlinnan kaupunginkirjaston digitaalinen aineistopankki Lydia (Lydia)
Historialliset valokuvat ja tekstit

Hämeenlinnan kaupunki (HK)
Vanhat asemakaavat sekä kaavoitustiedot

Hämeenlinnan kaupunginmuseon arkisto (HKM)
Historialliset valokuvat

Kansallisarkisto (KA)
Historialliset rakennuspiirustukset

Maanmittauslaitos (MML)
Vanhat ilmakuvat sekä nykytilainen karttamateriaali

Museoviraston valokuva-arkisto (MV)
Historialliset valokuvat

Senaatti-kiinteistöjen arkisto, Tampere (Senaatti)
Rakennusten nykytilapiirustuksia sekä viimeaikaisia muutospiirustuksia

Muut lähteet

Ark-byroo oy 2018. *Maanmittauskonttorin kortteli*.
Rakennushistoriaselvitys.

Ark-byroo oy, 2017a. *Lapinlahden sairaala*,
rakennushistoriaselvitys.

Ark-byroo oy, 2017b. *Merikasarmi*, rakennushistoriallinen
selvitys.

Cedercreutz, J., Railo, H., 1964. *Hämeen lääninhallitus*:
Rakennusselitys.

Cedercreutz, J., Railo, H., 1964. *Kontorsbyggnad "Viktor Ek"*,
Helsingfors. Arkkitehti, 1/2 (1964). S. 8–13.

Halila, Aimo (toim.), 1967. *Suomen Rakennushallinto 1811–1961*.
Helsinki: Rakennushallitus, Valtion painatuskeskus.

Helander, V., 1995. *Hämeen lääninhallitus: Vanhan virasto-
rakennuksen korjaus, muutos ja restaurointi*. Arkkitehti, 5/6
(1995). s. 91–97.

Helander, V., Leiviskä, J., 1990. *Hämeen lääninhallitus*:
Rakennusselitys.

Heste Oy., 1988. *Hämeenlinnan lääninhallituksen rakennus*,
rakennushistoriallinen selvitys.

Kaukovalta, K. V. 1931. *Hämeen Läänin Historia I*. Hämeen-
linna: Karisto.

Lilius, Henrik 1990a. *Carl Ludvig Engel ja kruunun hallinto-
rakennukset*.

Teoksessa: Opetusministeriö (toim.), Carl Ludvig Engel
1778–1840. Näyttely Helsingin tuomiokirkon kryptassa
7.8.–14.9.1990. Helsinki: Opetusministeriö, 290–291.

Lilius, Henrik 1990b. *Hämeenlinnan lääninhallituksen talo*.

Teoksessa: Opetusministeriö (toim.), Carl Ludvig Engel
1778–1840. Näyttely Helsingin tuomiokirkon kryptassa
7.8.–14.9.1990. Helsinki: Opetusministeriö, 297–299.

Lilius, Henrik 1990c. *Mikkelin lääninhallituksen talo*.

Teoksessa: Opetusministeriö (toim.), Carl Ludvig Engel
1778–1840. Näyttely Helsingin tuomiokirkon kryptassa
7.8.–14.9.1990. Helsinki: Opetusministeriö, 300–305.

Lilius, Henrik, 2000. *Engel, Carl Ludvig (1778–1840). Biogra-
fikeskuksen kansallisbiografia-artikkeli*.

Saatavilla verkkosivuilla: [http://www.kansallisbiografia.fi/
kb/artikkeli/3213/](http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/3213/) [haettu 10.1.2017].

Museovirasto, digitaalinen rakennusperintörekisteri, Hä-
meen lääninhallitus

Saatavilla verkkosivuilla: <https://www.kyppi.fi/palve->

[luikkuna/rapea/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=200048](http://www.luikkuna/rapea/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=200048) [haettu 29.11.2018].

Museovirasto, Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY-sivusto, Hämeenlinnan tori, kirkko ja Pikkutori. Saatavilla verkkosivuilla:

http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1912 [haettu 29.11.2018].

Putkonen, Lauri, toim. 2003. *Rakennettu Häme*. Hämeenlinna: Hämeen liitto ja Rakennustieto Oy.

Vähätalo, Hannu. 27.11.2018. Sähköposti. Etelä-Suomen aluehallintovirasto, Hallinto- ja kehittämisspalvelut -vastuualue, Toimitila- ja materiaalihallintoyksikkö.

Wikipedia, Suomen läänit. Saatavilla verkkosivuilla: http://www.fi.wikipedia.org/wiki/Suomen_läänit [haettu 29.11.2018].

ark-byroo

Arkkitehtitoimisto Ark-byroo Oy

Kustaankatu 3, 00500 Helsinki

www.arkbyroo.fi

info@arkbyroo.fi

010 2350 566